
Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego

pod redakcją
Łukasza Piebiaka

Wydawnictwo C.H. Beck

Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego

Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego

pod redakcją
Łukasza Piebiaka

Wydawnictwo C.H. Beck
Warszawa 2012

Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej
i w krajach Partnerstwa Wschodniego

Redakcja: *Izabela Politowska*

PUBLIKACJA JEST WSPÓŁFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW KOMISJI EUROPEJSKIEJ
W RAMACH PROGRAMU „CRIMINAL JUSTICE”.

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2012**

Wydawnictwo C. H. Beck sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: DTP Service
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-3878-1

ISBN e-book 978-83-255-3879-8

Spis treści

Wykaz skrótów.....	VII
Wprowadzenie.....	IX
Program konferencji.....	XV
List Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego	XXIII

MATERIAŁY Z KONFERENCJI

PIERWSZY PANEL. POZYCJA WŁADZY SĄDOWNICZEJ

Vito Monetti

Sytuacja wymiaru sprawiedliwości we Włoszech.....	5
---	---

Meelis Eerik

Aktualne problemy wymiaru sprawiedliwości Estonii.....	13
--	----

Ignacio U. González Vega

Pozycja wymiaru sprawiedliwości w Hiszpanii.....	17
--	----

Werner K. Kannenberg

Podział władz w Republice Federalnej Niemiec	29
--	----

Zaza Meishvili

System sądownictwa w Gruzji.....	39
----------------------------------	----

Serhiy Reva

Aktualne problemy sądownictwa Ukrainy	49
---	----

Mammadov Vugar Kamal, Rahimov Elman Eldar

Status sądów w Republice Azerbejdżanu w świetle Konstytucji i w praktyce	55
---	----

dr Sebastian Ładoś

Perspektywa niezależności sądownictwa, czyli dlaczego powinniśmy czerpać z dorobku filozofii europejskiej.....	61
--	----

DRUGI PANEL. SPRAWNY SĄD – ZALETY I WADY WYBRANYCH SYSTEMÓW SĄDOWNICZYCH

Maria Rogacka-Rzewnicka

Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych	69
---	----

Alla Shevchenko (Ałła Szewczenko)

System sądownictwa na Ukrainie. Problemy w przeszłości, stan obecny i optymistyczna prognoza – przegląd.....	85
--	----

Yvonne Goldammer

Rzetelny proces – system sądownictwa litewskiego	101
--	-----

Yvonne Goldammer

Reforma litewskiego Kodeksu postępowania cywilnego	113
--	-----

Stephan Heidenhain

System sądownictwa Republiki Czeskiej	125
---	-----

Thomas Guddat

Uгода procesowa w postępowaniu przed niemieckim sądem pracy. Model, który odniósł sukces?	133
---	-----

Andrzej Maciejewski (Andrzej Maciejewski)

Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych.....	141
--	-----

Załącznik Nr 1. Opinia nr 12 (2009) Europejskiej Rady Konsultacyjnej Sędziów (ccje) oraz Opinia nr 4 (2009) Europejskiej Rady Konsultacyjnej Prokuratorów (ccpe) do wiadomości Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie relacji między sędziami a prokuratorami	149
--	-----

Załącznik Nr 2. Consultative Council Of European Judges (Ccje)

– Magna Carta of Judges	173
-------------------------------	-----

Załącznik Nr 3. Manifest z Vilamoura	181
---	-----

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

EKPCz Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 147, poz. 962

2. Organy

ETPCz Europejski Trybunał Praw Człowieka
TK Trybunał Konstytucyjny
SN Sąd Najwyższy

3. Inne

art. artykuł
m.in. między innymi
n. następne
np. na przykład
op. cit. *opus citatus*
poz. pozycja
r. rok
RCz Republika Czeska
RL Republika Litewska
s. strona
t. jedn. tekst jednolity
tzw. tak zwane
ust. ustęp

Wprowadzenie

W dniach 9–11.12.2011 r. w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja „Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego”. Organizatorem tego wydarzenia było Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, a jego (nie waham się użyć tego określenia) sukces nie byłby możliwy bez ogromnej pracy organizacyjnej wykonanej przede wszystkim przez członków Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia oraz członków Zespołu ds. Współpracy Międzynarodowej Stowarzyszenia. Nie miejsce tu, by ich wszystkich wymieniać, ale szczególne podziękowania należą się sędziom *Barbarze Zawiszy* i *Wojciechowi Buchajczukowi*. Nie mniejsze podziękowania należą się Prelegentom, którzy nieodpłatnie, i przyjeżdżając nieraz z bardzo daleka na swój koszt, przygotowali i wygłosili swe wystąpienia. Nie można również zapomnieć o finansowym wsparciu, którego w ramach grantu operacyjnego Criminal Justice udzieliła nam Unia Europejska, a bez którego zorganizowanie konferencji nie byłoby możliwe.

Co spowodowało, że tyle osób z całej Europy poświęciło swój wolny czas i pieniądze, by spotkać się i porozmawiać o problemach wymiaru sprawiedliwości? Na podstawie rozmów z nimi śmiem twierdzić, że powodowała nimi wspólna konstatacja, że tylko my, reprezentujący różne prawnicze profesje i bardzo różne przecież państwa europejskie, możemy poprzez wymianę doświadczeń doprowadzić do tego, by wymiar sprawiedliwości w naszych Ojczyznach zajmował należne mu miejsce realnej władzy państwowej – w interesie społeczeństwa. Na polityków generalnie przestaliśmy liczyć – większość z nich zatraciła już dawno poczucie służby Państwu, a bożkiem ich stały się wskaźniki badań opinii publicznej. Być może to właśnie my, sędziowie, ale i prokuratorzy czy przedstawiciele innych zawodów prawniczych, jesteśmy ostatnimi, którym *in gremio* zależy, by prawo było przestrzegane, a do tego niezbędne jest, by instytucje je stosujące cieszyły się prawdziwą niezależnością oraz dysponowały środkami na normalną działalność, do prowadzenia której zostały powołane.

Niestety aktualnie w większości państw europejskich, Polski nie wyłączając, w praktyce panuje ustrój dwupodziału władzy, albowiem trudno mówić tamże o odrębnych władzach ustawodawczej i wykonawczej – istnieje jedna władza polityczna wykonawczo-ustawodawcza, a na jej czele stoi szef rządu albo państwa będący jednocześnie szefem partii rządzącej. Jeżeli ktoś w to nie wierzy, niech wybierze się do Sejmu na dowolne posiedzenie komisji czy podkomisji zajmującej się dowolną ustawą z przedłożenia rządowego, na której władzy zależy – zobaczy, jak posłowie rządzącej koalicji, po wysłuchaniu zwykle druzgocących niedopracowany projekt ustawy uwag ekspertów, podnoszą ręce głosując za przyjęciem projektu, którego nie rozumieją, a będący na sali minister lub jego zastępca pilnuje, by żaden się nie wyłamał. Ci bardziej odważni potrafią przy tym spuścić oczy albo bezradnie rozłożyć ręce pokazując, że jest im wstyd, ale co zrobić – tak władza kazała – na przyszłość można nie dostać miejsca na liście. Koledzy z zagranicy opowiadają nam o tym samym w ich parlamentach. Jeżeli tak dzisiaj wygląda demokracja, a reprezentanci narodu potrafią posunąć się do tego, że, jak donoszą gazety we Włoszech, popularne było skracanie okresów przedawnienia karalności tych akurat czynów, które zarzucone były urzędującemu szefowi rządu, a na naszym krajowym podwórku niedawno w ekspresowym trybie uchwalono ustawę depenalizującą czyn, którego popełnienie zarzucono wpływowemu przedsiębiorcy, to właśnie władza sądownicza staje się dla obywateli jedyną gwarancją ochrony przed wszechwładzą Państwa rządzonego przez tę drugą, polityczną władzę. Gdy w ostatnim tygodniu czytamy w gazetach o podejrzeniu funkcjonowania ogromnego układu korupcyjnego przy okazji informatyzacji agend Państwa, w który mogą być zamieszani najwyżsi urzędnicy państwowi oraz politycy, tylko niezależna prokuratura i niezależne sądy składające się z niezawisłych sędziów, mogą doprowadzić do wyjaśnienia zasadności tych zarzutów – jeżeli tego zabraknie, dobro publiczne znowu okaże się nic nie wartym frazesem, a stanowiska państwowe – synekurami.

W takiej oto sytuacji jeszcze bardziej widoczny jest wewnętrzny brak logiki polskiego systemu, w którym prokuratura (choćby i tylko nominalnie z uwagi na problemy z finansowaniem) cieszy się niezależnością, a sądy nie. I nie ma tu żadnego znaczenia, że mówimy tu „tylko” o braku niezależności w zakresie nadzoru administracyjnego, skoro nasz ustrojodawca w art. 173 Konstytucji RP stwierdził: „Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz”. Powracamy zatem do postulatu formułowanego nie tylko przez SSP „Iustitia”, by wszelki nadzór nad sądami przekazać Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższemu. Treść listu Pana Sędziego *Stanisława Dąbrowskiego*, piastującego tę najwyższą funkcję sądową

w Polsce, który to list zamieszczamy na wstępie książki jako swego rodzaju motto, dowodzi, że taka zmiana ustrojowa usunęłaby jeden z najpoważniejszych problemów wymiaru sprawiedliwości w naszej Ojczyźnie. Gdyby na to się polscy politycy zdecydowali, wykazaliby się wielkim pragmatyzmem, ale i wielką odwagą, a jak sądzę nagrodę uzyskaliby niedługo. Tą nagrodą byłby sprawnie funkcjonujący, cieszący się społecznym zaufaniem wymiar sprawiedliwości. Cnota ograniczenia przez polityków swych apetytów na władzę (raz w końcu już wykazana przy okazji reformy usytuowania prokuratury – o wiele w końcu bardziej kontrowersyjnej) z pewnością zostałyby przez społeczeństwo doceniona.

Czemu miała służyć nasza konferencja? Odpowiedź Czytelnik znajdzie w tytułach dwu paneli, na jakie ją podzieliliśmy, a jej rozwinięcie w pytaniach, które w programie pozwoliliśmy sobie zadać. Prosząc naszych przyjaciół reprezentujących różne zawody prawnicze (sędziego, prokuratora, adwokata) i różne kraje europejskie (Azerbejdżan, Czechy, Estonia, Gruzja, Hiszpania, Litwa, Niemcy, Polska, Ukraina, Włochy) o udział i wypowiedzi, świadomie nie stawialiśmy im żadnych ram poza ogólnymi tytułami paneli. Chcieliśmy, by przybliżyli zarówno problemy, z jakimi boryka się władza sądowa w ich krajach, jak i sukcesy, które tamże udało się odnieść. Konferencja była forum swobodnej dyskusji i rozmowy, i mamy nadzieję, że rozmowa ta będzie kontynuowana przy kolejnych okazjach. Takich spotkań nie można przecenić – również dzięki nim dowiadujemy się, jak jest gdzie indziej. Możemy używać tej wiedzy próbując przekonać polityków do naszych racji pokazując, że rozwiązanie, które proponujemy, już się gdzieś sprawdziło, a zatem nie jest tak, że mamy słowo wszechwiedzącego polityka przeciwko naszemu słowu, tylko że jego słowo jest słowem ostatnim. Mamy wówczas „widzimisie” i (czasami) dobre chęci polityka (częściej „atak” na słupki sondażowe bez względu na konsekwencje) oraz sprawdzone rozwiązanie, które, skoro funkcjonuje w podobnym do naszego kraju, powinno sprawdzić się i u nas. Nawet jeżeli „widzimisie” zostanie wybrane, może kiedyś inny polityk nas posłucha. Nadzieję można mieć – w końcu od czasu do czasu zamiast polityka trafia się Mąż Stanu.

Także dzięki kontaktom zagranicznym możemy się dowiedzieć, w jaki sposób walczyć o niezależność wymiaru sprawiedliwości w Polsce oraz jakie jeszcze zagrożenia tej niezależności mogą politycy wywołać.

Całkiem niedawno, bo kilka lat temu, sędziowie zamknęli sądy i wraz z innymi prawnikami wyszli w manifestacjach na ulice francuskich miast, a społeczeństwo nie tylko nie uznało tego za niegodne (choć i tam dyżurne autorytety takie tezy głosiły), a co więcej, poparło ich żądania, przez co nagle udało się rozwiązać prob-

lemy, które od lat były nierozwiązywalne. Hiszpańscy koledzy ogłosili strajk, który zakończył się sukcesem. Mając tego świadomość wiemy, że wbrew temu, co się nam wmawia, czasem trzeba uciec się do takich metod, by słuszne cele osiągnąć. Przy okazji wspomnieć należy, że koledzy z Francji zaprotestowali, gdy Prezydent Republiki obarczył sędziów winą za zabójstwo popełnione przez człowieka przebywającego na zwolnieniu warunkowym, podczas gdy w rzeczywistości dozorem nad setkami, jeżeli nie większą liczbą takich osób, zajmowało się w danym okręgu dwóch sędziów penitencjarnych od lat domagających się nie tylko wsparcia kadrowego, ale i technicznego, ponieważ właściwe sprawowanie przez nich funkcji w takich warunkach nie było możliwe. Po proteście znalazły się środki na rozwiązanie także i tych problemów. By zresztą daleko nie sięgać – tylko protestom polskich sędziów zawdzięczamy mnożnikowy system wynagradzania ich oraz prokuratorów – niestety znowu rozmontowywany w kierunku tak lubianego przez polityków „wizdimisję”. A zagrożenie jest realne: system opierający się na kiepsko wynagradzanych i przepracowanych sędziach i prokuratorach, których w końcu warunki bytowe zmuszają do rezygnacji z urzędu, nie może być systemem dobrym. System, w którym w wymiarze sprawiedliwości ostatecznie zostają nieudacznicy i garstka pasjonatów, nie jest systemem, który jakiekolwiek społeczeństwo chciałoby mieć. Jedyni, którzy takim systemem mogą być zainteresowani, to politycy (choć na pewno nie wszyscy) – wówczas nikt już nie ograniczy ich władzy, ale też nie ochroni społeczeństwa przed nimi.

Znając przypadek Serbii, gdzie politycy wpadli na pomysł, by na nowo mianować wszystkich sędziów i prokuratorów (uprzednio dotychczasowych odwołując), a proces powoływania sędziów i prokuratorów na nowo uczynili całkowicie nieprzejrzystym, wiemy, że wizja obsadzenia sądów i prokuratur przez polityków nie jest wizją utopijną – może się zdarzyć w najbardziej cywilizowanym europejskim kraju. Nie tylko zresztą my obserwujemy prowadzoną już trzeci rok dramatyczną walkę tamtejszych sędziów i prokuratorów o rezygnację z tej „reformy” lub choćby jej ucywilizowanie. Od kolegów z Chorwacji wiemy, że nie tylko sędziowie obserwują, jak się to zakończy – obserwują sytuację w Serbii także niektórzy chorwaccy politycy (tylko, że oni raczej z nadzieją niż niepokojem) chcący to samo zrobić u siebie, jeżeli serbskim kolegom ostatecznie uda się powołać „swoich” sędziów i prokuratorów. Byłbym bardzo naiwny gdybym sądził, że tylko w Chorwacji są politycy o takim nastawieniu.

W Turcji rządząca partia zmieniła niedawno Konstytucję usuwając z niej gwarancje niezależności sądów i prokuratur. Nie ma powodu, aby naiwnie sądzić, że w innych państwach europejskich takie działania nie mogą zostać podjęte – w koń-

cu wystarczy zebrać odpowiednią większość. Wtedy nasza sytuacja będzie jeszcze gorsza niż jest obecnie.

Gdy u nas zamraża się wynagrodzenia sędziów (czyli pośrednio je obniża – władza polityczna jakoś inflacji jednocześnie zamrozić nie potrafi), a w wielu państwach wprost się je obniża, wiemy, że i w Polsce do tego może dojść. Co więcej, może być tak jak np. w Islandii, gdzie obniżono wynagrodzenia wszystkim grupom finansowanym z budżetu – ale sędziom najbardziej, albo i w ramach samego sądownictwa najbardziej się obniża tym, którzy wydają niewygodne dla władzy politycznej orzeczenia – o czym pisze *Andrzej Maciejewski* w odniesieniu do Sądu Konstytucyjnego Republiki Litewskiej.

Konstytucja Węgier jest zmieniana w sposób, który ma obniżyć wiek emerytalny sędziów przymusowo wysyłając ich w stan spoczynku, w sytuacji, w której w całej Europie wiek emerytalny z przyczyn demograficznych chce się wydłużać. Nie będziemy zatem zaskoczeni, gdy w pewnym momencie zobaczymy i takie projekty u nas, np. wtedy, gdy wśród starszych sędziów czy prokuratorów (z natury rzeczy często znajdujących się na szczycie hierarchii) znajdą się tacy, którzy będą przez władzę polityczną tak znienawidzeni, że gotowa będzie wyłożyć każde pieniądze, by się ich pozbyć.

Gdy przepisy na Słowacji zmieniane są z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości w ten sposób, by przekazać maksimum uprawnień (wręcz pełnię władzy nad sądownictwem) w ręce jednej osoby pełniącej jednocześnie stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego i Przewodniczącego Krajowej Rady Sądownictwa, a następnie ów Minister Sprawiedliwości zostaje powołany na to stanowisko właśnie, zszokowani jako międzynarodowa społeczność sędziowska obserwujemy, jak spełnienie postulatów, z którymi wszyscy występujemy (uniezależnienie sądów i sędziów od władzy politycznej), również może się obrócić przeciwko nam – jeżeli tylko odpowiednie zabezpieczenia nie zostaną wprowadzone, o czym wspomina też *Meelis Eerik*.

Serhiy Reva wymownie opisuje sytuację na Ukrainie ukazując nam sterowanie obsadzaniem funkcyjnych stanowisk sędziowskich przez polityków w sposób wręcz bezwstydnym, próby wpływania przez prokuraturę na pracę sądów czy przebudowę struktury sądowej w celu uniemożliwienia Sądowi Najwyższemu Ukrainy pełnienia funkcji, dla której sprawowania został powołany. Złowieszczo wygląda także opisywane przez *Allę Szewczenko* tworzenie procedur, które pod hasłem przyspieszenia postępowań, prowadzą do powstania parodii wymiaru sprawiedliwości. Czy możemy mieć całkowitą pewność, że i na zachód od Bugu takie koncepcje nigdy nie zostaną wprowadzone w życie?

Mógłbym tu jeszcze wiele różnych zagrożeń wyliczać, ale nie o to chodzi. Moim celem było ukazanie tylko na przykładzie Europy (na innych kontynentach jest jeszcze gorzej), z jakimi poważnymi zagrożeniami boryka się wymiar sprawiedliwości i jak trudną walkę prowadzimy. Tylko prowadząc ją wspólnie mamy szansę. Nic to, że oni (politycy) koordynują swe działania z naszych (podatników) pieniędzy (choćby w ramach spotkań Ministrów Sprawiedliwości Unii Europejskiej), a my działamy w ramach własnych nieporównywalnie mniejszych środków. Nie wszystko da się kupić, a społeczeństwa nie są tak głupie, jak myślą zapatrzeni w słupki politycy. I jakby by patetycznie to nie zabrzmiało: to jest jak starcie Dawida z Goliatem. Skoro racja jest po naszej, to nie wiem jak, ale wiem, że w końcu to my zwyciężymy.

Łukasz Piebiak
sędzia, Przewodniczący Zespołu ds. Międzynarodowych
i Wiceprezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”

Warszawa, 11 marca 2012 r.

**Międzynarodowa Konferencja
„Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej
i w krajach Partnerstwa Wschodniego”
9–11 grudnia 2011 r.
(Warszawa, hotel Radisson Blu Sobieski)**

Piątek (9.12.2011 r.)

Od godz. 14.00 – zakwaterowanie w hotelu Radisson Blu Sobieski

Godz. 20.00 – dla chętnych spotkanie w pubie w centrum Warszawy

Sobota (10.12. 2011 r.)

Godz. 9.00–9.30 – rejestracja uczestników konferencji

Godz. 9.30 – rozpoczęcie konferencji

Godz. 9.30–9.45 – powitanie gości i przedstawienie prelegentów

Godz. 9.45–11.30 pierwszy panel – Pozycja władzy sądowniczej

Omówienie przez prelegentów pozycji władzy sądowniczej i relacji pomiędzy władzą sądowniczą a ustawodawczą i wykonawczą w ich kraju. Czy jest zachowana równowaga między tymi władzami? Czy niezawisłość sędziów jest respektowana? W jaki sposób jest podzielone, między władzę wykonawczą i sądowniczą, zarządzanie sądami, budżetem, personelem pomocniczym sędziów? Kto decyduje o kształceniu sędziów, dopuszczaniu ich do zawodu, awansach sędziów? Jak jest zorganizowana praca nad ustawami dotyczącymi sądownictwa, ustroju sądów, procedur sądowych? Czy środowisko sędziów ma na te ustawy wpływ? Jakie są organy samorządu sędziów? Jaka jest ich rola i ich prawa? Kto reprezentuje sędziów przed pozostałymi władzami? Jaki zakres ma immunitet sędziowski i jakie występują

kontrowersje związane z tym tematem? Czy sędziowie mogą należeć do związków zawodowych, partii, czy mogą kandydować do parlamentu (bierne prawo wyborcze), czy mogą należeć do partii politycznych? Czy mają prawo do strajku? Czy mają możliwość dodatkowej pracy zarobkowej poza sądem? Jakie problemy dotyczące władzy sądowniczej są aktualnie dyskutowane w kraju prelegenta?

Moderator: *Maciej Strączyński*, sędzia, Prezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”, Szczecin, Polska

Prelegenci:

- *Marek Celej*, sędzia, Dyrektor Biura Prawnego Krajowej Rady Sądownictwa, Warszawa, Polska
- *Vito Monetti*, prokurator, zastępca Prokuratora Generalnego przy Sądzie Kasacyjnym, były Prezes zarządu organizacji Europejscy Sędziowie i Prokuratorzy na rzecz Demokracji i Wolności (Magistrats Européens pour la Démocratie Et les Libertés – European Judges and Public Prosecutors for Democracy and Fundamental Rights (MEDEL), Rzym, Włochy
- *Ignacio Gonzales Vega*, sędzia, członek zarządu (MEDEL), Madryt, Hiszpania
- *Meelis Eerik*, sędzia, prezes Stowarzyszenia Sędziów Estońskich, Tallin, Estonia
- *Werner Kannenberg* – sędzia, członek zarządu Niemieckiego Stowarzyszenia Sędziów – *Die Neue Richtervereinigung* (NRV), Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości, Berlin, Niemcy
- *Zaza Meishvili*, sędzia, Prezes Stowarzyszenia Sędziów Gruzinińskich, Tbilisi, Gruzja
- *Serhiy Reva*, sędzia, Przewodniczący Regionu Odeskiego Stowarzyszenia Sędziów Ukraińskich, Odessa, Ukraina
- *Mammadov Vugar Kamal*, sędzia, członek Unii Sędziów Sądów Powszechnych Azerbejdżanu, Baku, Azerbejdżan
- *Sebastian Ładoś*, sędzia, doktor nauk prawnych Instytutu Prawa Karnego Uniwersytetu Warszawskiego

Godz. 11.30–12.00 – przerwa na kawę

Godz. 12.00–14.00 drugi panel – Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych

Głównym tematem tego panelu jest usprawnienie oraz przyspieszenie procedur i procesów sądowych na podstawie praktycznych doświadczeń przy występowaniu

niu przed polskimi sądami. Omówienie przez prelegentów, jak postrzegają system sądownictwa w Polsce na tle innych krajów europejskich. Zalety i wady modelu organizacyjnego polskiego sądownictwa, polskich procedur sądowych oraz praktyki stosowania prawa. Czy polski model sądownictwa albo modele przyjęte w innych państwach sprzyjają w ich ocenie sprawnemu wymiarowi sprawiedliwości? Jakie znają rozwiązania w swoich krajach, które postulowałiby przenieść na polski grunt? Czy są jakieś rozwiązania w Polsce, które ich zdaniem mogłyby znaleźć zastosowanie w innych krajach europejskich i *vice versa*? Jakie rozwiązania legislacyjne i praktyczne proponuje środowisko praktyków i naukowe celem usprawnienia postępowań sądowych?

Moderator: *Barbara Zawisza*, sędzia, członek Zespołów ds. Międzynarodowych i Informacyjnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”, Warszawa, Polska

Prelegenci:

- *Maria Rogacka-Rzewnicka*, profesor, zastępca dyrektora Instytutu Prawa Karnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, Polska
- *Alla Shevchenko*, starszy prawnik, Kijów, Ukraina
- *Yvonne Goldammer*, adwokat, Wilno, Litwa
- *Stephan Heidenhain*, adwokat, Praga, Czechy
- *Thomas Guddat*, sędzia, członek zarządu (MEDEL), Prezes Polsko-Niemieckiego Stowarzyszenia Prawników, Rzecznik prasowy sekcji w Saksonii Die Neue Richtervereinigung (NRV), Drezno, Niemcy
- *Andrzej Maciejewski*, sędzia – członek Stowarzyszenia Sędziów Litwy, Wilno, Litwa
- *Rahimov Elman Eldar* – sędzia, członek Unii Sędziów Sądów Powszechnych Azerbejdżanu, Baku, Azerbejdżan

Godz. 14.00–15.00 – przerwa na obiad

Godz. 15.00–16.30 trzeci panel – dyskusja z udziałem uczestników konferencji, w tym członków obydwu paneli, na tematy omawiane w dwóch pierwszych panelach

Moderator: *Łukasz Piebiak*, sędzia, Przewodniczący Zespołu ds. Międzynarodowych i Wiceprezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”, Warszawa, Polska

Uczestnicy:

- *Marek Celej*, sędzia, Dyrektor Biura Prawnego Krajowej Rady Sądownictwa, Warszawa, Polska
- *Vito Monetti*, prokurator, zastępca Prokuratora Generalnego przy Sądzie Kasacyjnym, były Prezes zarządu (MEDEL), Rzym, Włochy
- *Ignacio Gonzales Vega*, sędzia, członek zarządu (MEDEL), Madryt, Hiszpania
- *Meelis Eerik*, sędzia, prezes Stowarzyszenia Sędziów Estońskich, Tallin, Estonia
- *Werner Kannenberg* – sędzia, członek zarządu Niemieckiego Stowarzyszenia Sędziów – *Die Neue Richtervereinigung* (NRV), Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości, Berlin, Niemcy
- *Zaza Meishvili*, sędzia, Prezes Stowarzyszenia Sędziów Gruzinińskich, Tbilisi, Gruzja
- *Serhiy Reva*, sędzia, Przewodniczący Regionu Odeskiego Stowarzyszenia Sędziów Ukraińskich, Odessa, Ukraina
- *Maria Rogacka-Rzewnicka*, profesor, zastępca dyrektora Instytutu Prawa Karnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, Polska
- *Stephan Heidenhain*, adwokat, Praga, Czechy

Godz. 20.00 – uroczysta kolacja w Restauracji Lanse, Plac Konstytucji 1, Warszawa

Niedziela (11.12.2011 r.)

Godz. 11.00 – wycieczka do Muzeum Powstania Warszawskiego

**International Conference
„Judiciary in the European Union
and the Eastern Partnership Community”
9th–11th December 2011
(Warsaw, Radisson Blu Sobieski Hotel)**

Friday (9.12.2011)

from 14.00 – check-in at the Radisson Blu Sobieski Hotel, Warsaw

at about 20.00 – Meet-up for Speakers and organisers at a pub in Warsaw City Centre
(details to follow)

Saturday (10.12.2011)

9.00–9.30 – registration of participants

9.30 – start of the conference

9.30–9.45 – welcome of guests and introduction of delegates

9.45–11.30 first panel – the Position of the Judiciary

The major subject of this part is the position of the judiciary among the three powers and the relationship of the judiciary to the executive and the legislative in your country. Is there a sufficient balance amongst the three powers? Is the independence of the judiciary and the judge maintained? How is the responsibility for the administration of the courts, the right to decide on the budget of the courts, on the employment of administrative and auxiliary personnel distributed among the three powers? Who decides the admittance of young judges to the court, their training requirements on the promotion of judges? How is work on legislation affecting the judiciary as well as constitution of the courts and procedures organised?

Is the judges' community able to exert any influence on such legislation? What are the statutory and non-statutory organisations of judges in your country and what is their respective role? What rules govern the immunity of judges and are there any controversies related to their immunity? Are judges permitted to form and join trade unions or other professional organisations and are they allowed to strike? Are judges permitted to get elected to parliament and hold membership of political parties? What rules limit additional part-time or other types of employments for judges? What are the most discussed problems and controversies with regard to the judiciary in your country?

Chair: *Maciej Strączyński*, Judge, President of Polish Judges Association „Iustitia”, Szczecin, Poland

Speakers:

- *Marek Celej*, Judge, Director at the National Judicial Council (Krajowa Rada Sądownictwa), Warsaw, Poland
- *Vito Monetti*, Deputy Prosecutor General at the Court of Cassation, former President of European Judges and Public Prosecutors for Democracy and Fundamental Rights – Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), Rome, Italy
- *Ignacio Gonzalez Vega*, Judge, Treasurer – Member of the Board of MEDEL, Madrid, Spain
- *Meelis Eerik* – Judge, President of Estonian Judges Association, Tallin, Estonia
- *Werner Kannenberg* – Member of the Board of *Die Neue Richtervereinigung* (NRV) – German Judges Association, Officer of the Federal Ministry of Justice, Berlin, Germany
- *Zaza Meishvili* – Judge, President of Georgian Judges Association, Tbilisi, Georgia
- *Serhiy Reva* – Judge, Chairman of the Odessa Branch of the Association of Judges of Ukraine, Odessa, Ukraine
- *Mammadov Vugar Kamal*, Judge, Member of Azerbaijan Union of General Courts, Baku, Azerbaijan
- *Sebastian Ładoś*, Judge, Ph.D. of Law, Criminal Law Institute, Faculty of Law, Warsaw University, Warsaw, Poland

11.30–12.00 Coffee Break

12.00–14.00 second panel – Good trial – advantages and disadvantages of judicial systems in selected countries

This section will focus on the question of major problems of and obstacles to judicial procedures as well as the benefits that can be derived from the experience of other countries. The speakers will explain how they view Poland's judiciary compared to that of other European countries. That will encompass the advantages and disadvantages of the Polish judiciary's organisational model, Polish court procedures and application of the law. In the view of discussion participants, does the Polish judicial model or the models accepted in other states foster the efficient dispensation of justice? Are there any solutions practiced in their countries which they feel should be transplanted to Poland? Are there any Polish solutions which could be applied in other European countries? What legislative and practical solutions do the judicial and academic communities suggest to improve the efficiency of court procedures?

Chair: *Barbara Zawisza*, Judge, Member of International Relations and Information Section of Polish Judges Association „Iustitia”, Warsaw, Poland

Speakers:

- *Maria Rogacka-Rzewnicka*, Professor of Law, Deputy Director of Criminal Law Institute, Faculty of Law, Warsaw University, Warsaw, Poland
- *Alla Shevchenko*, Senior Lawyer, Kyiv, Ukraine
- *Yvonne Goldammer*, Attorney-at-law, Vilnius, Lithuania
- *Stephan Heidenhain*, Ph.D. of Law, Attorney-at-law, Prague, Czech Republic
- *Thomas Guddat*, Judge, Member of the Board of MEDEL, President of the Polish-German Lawyers Association, Spokesman of *Die Neue Richtervereinigung* (NRV) in Saxony, Dresden, Germany
- *Andrzej Maciejewski*, Judge, Member of Lithuanian Judges Association, Vilnius, Lithuania
- *Rahimov Elman Eldar*, Judge, Member of Azerbaijan Union of General Courts, Baku, Azerbaijan

14.00–15.00 – Lunch at the conference hotel**15.00–16.30 third panel – discussion between conference participants and members of both panels on the subjects of both panels**

Chair: *LukaszPiebiak*, Judge, Chairman of International Relations Section and Vice-President of Polish Judges Association „Iustitia”, Warsaw, Poland

Members:

- *Marek Celej*, Judge, Director at the National Judicial Council (Krajowa Rada Sądownictwa), Warsaw, Poland
- *Vito Monetti*, Deputy Prosecutor General at the Court of Cassation, former President of European Judges and Public Prosecutors for Democracy and Fundamental Rights – MagistratsEuropéens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), Rome, Italy
- *Ignacio Gonzalez Vega*, Judge, Treasurer – Member of the Board of MEDEL, Madrid, Spain
- *Meelis Eerik* – Judge, President of Estonian Judges Association, Tallin, Estonia
- *Werner Kannenberg* – Member of the Board of Die NeueRichtervereinigung (NRV) – German Judges Association, Officer of the Federal Ministry of Justice, Berlin, Germany
- *Zaza Meishvili* – Judge, President of Georgian Judges Association, Tbilisi, Georgia
- *Serhiy Reva* – Judge, Chairman of the Odessa Branch of the Association of Judges of Ukraine, Odessa, Ukraine
- *Maria Rogacka-Rzewnicka*, Professor of Law, Deputy Director of Criminal Law Institute, Faculty of Law, Warsaw University, Warsaw, Poland
- *Stephan Heidenhain*, Ph.D. of Law, Attorney-at-law, Prague, Czech Republic

20.00 – dinner (banquet) at Restaurant Lanse, Plac Konstytucji 1, Warsaw

Sunday (11.12.2011)

11.00 – visit to the Warsaw Uprising Museum

List Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego

Serdecznie dziękuję za zaproszenie na konferencję międzynarodową „Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego”. Ubolewam, że różne obowiązki uniemożliwiają mi udział w tym wydarzeniu.

Z uznaniem przyjmuję kolejną, tym razem o wymiarze międzynarodowym, inicjatywę dyskusji o problemach wymiaru sprawiedliwości i niezawisłym statusie władzy sądowniczej. W Polsce, wobec jasno zapisanych konstytucyjnych gwarancji niezawisłego statusu władzy sądowniczej, wyrażonych w Konstytucji z 1997 r. mogłoby się wydawać, że truizmem jest twierdzenie, iż władza sędziowska jest niezależna. Mimo jednak tej oczywistości, zdarza się niestety w praktyce, że gwarancje niezawisłości sędziowskiej są coraz częściej zagrożone.

Wiele jest obszarów zagrożeń niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądów. Wspomnieć tu można bardzo kontrowersyjne rozwiązania dotyczące nadzoru administracyjnego sprawowanego nad sądownictwem powszechnym przez Ministra Sprawiedliwości, niedawno wprowadzone zmiany do ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych przekazujące władzę administracyjną dyrektorom sądów czy projekty ograniczenia niezależności budżetowej sądownictwa. Niepokój budzi przewidziana w projekcie ustawy o budżecie zmiana kształtowania wynagrodzeń sędziowskich w 2012 r. Propo-

nowana zmiana budzi uzasadnione wątpliwości co do jej zgodności z art. 178 ust. 2 Konstytucji w związku z art. 216 ust. 5 Konstytucji, zasadą zachowania praw nabytych oraz zasadą zaufania do państwa i stanowionego prawa. Ponieważ kwestia kształtowania wynagrodzenia sędziów została uregulowana na poziomie konstytucyjnym, to uzasadnienia dla ograniczenia już ukształtowanych uprawnień należy poszukiwać również w ustawie zasadniczej. Miarodajne w tej kwestii są przepisy rozdziału X Konstytucji RP. W tym świetle należy podzielić argumentację sformułowaną w zdaniu odrębnym do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lutego 2003 r, (OTK-A 2004/2/8) i stwierdzić, że z konstytucyjnego punktu widzenia modyfikacja zasad kształtowania wynagrodzeń sędziowskich byłaby uzasadniona wyłącznie w przypadku przekroczenia przez dług publiczny 3/5 wartości rocznego PKB (art. 216 ust. 5 Konstytucji).

Uważam, że niezależny status władzy sędziowskiej wymaga nieustannej obrony niczym niepodległość państwa. Wdrażane reformy ustrojowe uzasadniane dążeniem do podwyższenia efektywności postępowań w istocie rzeczy zmierzają do obejścia Konstytucji. Ich celem jest zmiana statusu sędziego z niezależnego organu władzy sądowniczej na urzędnika podległego administracji publicznej. Na takie zmiany zgody być nie może nie tylko ze strony sędziów, ale i całego społeczeństwa. Życzę Państwu udanych i owocnych obrad oraz wspaniałego pobytu w Warszawie!

z poważaniem

Stanisław Dąbrowski

Materiały z konferencji

Pierwszy panel

Pozycja władzy sądowniczej

(prowadzenie: Maciej Strączyński, sędzia,
Prezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”,
Szczecin, Polska)

Sytuacja wymiaru sprawiedliwości we Włoszech

Vito Monetti

Vito Monetti – od 2012 r. Prokurator Generalny przy Sądzie Apelacyjnym w Genui; zastępca Prokuratora Generalnego w Sądzie Kasacyjnym w Rzymie; były prezes stowarzyszenia sędziów i prokuratorów MEDEL (Europejscy Sędziowie i Prokuratorzy na Rzecz Wolności i Demokracji). Członek delegacji włoskiej na konferencji w Rzymie w 1998 r., podczas której powołano do życia Międzynarodowy Trybunał Karny; współpracował przy tworzeniu trybu postępowania przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym oraz zasad przeprowadzania dowodów. Autor wydanego we Włoszech „Komentarza do powołania Międzynarodowego Trybunału Karnego”. Uczestniczył jako ekspert w pracach kilku komisji Unii Europejskiej i Rady Europy.

Wprowadzenie

Jak powszechnie wiadomo, władza sądownicza jest jednym z kilku organów gwarancyjnych utworzonych zgodnie z zasadą praworządności, która stanowi jedną z podstawowych zasad nowoczesnych demokracji politycznych.

Konstytucję Republiki Włoskiej (z 1.1.1948 r.), podobnie jak ustawę zasadniczą Republiki Federalnej Niemiec (z 23.5.1949 r.), przyjęto po zakończeniu tragicznej II wojny światowej – w tym niezwykle trudnym okresie, w którym weszły w życie takie akty prawne, jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (10.12.1948 r.) i Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (4.11.1950 r.).

Wszystkie wymienione akty prawne, czerpiące inspirację z identycznych zasad, zawierają kartę praw i określają w głównych zarysach kształt państwa, które opiera się na zasadzie podziału władz, zgodnie z założeniem mechanizmu kontroli i równowagi. Przewidują wiele organów o charakterze gwarancyjnym, w tym wymiar sprawiedliwości.

Organy gwarancyjne we włoskim systemie instytucji państwowych

W swojej analizie zamierzam skoncentrować się na organach wymiaru sprawiedliwości, natomiast chciałbym wspomnieć o roli pierwszego organu gwarancyjnego, jakim jest prezydent Republiki, którego uprawnienia ograniczają się głównie do funkcji przedstawicielskich. Szczęśliwie silne osobowości kilku ostatnich prezydentów Włoch zapewniły im możliwości wywarcia presji moralnej w związku z wydarzeniami we Włoszech – presji, jaka okazała się dla państwa konieczna. Ostatnim tego rodzaju, wartym przywołania przykładem, było odpowiedzialne i prawidłowe zachowanie Pana *Napolitano*. Podjął on interwencję w czasie kryzysu polityczno-gospodarczego, który doprowadził do rezygnacji rządu *Berlusconiego*.

1) Trybunał Konstytucyjny, sędziowie i prokuratorzy

Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 członków wybieranych na dziewięcioletnią kadencję bez prawa ponownego wyboru; Trybunał bada zgodność z Konstytucją ustaw i innych aktów normatywnych wydanych przez władze centralne i regionalne; rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi organami władzy, pomiędzy władzami centralnymi i regionalnymi oraz pomiędzy regionami; orzeka w sprawach karnych przeciwko prezydentowi Republiki i/lub ministrom, zgodnie z treścią Konstytucji. Wart podkreślenia jest tryb powoływania jego składu. Jedną trzecią składu wyznacza prezydent Republiki, jedną trzecią Parlament podczas wspólnego posiedzenia izb, a jedną trzecią – sądy najwyższe: właściwości ogólnej i administracyjnej. Rozdzielenie pomiędzy różne organy państwowe prawa powoływania sędziów Trybunału Konstytucyjnego oraz długi okres ich kadencji razem tworzą mechanizm gwarantujący niezawisłość Trybunału. Żaden z organów wybierających sędziów Trybunału Konstytucyjnego nie jest w stanie wyrzucić presji na decyzje przez nich podejmowane.

2) Wymiar sprawiedliwości

Przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości Republiki Włoskiej są sędziowie i oskarżyciele publiczni. Obowiązuje zasada wyboru określonej ścieżki kariery zawodowej z pewnymi ograniczeniami możliwości zmiany zawodu sędziego na zawód prokuratora.

Mam tu na myśli to, co się nazywa we Włoszech *magistratura ordinaria* [sądownictwo powszechne]; ponadto wymiar sprawiedliwości obejmuje sądy administracyjne (*Consiglio di Stato*) i Obrachunkowy Sąd Gospodarczy (*Corte dei conti*): są to organy gwarancyjne równie istotne jak wymienione uprzednio. Rząd dysponuje pewnymi uprawnieniami w zakresie powoływania sędziów.

Podobnie jak w większości państw, we Włoszech działa Naczelna Rada Sądownicza, której przewodniczy prezydent Republiki. Minister sprawiedliwości nie jest członkiem Rady. Prezes i prokurator generalny Sądu Kasacyjnego są członkami Rady z urzędu; dwie trzecie jej członków wybiera ogół sędziów różnych kategorii; jedną trzecią składu Rady wybiera Parlament

podczas wspólnego posiedzenia izb spośród wykładowców prawa na uczelniach wyższych i prawników ze stażem nie krótszym niż 15 lat. Kadencja członków Rady trwa 4 lata; członek Rady nie może zostać wybrany na dwie następujące po sobie kadencje. W okresie, kiedy zasiadają w Radzie, jej członkowie nie mogą być zarejestrowani w palestrze, być posłami do Parlamentu ani członkami Rady Regionalnej. Naczelna Rada Sądownicza zajmuje się kwestiami związanymi z zatrudnianiem, powoływaniem, awansowaniem i przenoszeniem sędziów, a także ich odpowiedzialnością dyscyplinarną.

Przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości nie mogą zostać odwołani ze stanowiska; nie mogą zostać zwolnieni, zawieszeni ani też zatrudnieni w innym sądzie lub na innym stanowisku, jeśli decyzja taka nie zostanie podjęta przez Naczelną Radę Sądowniczą z przyczyn przewidzianych w przepisach oraz z poszanowaniem gwarancji ustanowionych przez przepisy określające organizację wymiaru sprawiedliwości, a także za zgodą osoby zainteresowanej.

Minister Sprawiedliwości ma prawo wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Niezależnie od uprawnień Naczelnej Rady Sądowniczej, Minister Sprawiedliwości ponosi odpowiedzialność za organizację i działanie służb związanych z wymiarem sprawiedliwości.

Należy tu wspomnieć o innych formach gwarancji. Przepisy dotyczące organizacji wymiaru sprawiedliwości, a także zawodów sędziego i prokuratora, zostały zawarte w odpowiednich ustawach. Wymiar sprawiedliwości ma prawo dysponowania funkcjonariuszami policji sądowej. Zgodnie z art. 112 Konstytucji, na oskarżyciela publicznym spoczywa obowiązek wszczynania postępowania karnego.

Krótki komentarz do przedstawionych zasad:

- 1) przebieg kariery zawodowej sędziów i prokuratorów (od mianowania po emeryturę) podlega nadzorowi Naczelnej Rady Sądowniczej w składzie gwarantującym wysoką pozycję zawodową wybranych członków (zgodnie z zaleceniami Rady Europy);
- 2) oskarżenie publiczne jest elementem stałym (obowiązkowym).

Powiązania z policją sądową: podległość policji wobec sędziów i oskarżycieli publicznych ma na celu wzmocnienie faktycznej niezawisłości wymiaru sprawiedliwości.

„Dialog instytucjonalny” pomiędzy sędziami a Trybunałem Konstytucyjnym: fakt, że na sędziach spoczywa podwójny obowiązek – interpretowania litery prawa zgodnie z Konstytucją oraz (jeżeli nie jest to możliwe) wniesienia sprawy do Trybunału Konstytucyjnego jak dotychczas przynosiły pozytywne skutki, w sposób oczywisty wzmacniając zasady działania i mechanizm kontroli konstytucyjności.

Gwarancje dla członków Parlamentu i dla prezydenta Republiki

Członkowie Parlamentu nie mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności za poglądy wyrażane ani głosy oddawane podczas wykonywania obowiązków parlamentarnych. Bez zgody odpowiedniej izby członek Parlamentu nie może zostać poddany przeszukaniu (obejmuje to zarówno jego osobę, jak i miejsce zamieszkania), zatrzymany, pozbawiony wolności w inny sposób ani osadzony, chyba że na podstawie prawomocnego wyroku sądu lub w sytuacji, gdy członek Parlamentu zostanie zatrzymany, ponieważ dopuści się czynu, w wypadku którego zatrzymanie *flagrante delicto* jest obowiązkowe. Uzyskanie zgody jest wymagane również w celu monitorowania rozmów telefonicznych członka Parlamentu i innych form komunikacji, a także kontroli jego korespondencji.

Prezydent Republiki nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności za czynności dokonane w ramach wykonywania obowiązków prezydenckich, z wyjątkiem czynów noszących znamiona zdrady stanu lub naruszenia Konstytucji. W takim wypadku prezydent może zostać pozbawiony władzy przez parlament podczas wspólnego posiedzenia izb bezwzględną większością głosów.

Odpowiedzialność przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości

Ogólna zasada brzmi, że działanie wymiaru sprawiedliwości od strony merytorycznej nie może powodować powstania odpowiedzialności.

Ponadto, obowiązuje druga zasada ogólna: obowiązek naprawienia nieuzasadnionej szkody wynikłej z zachowania, czynności albo orzeczenia sądu lub prokuratora, przez działanie umyślne lub na skutek rażącego niedbalstwa przy wykonywaniu obowiązków służbowych lub w wyniku odmowy podjęcia działań¹.

Odpowiedzialność za naprawienie szkód spoczywa na państwie, któremu (w określonych okolicznościach) przysługuje prawo regresu od sędziego lub prokuratora.

Stowarzyszenia i związki zawodowe. Strajk

Jeżeli chodzi o prawo tworzenia lub prawo do członkostwa związku zawodowego i/lub stowarzyszenia, nie obowiązują jakiekolwiek przepisy uniemożliwiające korzystanie z tych praw.

Obecnie we Włoszech nie działa żaden związek zawodowy zrzeszający przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości; mamy jedynie *Associazione nazionale magistrati*; wszyscy nasi koledzy są jego członkami. ANM odgrywa istotną rolę podczas debat na temat naszych uposażeń, przy czym wewnątrz samego stowarzyszenia działa wiele mniej lub bardziej sformalizowanych grup (*correnti*). Pomimo różnic ideowych *correnti* udało się połączyć siły w momentach krytycznych, umożliwiając ANM przemawianie jednym głosem. Przepisy prawne nie przewidują jakichkolwiek ograniczeń, jeżeli chodzi o korzystanie przez sędziów i prokuratorów z (konstytucyjnie uznanego) prawa do strajku.

Jak dotychczas przedstawiciele włoskiego wymiaru sprawiedliwości organizowali strajki wyłącznie w przypadku wywierania na sądownictwo presji przez władze polityczne.

¹ Pojęcia rażącego niedbalstwa i odmowy ochrony sądowej zostały określone w ustawie, w której wyjaśniono, że ani interpretowanie przepisów prawa, ani ocena faktów lub materiału dowodowego nie mogą stanowić podstawy do powstania odpowiedzialności; są i muszą być zagwarantowane stronom poprzez instytucjonalne mechanizmy zaskarżenia lub dochodzenia roszczeń przed sądami innych instancji.

Nowe przepisy prawne i kontrowersje z nimi związane

Jeżeli chodzi o wprowadzone w ostatnich latach przepisy prawne, które wywarły wpływ na organizację i działanie wymiaru sprawiedliwości, pragnę podkreślić, że zaledwie od listopada 2011 r. mamy we Włoszech nowy rząd – rząd „koalicji narodowej”.

Przez ponad dwa lata Włochami rządzili ludzie, których główną troską (jeżeli chodzi o wymiar sprawiedliwości) było wnoszenie do Parlamentu projektów ustaw w taki czy inny sposób korzystnych dla premiera, któremu postawiono wiele zarzutów karnych (nie wszystkie sprawy zostały do dziś zakończone). Przede wszystkim chodziło o przepisy ograniczające w sposób drastyczny możliwość przedłużania postępowań w związku z obowiązującymi przepisami o przedawnieniu. Nowy rząd przygotowuje program likwidacji mniejszych sądów, które są bardzo mało obciążone pracą. Wydaje się, że jest to zmiana, która zostanie przyjęta pozytywnie.

Aktualne problemy wymiaru sprawiedliwości Estonii

Meelis Eerik

Meelis Eerik – od 2011 r. jest przedstawicielem Estonii w Radzie Konsultacyjnej Sędziów Europejskich (CCJE), od 2008 r. – członkiem Wysokiej Rady Wymiaru Sprawiedliwości. Od 2006 r. pełni funkcję Prezesa Sądu Kentmanni w Sądzie Powiatowym Harju [w latach 2004–2006 był Przewodniczącym Wydziału Cywilnego w Sądzie Miejskim w Tallinie (obecnie Sąd Powiatowy Harju), a od 2001 r. sędzią tego sądu]. Jest członkiem Rady ds. Prasy (Estońskie Stowarzyszenie Prasy – od 2010 r.) i Estońskiego Narodowego Komitetu Wyborczego (od 2001 r.). Od 2005 r. jest Prezesem Estońskiego Stowarzyszenia Sędziów, wcześniej (w latach 2003–2005) był jego Wiceprezesem i członkiem zarządu (od 2001 r.). Wykładowca na Politechnice Tallińskiej (od 2008 r.), w Liceum Ogólnokształcącym nr 21 w Tallinie (od 2004 r.) oraz w Estońskiej Akademii Administracji Publicznej (od 2001 r.) i na Uniwersytecie Tallińskim (od 1998 r.).

Estonia to mały kraj, liczba ludności wynosi około 3,5 miliona i się zmniejsza. Funkcjonuje tu trójinstancyjny system sądownictwa. Odrębnie istnieją sądy administracyjne. Każda sprawa trafia najpierw do I instancji. Druga instancja to sąd apelacyjny i jeden Sąd Najwyższy. Nie ma odrębnego Trybunału Konstytucyjnego, jest tylko izba konstytucyjna w Sądzie Najwyższym. W toku przygotowań do konferencji zadano nam wiele pytań. Zacznę od odpowiedzi na ostatnie: co jest najbardziej poddanym pod dyskusję i kontrowersyjnym problemem w moim kraju? Muszę powiedzieć, że pojawiły się niestety nowe problemy. Została przeprowadzona reforma sądownictwa, której sprzeciwili się sędziowie, a więc nie był to sukces. Nie wiadomo, o co tak właściwie w tej reformie chodziło, bo nawet do dziś trwają na ten temat dyskusje i debaty. Tak jak w wielu krajach, wymiar sprawiedliwości i administracja sądami I i II instancji jest w rękach Ministra Sprawiedliwości, który decyduje także o poziomie budżetu. W praktyce wygląda to tak, że „macie tyle i tyle, możecie drapać, pisać, tupać, więcej nie dostaniecie”. Reforma w zasadzie sprowadzała się do tego, że jako sędziowie wycofaliśmy się z Ministerstwa Sprawiedliwości i dysponujemy własnymi środkami oraz zasobami. Na czele systemu stoi Prezes Sądu Najwyższego. Odłączono nas od Ministerstwa i chociaż wyglądało to dobrze, nie byliśmy z tego zadowoleni. Powód niezadowolenia był taki, że teoretycznie mogliśmy pożegnać się z Ministrem Sprawiedliwości i powiedzieć mu „do widzenia”, rozpoczynając życie na nowej drodze, ale tylko na papierze mogło to zadziałać, ponieważ szefem Sądu Najwyższego jest polityk. W Estonii siła polityczna decyduje o nominacji na stanowisko Prezesa SN. Obecnie jest nim były polityk z Ministerstwa Sprawiedliwości. Gdy był on w Ministerstwie, toczyło się naprawdę wiele krwawych walk między nami i bitew. Prezes wprowadził reformę, która jest zbyt piękna, by miała być prawdziwa. Co będzie się działo w sytuacji, gdy ten polityk zacznie nadużywać władzy, procedury dyscyplinarnej, nominacji sędziów? Muszę bowiem tutaj powiedzieć, że chociaż zagrożenie jest czysto teoretyczne, jeszcze żadnych działań w praktyce nie podejmowano, jednak są to obawy nie tylko teoretyczne. Przecież coś takiego zdarzyło się w Słowacji, gdzie były Minister Sprawiedliwości zajął stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego i z tego, co wiemy, powoduje to poważne problemy. Słowackie Stowarzyszenie Sędziów zwróciło się do społeczności międzynaro-

dowej w tej sprawie. Chcieli wrócić do poprzedniego systemu i podległości Ministerstwu Sprawiedliwości. Należę do grupy roboczej Międzynarodowego Stowarzyszenia Sędziów i rozmawiam z kolegami z Wielkiej Brytanii, Portugalii, Hiszpanii i innych krajów. Z rozmów wynika, że niemożliwy jest powrót pod skrzydła Ministerstwa Sprawiedliwości, ponieważ może to być potraktowane jako naruszenie zasady rozdziału władz. Co zatem w takiej sytuacji zrobić, jeśli szefem całego systemu zostaje polityk? Nie jest to sytuacja zdrowa – to kolejny aspekt rozdziału władz. Reforma nie zakończyła się więc sukcesem. Prowadzi mnie to naturalnie do kolejnej kwestii, do kolejnych pytań: czy jako Stowarzyszenie Sędziów mamy jakikolwiek wpływ na ustawodawstwo, jak wpływać na ustawodawstwo odnoszące się do systemu sądowniczego, jak wpływać na jakość ustaw i uchwalanych przepisów, a także jaki wpływ mamy na społeczeństwo? W Estonii staramy się myśleć nieszablonowo, próbujemy wywierać wpływ i oddziaływać nie tylko na polityków, ale również na opinię publiczną, na społeczeństwo. W jaki sposób tego dokonać? Trzeba wyjść z szablonów, stosować wszystkie nowoczesne środki oddziaływania na społeczeństwo. Żyjemy w społeczeństwie kultury masowej i wydaje mi się, że wszyscy możemy się zgodzić, że jako ludzie żyjący w tym nowoczesnym świecie się zmieniamy, żyjemy szybciej, działamy szybciej, ale robimy wszystko bardziej powierzchownie. Jeśli spojrzymy na jakąś gazetę codzienną, to czy czytamy dokładnie tekst, czy raczej przeglądamy i idziemy dalej, przerzucamy strony? Mamy wiele różnych środków komunikowania się: twitter, facebook, portale, z których możemy korzystać. Należy się zastanowić, jak je wykorzystać dla naszej sprawy. Nasze podejście jest nastawione na młodych ludzi, ponieważ Internet wykorzystywany jest głównie przez młodsze pokolenie. Jak do nich dotrzeć? Wielu z nas, sędziów, jest aktywnie zaangażowanych w nauczanie. Ja też prowadzę zajęcia w szkole średniej, co piątek od 8.00 do 8.45, nie cierpię wczesnego wstawania i biegania do tej szkoły, ale to jest jedyna możliwość kontaktu z młodzieżą. Robię to od wielu lat i niektórzy z moich uczniów pracują już w ministerstwach, niektórzy są dziennikarzami, inni prawnikami. W tym czasie udało mi się pewnie wywrzeć jakiś wpływ na nich i to odniosło skutek, ale ważny jest także kontakt i czynnik ludzki np. w relacjach z dziennikarzami. Jeśli postrzegamy dziennikarzy jako wrogów, a zwykle przecież takimi są, można to zrozumieć.

To dobre podejście. Jednak jeśli próbujemy zorganizować jakieś wydarzenie i komunikować się z nimi w sposób ludzki, a dziennikarz widzi, że sędzia to nie jest jakaś arogancka mitologiczna postać, potwór, wtedy może zechce nas zrozumieć. Istnieje przynajmniej takie prawdopodobieństwo.

Jeszcze krótko wskażę kilka kwestii. Nie mamy problemu z immunitetem sędziów. Nie możemy strajkować i nie strajkujemy. Obecnie nie możemy należeć do partii politycznych, ale nowy Prezes SN wprowadza ten aspekt do reformy sądowej i dąży do stworzenia takiej możliwości. Sędziowie tego nie chcą, ponieważ nie chcielibyśmy doprowadzić do sytuacji, w której ujawnialibyśmy się z przynależnością do konkretnej partii, nie wiemy, z jakim to się może spotkać odzewem. Możemy kandydować na stanowiska obieralne, nie możemy jedynie należeć w tej chwili do partii politycznych.

Pozycja wymiaru sprawiedliwości w Hiszpanii

Ignacio U. González Vega

Ignacio U. González Vega – sędzia Sądu Wyższej Instancji w Madrycie, ekspert w zakresie międzynarodowej współpracy sądowej w sprawach karnych, w przeszłości sędzia delegowany do Hiszpańskiej Rady Sądownictwa oraz Hiszpańskiej Szkoły Sądownictwa. Wykładowca i konsultant szeregu szkoleń zarówno w Hiszpanii, jak i za granicą. Autor i współautor monografii oraz artykułów specjalistycznych – głównie z zakresu szkolenia sędziów, prawa karnego i systemów sądowniczych Hiszpanii, Portugalii i Francji.

Pozycja wymiaru sprawiedliwości na tle pozostałych dwóch władz. Relacje pomiędzy władzą sądowniczą, wykonawczą i ustawodawczą w Hiszpanii

Czy istnieje wystarczająca równowaga w relacjach pomiędzy trzema władzami? Czy niezależność wymiaru sprawiedliwości i niezawisłość sędziów jest zagwarantowana?

Władza państwowa w Hiszpanii jest podzielona pomiędzy:

- izbę ustawodawczą Parlamentu, która sprawuje władzę ustawodawczą;
- rząd, który pełni rolę władzy wykonawczej;
- wymiar sprawiedliwości, który sprawuje władzę sądowniczą.

Hiszpania jest podzielona na 17 autonomicznych wspólnot, z których każda posiada własny parlament i rząd (władza sądownicza ma charakter jednolity). Nawet jeżeli Konstytucja stanowi, że Hiszpania jest krajem jednolitym i niepodzielnym, jednocześnie uznaje i gwarantuje zasadę autonomii poszczególnych narodów i regionów.

Zgodnie z hiszpańską Konstytucją (art. 117), wymiar sprawiedliwości pochodzi od ludu i jest wykonywany w imieniu króla przez sędziów sprawujących władzę sądowniczą, którzy są niezawisli, nieusuwalni, odpowiadają za swoje czyny i podlegają wyłącznie przepisom prawa. Przesłanki do zwalniania, zawieszania, przenoszenia lub emerytowania sędziów zostały precyzyjnie określone i zagwarantowane w ustawie. Za wykonywanie władzy sądowniczej w dowolnym postępowaniu, na etapie orzekania i egzekwowania orzeczeń sądowych, odpowiedzialne są wyłącznie sądy przewidziane w ustawie, zgodnie z zasadami określania właściwości sądowej i w oparciu o ustawowe procedury.

Organem zapewniającym niezawisłość władzy sądowniczej w Hiszpanii jest **Rada Główna Władzy Sądowej**. W skład tego organu wchodzi Prezes Sądu Najwyższego (Trybunału Najwyższego), który przewodniczy Radzie, a także dwudziestu członków powoływanych przez króla na pięcioletnią kadencję. Dwunastu z nich powołuje król spośród sędziów wszystkich kategorii sądów, zgodnie z następującą procedurą: wniosek o powołanie sędziów jest przedstawiany królowi przez Kongres Deputowanych i Senat, którego każda Izba proponuje sześciu członków, wybieranych kwalifikowaną większością

trzech piątych głosów, spośród kandydatów proponowanych Izbom przez środowisko sędziów. Kandydaci są proponowani przez organizacje zawodowe sędziów i sędziów sądów wyższej instancji (*Senior Judges*) lub przez grupy sędziów i sędziów sądów wyższej instancji reprezentujących przynajmniej 2% sędziów aktywnych zawodowo w danym momencie. Pozostałych ośmiu członków wchodzących w skład Rady, których kandydatury są proponowane Królowi przez Kongres Deputowanych i Senat, jest wyłanianych spośród adwokatów i przedstawicieli pozostałych profesji prawniczych o uznanej renomie, legitymujących się ponad piętnastoletnią praktyką w zawodzie. Tak więc w Hiszpanii, w myśl obowiązujących przepisów, wszyscy członkowie Rady Sądownictwa są wybierani przez środowisko sędziowskie. W procesie wyłaniania członków Rady kluczową rolę odgrywa Parlament. Z drugiej strony, ciało to posiada uprawnienia w wielu ważnych dziedzinach, takich jak: wybór i nominacja Prezesa Sądu Najwyższego i Rady Głównej Władzy Sądowej; mianowanie dwóch członków Trybunału Konstytucyjnego; mianowanie członków Inspekcji Sądów i Trybunałów; podejmowanie decyzji dotyczących selekcji, szkolenia i doskonalenia zawodowego, nominacji, awansów, zmian statusu administracyjnego, a także w kwestiach dyscyplinarnych dotyczących sędziów i sędziów sądów wyższych instancji, i proponowanie do zatwierdzenia w formie królewskiego dekretu, po zatwierdzeniu przez Ministra Sprawiedliwości, nominacji na stanowiska sędziowskie w Sądzie Najwyższym, nominacji na stanowiska sędziów i prezesów w sądach wyższej instancji; sprawowanie funkcji nadzorczych w stosunku do Szkoły Sądownictwa (zgodnie z ustawą); przyjmowanie, wykonanie i kontrola wykonania budżetu Rady.

Generalnie rzecz biorąc, możemy stwierdzić, że najczęściej siły polityczne starają się wpłynąć na decyzje wydawane przez Radę Sądownictwa za pośrednictwem jej członków.

Podział odpowiedzialności za zarządzanie sądami, prawa do podejmowania decyzji w sprawie budżetów sądów oraz dotyczących zatrudniania personelu administracyjnego i pomocniczego, pomiędzy trzy władze

Aby zrozumieć zasady budżetowe hiszpańskiego wymiaru sprawiedliwości, należy przypomnieć, że **Hiszpania posiada zdecentralizowaną strukturę polityczną oraz administracyjną, i składa się z autonomicznych regionów, z których każdy jest wyposażony w szeroki i zmienny wachlarz uprawnień politycznych i administracyjnych, a także posiada własny parlament, rząd i służbę cywilną.** Uprawnienia w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości są stopniowo przekazywane autonomicznym wspólnotom (regionom). W szczególności dotyczy to uprawnień w zakresie zarządzania środkami materialnymi i zasobami osobowymi wymiaru sprawiedliwości (z wyjątkiem samych sędziów, prokuratorów i referendarzy). W tych autonomicznych wspólnotach, które nie otrzymały odpowiednich uprawnień, uprawnienia administracyjne w dalszym ciągu pozostają w rękach Ministerstwa Sprawiedliwości.

Fakt ten wyjaśnia dlaczego, jeżeli chodzi o właściwość terytorialną Ministerstwa Sprawiedliwości, budżet sądów jest przygotowywany przez Ministerstwo Sprawiedliwości, uchwalany przez Parlament, a jego wykonaniem zarządza Ministerstwo Sprawiedliwości, pod kontrolą Parlamentu. Jeżeli chodzi o autonomiczne wspólnoty, które posiadają własne uprawnienia w zakresie zarządzania administracyjnymi aspektami funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, rolę Parlamentu krajowego przejmują parlament danej wspólnoty, a rolę Ministerstwa Sprawiedliwości, odpowiednie „Consejería de justicia” (odpowiednik Ministerstwa Sprawiedliwości).

Decyzje o przyjęciu młodych sędziów do sądu, wymagania w zakresie szkolenia i awans sędziów

Procedura selekcji, szkolenia początkowego i ustawicznego szkolenia sędziów w takich krajach, jak Hiszpania, która jest częścią europejskiej kontynentalnej tradycji prawnej (Francja, Włochy itp.) i odziedziczyła model,

który możemy określić jako „biurokratyczny model sędziego”, opiera się na następującym schemacie. Podstawowy profil sędziego w tym modelu sądowym jest wynikiem selekcji w drodze publicznego konkursu. Ma on za zadanie ocenić wiedzę w zakresie głównych dziedzin prawa i jest nakierowany na młodych ludzi, którzy niedawno opuścili uniwersyteckie mury. W tym kontekście wcześniejsze doświadczenie zawodowe kandydatów, np. w innych zawodach prawniczych, ma bardzo małe lub wręcz nie ma żadnego znaczenia. Dalsze przygotowanie do wykonywania zawodu odbywa się już w ramach samego wymiaru sprawiedliwości. Innymi słowy, sędziowie uczą się swojego fachu właśnie w sądzie. W ten sposób rekrutowanych sędziów można określić mianem „sędziów ogólnych”, którzy z założenia w ramach swoich obowiązków są w stanie sprawować szeroki zakres funkcji w ramach wymiaru sprawiedliwości. Co za tym idzie, sędziowie (tzw. *senior judges*, w przypadku gdy pełnione funkcje wykraczają poza zakres obowiązków zwykłego sędziego) nie są wybierani pod kątem konkretnej specjalizacji czy też stanowiska, lecz z myślą o pełnieniu przez nich wielu różnych obowiązków, np. sądenia spraw karnych, cywilnych, gospodarczych, rodzinnych, a w niektórych krajach nawet pełnienia funkcji prokuratorskich. Dodatkowo, sędziowie często zmieniają stanowiska w trakcie kariery zawodowej. Oczywiście ta ogólna zasada zmienia się w zależności od kraju, w zależności od tego, jaki wpływ na szkolenie sędziów ma krajowa szkoła sądownictwa, przy czym zmienia się także czas szkolenia początkowego sędziów.

Można założyć, że w systemach biurokratycznych, takich jak hiszpański, raz mianowani sędziowie muszą pełnić powierzone im funkcje przez około 40 lat (czas trwania kariery sędziowskiej). Dodatkowo przez ten czas sędzia będzie zmieniał stanowiska i/lub specjalizacje. Nie należy także zapominać o tym, że prawo ewoluuje, nadążając za ewolucją społeczeństwa. Dlatego też ważne jest, aby sędziowie mieli zapewnioną możliwość uaktualniania swojej wiedzy (tak aby stanowiła odbicie zmian społecznych), a także ułatwione dalsze szkolenie w przypadku zmiany stanowiska, a co za tym idzie, możliwość dalszej specjalizacji. To właśnie przyczyna, dla której w takich systemach „instytucja szkoły sądownictwa odgrywa znaczącą rolę” (*Miguel Carmona*) i jest odpowiedzialna za szkolenie zarówno początkowe, jak i ustawiczne. Jak stwierdza Rada Konsultacyjna Sędziów Europejskich w swojej opinii

nr 4 (2003) dotyczącej szkolenia początkowego i ustawicznego sędziów na szczeblu krajowym i europejskim: „Takie szkolenie stało się niezbędne nie tylko w świetle zmian zachodzących w samym prawie, technologii i wiedzy niezbędnej do sprawowania funkcji sędziego, lecz także dzięki możliwości, w wielu krajach, obejmowania przez sędziego nowych obowiązków i stanowisk”. Powyższa opinia uzasadnia potrzebę szkolenia, stwierdzając, że społeczeństwo ma prawo korzystać z dobrze wyszkolonego sędziego.

Jeżeli chodzi o beneficjentów szkolenia ustawicznego, czyli samych sędziów, w badaniu przeprowadzonym przez Centrum Badań Socjologicznych w 1997 r. 58% sędziów uznało ten rodzaj szkolenia za „bardzo ważny”, a 35% uznało go za „raczej ważny”. Tylko 2,3% respondentów uznało szkolenie za „niezbyt ważne”, a procent sędziów, którzy uznali szkolenie za „zupełnie nieważne”, był wyjątkowo niski. **Hiszpańska szkoła sądownictwa podlega Radzie Głównej Władzy Sądowej, która jest odpowiedzialna za selekcję i szkolenie (zarówno początkowe, jak i ustawiczne) sędziów.** Obecnie, ogólnie rzecz ujmując, system szkolenia ustawicznego opiera się na zasadzie szkolenia dobrowolnego, z wyjątkiem sytuacji, w których udział w szkoleniu jest obowiązkiem sędziego, jak np. w przypadku przeniesienia do innego sądu lub kończącego się egzaminem szkolenia odbywanego w ramach specjalizacji sędziego. Sędziom z dwóch ostatnich naborów, a także sędziom, którzy w ostatnim czasie wybrali specjalizacje z prawa pracy i prawa administracyjnego, zostały zaproponowane dodatkowe moduły szkoleniowe, specjalnie adresowane do tych grup zawodowych, oczywiście zawsze z zachowaniem dobrowolności udziału.

Aktualnie szkolenie sędziów nie ma wpływu na przebieg kariery zawodowej sędziów i pozostaje bez wpływu na ich awans czy też przydział stanowisk. Z drugiej strony, z faktu uczestnictwa w szkoleniach nie płyną żadne dodatkowe korzyści, jeżeli chodzi o uposażenie lub drogę awansu. **Posiadanie certyfikatu potwierdzającego udział w szkoleniu, oprócz tego, że stanowi pozycję w zawodowym *curriculum* sędziego, nie prowadzi do zawodowego awansu. Aktualnie droga awansu zawodowego zależy głównie od ilości przepracowanych lat.** Odbyte szkolenia nie są także specjalnie brane pod uwagę przy obsadzaniu tych niewielu stanowisk, które są uznaniowo obsadzane przez Radę Główną Władzy Sądowej.

Jeżeli chodzi o **drogę awansu zawodowego sędziów**, istnieje możliwość celowej zmiany kategorii zawodowej z sędziego na „starszego” sędziego (sędziego wyższego szczebla) poprzez zdanie kolejnych egzaminów konkursowych w sądach cywilnych i karnych, lub w drodze specjalizacji w zakresie prawa administracyjnego i pracy.

Wpływ prac ustawodawczych na wymiar sprawiedliwości oraz organizację sądów i postępowań

Jak już wcześniej wspomniano, w Hiszpanii organem zapewniającym niezawisłość władzy sądowniczej jest Rada Główna Władzy Sądowej. Ciało to ma za zadanie sygnalizować i informować o wszelkich projektach ustawodawczych centralnego organu ustawodawczego czy też autonomicznych wspólnot, które mogą wpływać, w całości lub częściowo, na jedną z poniższych dziedzin:

- a) tworzenie i modyfikacja okręgów sądowniczych i lokalizacji sądów okręgowych (stolic okręgów);
- b) tworzenie i modyfikacja stanowisk sędziów, starszych sędziów, referendarzy i personelu pomocniczego i administracyjnego wymiaru sprawiedliwości;
- c) elementy określające status sędziów i starszych sędziów;
- d) elementy określające status referendarzy i personelu pomocniczego oraz administracyjnego wymiaru sprawiedliwości;
- e) przepisy proceduralne wpływające na prawne i konstytucyjne aspekty ochrony stron w postępowaniu przed sądem powszechnym, a także przestrzeganie praw podstawowych, jak również wszelkie przepisy mające wpływ na organizację, działanie i zarządzanie sądami i trybunałami;
- f) prawo karne i przepisy regulujące wykonywanie kar;
- g) inne ustawowe gwarancje.

Wpływ środowiska sędziowskiego na projekty legislacyjne

Niektóre organizacje zawodowe sędziów są, poprzez swoich członków, reprezentowane w Radzie Głównej Władzy Sądowej. W ten sposób organizacje zawodowe sędziów mogą informować o stanowisku środowiska, a także formułować propozycje dotyczące wyżej wspomnianych projektów legislacyjnych, a także przedstawiać je Radzie Głównej Władzy Sądowej.

Ustawowe i pozarządowe organizacje sędziów i ich rola

Zgodnie z art. 127 hiszpańskiej Konstytucji, aktywni zawodowo sędziowie i prokuratorzy nie mogą pełnić żadnych innych funkcji publicznych ani należeć do partii politycznych czy też związków. Przepisy dotyczące możliwości zrzeszania sędziów i prokuratorów w ramach organizacji zawodowych znajdują się w odpowiedniej ustawie.

Immunitet sędziów

Zgodnie z ustawą organiczną nr 6/1985 z 1.7.1985 r. o sądownictwie, sędziowie aktywni zawodowo mogą zostać aresztowani wyłącznie na podstawie decyzji właściwego sędziego lub wtedy, gdy zostaną złapani na gorącym uczynku w trakcie popełniania przestępstwa. W tym drugim przypadku, po zastosowaniu wymaganych środków, zatrzymany sędzia powinien zostać niezwłocznie oddany do dyspozycji najbliższego sędziego śledczego. O każdym przypadku aresztowania sędziego powinien zostać w możliwie najkrótszym czasie poinformowany prezes sądu, w którym orzeka dany sędzia. Właściwa władza sądownicza powinna podjąć niezbędne środki w celu zapewnienia zastępstwa aresztowanego sędziego.

Władze cywilne i wojskowe powinny powstrzymać się od powoływania lub wzywania sędziów do stawienia się przed nimi. W przypadku, gdy władze cywilne lub wojskowe zwracają się o przekazanie informacji lub treści zeznania, których uzyskanie może być ułatwione przez sędziego i które nie dotyczą zajmowanego przez tego sędziego stanowiska ani pełnionej przez

niego funkcji, wniosek taki powinien być przekazany oficjalnie na piśmie do biura sędziego z wcześniejszą notyfikacją. W przypadku, gdy pomoc lub współpraca sędziego związana jest ze sprawowanymi przez niego funkcjami sądowniczymi lub pełnionym stanowiskiem, powinna ona być udzielona bezzwłocznie, z wyjątkiem sytuacji, gdy czynności będące przedmiotem wniosku są prawnie niedozwolone lub gdy ich przeprowadzenie może narazić na szwank autorytet sędziego lub sądu. Decyzja o odmowie jest przekazywana instancji wnioskującej z odpowiednim uzasadnieniem.

W przypadku, gdy zeznanie sędziego lub starszego sędziego potrzebne jest na potrzeby postępowania karnego i nie zachodzą okoliczności, które zgodnie z przepisami prawa uniemożliwiają jego złożenie, sędzia ma obowiązek takie zeznanie złożyć. W przypadku, gdy instancja wnioskująca o złożenie zeznania przez sędziego jest instancją niższej rangi, deklaracja lub zeznanie składane jest w biurze sędziego po uprzednim uzgodnieniu daty i godziny.

Tworzenie lub przystępowanie przez sędziów do związków zawodowych lub innych organizacji zawodowych i możliwość przystępowania do strajku. Mandat parlamentarny lub przynależność do partii politycznych

Zgodnie z art. 127 hiszpańskiej Konstytucji, **aktywni zawodowo sędziowie i prokuratorzy nie mogą pełnić żadnych innych funkcji publicznych ani należeć do partii politycznych oraz związków.**

Przepisy dotyczące możliwości zrzeszania sędziów i prokuratorów w ramach organizacji zawodowych znajdują się w odpowiedniej ustawie.

Artykuł 401 ustawy organicznej nr 6/1985 z 1.7.1985 r. o sądownictwie, stanowi, że prawo do swobodnego udziału w organizacjach zawodowych/stowarzyszeniach sędziów pracujących w wymiarze sprawiedliwości jest wykonywane w zgodzie z następującymi przepisami: „1.ª Stowarzyszenia sędziów powinny posiadać osobowość prawną i pełną zdolność do realizacji swoich statutowych celów. 2.ª Organizacje te mogą mieć jako prawny cel obronę wszelkich interesów zawodowych swoich członków i ogólnie

powinny prowadzić działalność służącą interesom wymiaru sprawiedliwości. **Niedopuszczalne jest prowadzenie przez te organizacje jakiegokolwiek działalności o charakterze politycznym lub tworzenie powiązań z partiami politycznymi lub związkami zawodowymi.** (...) 4.ª Sędziowie mają swobodę podejmowania decyzji o przystąpieniu lub nieprzystąpieniu do organizacji zawodowej/stowarzyszenia. 5.ª Do wyżej wspomnianych organizacji mogą należeć wyłącznie sędziowie aktywni zawodowo. Jeden sędzia może należeć do więcej niż jednej organizacji zawodowej/stowarzyszenia”.

Konstytucja Królestwa Hiszpanii (art. 28.2) stanowi, że: „uznaje się prawo pracowników do strajku dla obrony swych interesów. Ustawa regulująca wykonywanie tego prawa ustanowi gwarancje konieczne dla zapewnienia utrzymania działalności podstawowych zakładów użyteczności publicznej wspólnoty”. Konstytucja nie wspomina w tym kontekście o sędziach i prokuratorach. W 2008 r. w Hiszpanii doszło do pierwszego strajku sędziów. **Rząd nie uznał prawa sędziów do strajku** i dlatego została podjęta decyzja o wypłaceniu sędziom pensji za okres strajku. Ministerstwo Sprawiedliwości jako główny argument przedstawiło stwierdzenie, że sędziowie wykonują jeden z rodzajów władzy państwowej.

Możliwość podejmowania przez sędziów pracy w dodatkowym wymiarze lub innego rodzaju zatrudnienia

Artykuł 389 ustawy organicznej nr 6/1985 z 1.7.1985 r. o sądownictwie stanowi, że stanowisko sędziego wyklucza możliwość:

- „1^a. Sprawowania jakiegokolwiek innej funkcji orzeczniczej niezwiązanej z wymiarem sprawiedliwości.
- 2^a. Objęcia jakiegokolwiek stanowiska pochodzącego z wyborów bezpośrednich lub pełnienia funkcji politycznych w administracji państwowej, autonomicznych wspólnotach, prowincjach i innych lokalnych organach i instytucjach od nich zależnych.
- 3^a. Zatrudnienia na stanowiskach lub w urzędach utworzonych lub finansowanych przez organa władzy państwowej, Parlament, rodzinę królewską, autonomiczne wspólnoty, prowincje, okręgi miejskie i inne organy,

organizacje lub firmy zależne od wymienionych wcześniej organów i instytucji.

- 4^a. Zatrudnienia w jakimkolwiek innym charakterze w sądach i trybunałach jakiegokolwiek typu.
- 5^a. Podjęcia jakiejkolwiek płatnej pracy, objęcia stanowiska lub funkcji, z wyjątkiem nauczania lub pracy naukowej w dziedzinie prawa, a także wynikającej z tej działalności twórczej pracy literackiej, artystycznej, naukowej i technicznej, a także tworzenia dzieł i publikacji, zgodnie z warunkami określonymi w ustawie, dotyczącymi obszarów działalności niedostępnych dla pracowników jednego z organów władzy.
- 6^a. Praktykowania prawa w ramach innych zawodów.
- 7^a. Świadczenia usług polegających na doradztwie prawnym, niezależnie od tego, czy są one świadczone odpłatnie, czy też nie.
- 8^a. Prowadzenia jakiejkolwiek działalności gospodarczej, na rachunek własny lub osób trzecich.
- 9^a. Obejmowania stanowisk dyrektorskich, menedżerskich, stanowisk w zarządach i radach nadzorczych, funkcji partnera w spółkach lub jakiegokolwiek innych stanowisk oznaczających konieczność bezpośredniego, administracyjnego lub finansowego zaangażowania w działalność firm lub przedsiębiorstw, publicznych lub prywatnych, niezależnie od ich charakteru".

Dyskusja nad problemami wymiaru sprawiedliwości

Jak zawsze, trwa dyskusja nad wyborem członków Rady Sądownictwa. Większość sędziów pragnie brać udział w tych wyborach. Innym omawianym problemem jest system oceny sędziów, zasady etyczne związane z wykonywaniem zawodu sędziego, a także zasady mianowania na kolejne stanowiska w trakcie kariery sędziego.

Podział władz w Republice Federalnej Niemiec*

Werner K. Kannenberg

Werner K. Kannenberg – członek Zarządu stowarzyszenia Neue Richtervereinigung [NRV], Niemcy, Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Federalnej Niemiec, Berlin.

* Wstępna wersja wystąpienia przeznaczonego na międzynarodową konferencję „Judiciary in the European Union and the Eastern Partnership Community”, Warszawa, 10.12.2011 r. Wersję ostateczną stanowi tekst wygłoszony w trakcie konferencji.

Wprowadzenie

Żadne społeczeństwo nie może funkcjonować bez władzy. W systemie demokratycznym władza pochodzi od narodu i jest udzielana decydom na ograniczony czas. W korzystaniu z nadanej władzy nie ma nic złego. Jednak osobie, która otrzymała z demokratycznego nadania mandat do podejmowania pewnych decyzji, lecz nie jest gotowa z tej władzy skorzystać, powinno się ją odebrać, ponieważ taka osoba nie wywiązuje się z powierzonego zadania i tym samym podważa podstawy funkcjonowania społeczeństwa.

Z jednej strony, z uwagi na potrzebę zapewnienia rządowi warunków do stabilnego funkcjonowania, wybory odbywają się nie częściej niż co cztery lub pięć lat. Z drugiej strony, w sposób ciągły działają konstytucyjne ograniczenia nadanej w wyborach władzy. Właśnie z tego względu szczególne znaczenie ma separacja władz. Mamy do czynienia z czymś na kształt bariery bezpieczeństwa zapobiegającej nadużyciom, używaniu władzy państwowej w sposób pochopny lub za daleko wykraczający poza ustalone ramy. Potrzeba istnienia tego rodzaju zabezpieczeń nie podlega dyskusji.

Rozdział władz stanowi jeden z niewielu elementów w niemieckiej Konstytucji – „Grundgesetz”, czyli tzw. ustawie zasadniczej – które nie mogą być zniesione nawet na drodze nowelizacji Konstytucji. Mówię tu o art. 79 § 3 i art. 20 § 2 Konstytucji. A zatem można by oczekiwać jasnej i wyraźnie rozgraniczonej struktury władz państwowych i kultury politycznej opartej na poszanowaniu tego podziału. Z przykrością muszę jednak stwierdzić, że tak się nie dzieje. I to właśnie jest przedmiotem mojego wystąpienia. Oczywiście w wystąpieniu położę szczególny nacisk na władzę sądowniczą, lecz w trosce o możliwie kompletny obraz proponuję Państwu, abyśmy na wstępie krótko przyjrzeni się koncepcji trójpodziału władz jako takiej, a następnie rozważyli sytuację władzy wykonawczej i ustawodawczej w Niemczech, aby na koniec przytoczyć kilka faktów ilustrujących warunki, w jakich funkcjonuje wymiar sprawiedliwości.

Trudność w zdefiniowaniu pojęcia rozdziału władz

Precyzyjne zdefiniowanie wymagań, jakie muszą być spełnione, aby doszło do rzeczywistego rozdziału władz, nie jest prostym zadaniem. Dlaczego?

Po pierwsze dlatego, że rozdział władz nigdy nie może mieć charakteru absolutnego. Definiowanie władz państwowych jako oddzielnych, zupełnie niepowiązanych ze sobą i istniejących niezależnie bytów, nie miałoby zbytniego sensu. Koncepcja trójpodziału musi być wdrażana z umiarem, wymaga kompromisu pomiędzy różnymi aspektami władzy, a także współpracy.

Po drugie, nie jest łatwe wytyczenie wyraźnej granicy pomiędzy poszczególnymi typami władzy. Być może to stwierdzenie wyda się Państwu dziwne, zatem postaram się wyjaśnić, co mam na myśli.

1) Uprawnienie do tworzenia abstrakcyjnych norm prawnych

Tworzenie prawa, w znaczeniu abstrakcyjnych i wiążących reguł prawnych, nie jest zadaniem wyłącznie ustawodawcy. W jego realizację zaangażowane są także władza wykonawcza i sądownicza: władza wykonawcza ma uprawnienia do wydawania przepisów wykonawczych, podczas gdy władza sądownicza wielokrotnie określa zasady, które są niezbędne dla rozwoju systemu prawnego jako takiego, przystosowując je do ewoluujących warunków technicznych lub społecznych albo też wskazując na przypadkowe czy wręcz zamierzone luki w prawie, które być może zawsze tam były.

2) Uprawnienia do stosowania prawa i uprawnienia do sprawowania kontroli nad stosowaniem norm prawnych

Także w tym przypadku mamy do czynienia z zadaniami, które nie mają charakteru wyłącznego. Nie tylko władza wykonawcza wydaje decyzje, stosując obowiązujące prawo w I instancji, tak jak funkcje władzy sądowniczej nie są ograniczone wyłącznie do sprawowania kontroli nad działaniami obywateli i władzy wykonawczej. Zasadniczo zadaniem sądu jest nakładanie sankcji karnych, a nie tylko sprawowanie kontroli nad sankcjami nakładanymi przez inne organy. Często sposób działania sądów i organów władzy wykonawczej się pokrywa. W niektórych przypadkach władza wykonawcza naśladuje sąd, organizując rozprawy pod przewodnictwem prawników po-

siadających formalne uprawnienia do sprawowania funkcji sądowniczych i wydawania orzeczeń z uzasadnieniem.

Moc obowiązująca prawa tworzonego przez organy władzy wykonawczej i sądowniczej jest jednakowa. Częstokroć decyzje sędziów mają tylko potencjalnie charakter ostateczny i wiążący, ponieważ podlegają weryfikacji przez instancję nadrzędną. Sytuacja jest porównywalna do decyzji organów władzy wykonawczej, które tylko potencjalnie mają charakter ostateczny i wiążący, a nabywają takowego, jeżeli nie zostaną w odpowiednim terminie zaskarżone.

W prawie niemieckim odpowiedzią na ten problem jest sytuacja, w której rozdział władz, pomimo najwyższego możliwego poziomu ochrony w Konstytucji, stanowi tylko ogólny koncept otwarty na modyfikację, zarówno na poziomie prawnym, jak i praktycznym. Przyjrzyjmy się aktualnej sytuacji w Niemczech.

Władza wykonawcza i ustawodawcza

Ośmielę się powiedzieć, że w Niemczech mamy do czynienia z procesem **łączenia władzy wykonawczej i ustawodawczej**. Tradycyjnie już większość projektów aktów parlamentarnych (ustaw) jest opracowywana przez rząd, tak jak prawdopodobnie w Waszych krajach. Być może z tego właśnie względu uznajemy ten fakt za tak naturalny, choć można przecież zadać sobie pytanie, czy to naprawdę dobry pomysł. Nawet w przypadku gdy parlamentarzyści chcą wprowadzić zmiany do ustawy, często zwracają się do rządu o opracowanie tekstu tzw. dodatkowej czy też pomocniczej propozycji.

Powiem więcej: proces zachodzi od tak dawna i tak małymi krokami, że jest praktycznie niezauważalny dla szerszej opinii publicznej. Poniżej przedstawię kilka przykładów.

W Niemczech proces stanowienia prawa został zdefiniowany w Konstytucji. Proces ten jest o kilka etapów krótszy, gdy to parlament, a nie rząd, jest inicjatorem ustawy. Jednak nawet wówczas, gdy wydawało się, że politykom zależało na czasie, także wtedy zależało im, aby rząd przyjął formalną uchwałę, której konsekwencją była ta sama ustawa. W ten sposób parlament szukał poparcia ze strony rządu. Dziwne.

Inny przykład: Czasem spór pomiędzy dwiema izbami parlamentu może zablokować proces legislacyjny. W takich przypadkach można powołać wąską komisję, tzw. komisję mediacyjną, w której skład wchodzi przedstawiciele obydwu izb. Komisja mediacyjna po obradach, odbywających się za zamkniętymi drzwiami, może zaproponować rozwiązanie, które nie jest już poddawane plenarnej debacie, lecz przyjmuje się je albo odrzuca w głosowaniu. Fakt, że w komisji mediacyjnej kluczową rolę odgrywają przedstawiciele rządu federalnego, należy uznać za wypaczenie mechanizmu legislacyjnego. A to jeszcze nie koniec. W propozycjach wysuwanych przez komisję mediacyjną jako rozwiązanie konfliktów legislacyjnych znajdowały się elementy tekstów prawnych, które nigdy nie były przedmiotem debaty, a zatem nie tylko nie były przedmiotem sporu, lecz nawet nie były poddane pod dyskusję w parlamencie. Sprawą musiał się zainteresować Federalny Trybunał Konstytucyjny, i to nie członkowie parlamentu byli tymi, którzy zaprotestowali. Trybunał uznał tę procedurę za niedopuszczalną, a przyjmowane w ten sposób poprawki za niekonstytucyjne. Jedna procedura została wykluczona, lecz pojawiają się nowe mechanizmy służące naginaniu zasad. Ostatnio wymyślono nową procedurę, w ramach której komisja mediacyjna – jak już wspomniałem, obradująca za zamkniętymi drzwiami, ukryta przed wzrokiem opinii publicznej – nie omawia projektu na sesji plenarnej w obecności swych stosunkowo niewielu członków, lecz w jeszcze bardziej ograniczonym gronie, co wyklucza niektóre partie polityczne z udziału w procesie. Również ta procedura oczekuje na rozpatrzenie przez Federalny Trybunał Konstytucyjny¹.

I jeszcze ostatni przykład, także w kolejce do rozpatrzenia przez FTK. Zaledwie kilka tygodni temu FTK opublikował orzeczenie, zgodnie z którym rząd potrzebuje zgody parlamentu na przystąpienie do traktatów międzynarodowych w sprawach o najwyższym i zasadniczym znaczeniu dla gospodarki. Posiedzenie plenarne to 620 parlamentarzystów, lecz w odpowiedzi na orzeczenie FTK parlament przyjął przepis, zgodnie z którym w przypadkach pilnych, zamiast posiedzenia plenarnego, wystarczy uchwała dziewięciu członków.

¹ Dalej jako: FTK.

Istnieje wiele innych przykładów, które, moim zdaniem, wyraźnie wskazują na fakt o krytycznym znaczeniu: parlament w coraz większym stopniu postrzega sam siebie i zachowuje się jak narzędzie w rękach rządu. Rząd skupia w swoim ręku coraz większą władzę i coraz bardziej dominuje nad parlamentem. Pamiętając o tym, przyjrzyjmy się wymiarowi sprawiedliwości.

Władza sądownicza

Ponad sto lat temu, na długo przed Republiką Weimarską, *Adolf Leonhardt*, pruski minister sprawiedliwości w latach 1867–1879, powiedział rzecz bardzo interesującą: „Z przyjemnością uznam niezawisłość sędziów, tak długo jak to ja będę decydował o ich karierze”. Stwierdzenie to znalazło swoje dokładne odbicie w prawie i po dziś dzień trafnie opisuje charakter relacji pomiędzy wymiarem sprawiedliwości a rządem.

Podstawowa ustawa regulująca funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości zawiera gwarancje niezawisłości nie wymiaru sprawiedliwości ani sądów, lecz sędziów. Możemy je znaleźć w art. 92 i 97 § 1 Konstytucji. Na podstawie tych przepisów, bez szkody dla gwarancji niezawisłości sędziów, lecz organizacyjnie i administracyjnie, **wymiar sprawiedliwości może zostać – i w konsekwencji został – całkowicie wchłonięty przez władzę wykonawczą. Jedyny wyjątek to FTK**, który jest zarazem organem sądowniczym i jednym z konstytucyjnych najwyższych organów państwowych. Wszystkie pozostałe sądy w Niemczech mają status organów niższego rzędu podporządkowanych rządowi w osobie ministra.

Jeżeli chodzi o **mechanizmy powoływania sędziów**, istnieje mnóstwo rozwiązań przyjętych przez poszczególne landy. Praktycznie wszystkie z nich zakładają silny wpływ ze strony władzy wykonawczej. W większości landów decyzję o awansie sędziów podejmuje wyłącznie minister. To prawda, że podjęcie decyzji o awansie poprzedza postępowanie, które zawiera element oceny zawodowej kandydatów, ich zasług i kwalifikacji, a także postępowanie kwalifikacyjne, lecz prawdą jest także to, że ważną, jeśli nie decydującą rolę w tym postępowaniu odgrywa prezes sądu najwyższego rzędu. Tymczasem właśnie on jest osobą, która występuje w podwójnej roli: jest sędzią, gdy pełni funkcje orzecznicze, lecz jednocześnie stoi na czele organu podlegającego

resortowi rządowemu, a właśnie w tym charakterze bierze udział w procesie selekcji sędziów przeznaczonych do awansu. To właśnie prezes tego sądu jest osobą, która w sądownictwie jest najsilniej powiązana z władzą wykonawczą i rzadko pełni funkcje orzecznicze, jeśli w ogóle.

Dodatkowym skutkiem przyjęcia takiego systemu jest fakt, że **nie ma sędziego ani grupy sędziów, którzy pełniliby rolę jedynego przedstawiciela sądownictwa**. Sądy są nie tylko podporządkowane władzy wykonawczej, lecz mogą wręcz należeć do innych gałęzi władzy wykonawczej i mieć różną pozycję w zależności od regionu. A zatem wymiar sprawiedliwości jako taki nie ma prawdziwego przedstawiciela, który byłby sędzią i mógł zabierać głos w imieniu i na mocy mandatu udzielonego przez wymiar sprawiedliwości jako całość. Dlatego właśnie prasa, a co za tym idzie także opinia publiczna, nie interesuje się specjalnie warunkami funkcjonowania i sytuacją sądownictwa. Z reguły zainteresowanie budzą wyłącznie rozstrzygnięcia poszczególnych spraw.

Co więcej, **możliwość awansu przez sędziego** w dużym stopniu zależy od wzięcia na siebie funkcji, które należą do zakresu władzy wykonawczej. Każdy sędzia zaczyna karierę z poziomu „R 1”. Na szczeblu landu najwyższym stanowiskiem, jakie może sprawować sędzia pełniący wyłącznie funkcje orzecznicze, jest stanowisko sędziego przewodniczącego w najwyższym rangą sądzie regionalnym (lub jego odpowiedniku w innych gałęziach wymiaru sprawiedliwości) i to stanowisko stanowi drugi szczebel awansu (R 3). Dopiero stanowiska dyrektorów i prezesów, a także wiceprezesów sądów zaliczają się do kategorii od R 2 do R 6 lub wyższych.

W Bawarii system kierowania przebiegiem kariery sędziów z poziomu ministerstwa jest szczególnie wyrafinowany: młody człowiek, który pragnie zostać sędzią, w pierwszej kolejności obejmuje stanowisko w służbie cywilnej, a dopiero potem ma nadzieję na nominację sędziowską. Jeżeli chce awansować, musi wrócić na łono służby cywilnej, zanim być może pewnego dnia, obejmie wyższe stanowisko, jako sędzia wyższy rangą. Tym samym dystans, potrzebny, aby realna stała się kultura oparta na neutralności i samoświadomości sędziów, jako niezawisłych i nieusuwalnych, odseparowanych od władzy wykonawczej, jest wątpliwy. Problem polega na tym, że powyższy system obowiązuje od tak dawna, że większość sędziów

nie widzi nawet, jak bardzo ogranicza i zagraża ich niezawisłości. Uważają się za niezawisłych, gdyż mają gwarancję dożywotniego stanowiska, nieusuwalności i swobody określania godzin pracy. To, czego nie widzą, to fakt, że wszystkie powyższe przywileje stanowią tylko przyczynek do rozwinięcia w sobie wewnętrznej wolności i niezależności, które nie pojawiają się automatycznie, a ich wypracowanie wymaga pozytywnego zaangażowania ze strony samego sędziego.

Nie usłyszeliście jednak jeszcze najgorszego. Chcę powiedzieć kilka słów o prokuraturze. **W Niemczech prokuratura nie cieszy się jakąkolwiek formą prawnej niezależności. Stanowi zwykły organ rządowy, będący częścią administracyjnej hierarchii i hierarchicznie podległy ministerstwu.** Prokuratorzy otrzymują uposażenia na tym samym poziomie co sędziowie, ale na tym koniec. Kluczowa rola prokuratury w systemie sprawiedliwości karnej jest uznana, lecz w ślad za tym faktem nie idą żadne konsekwencje. Pozwólcie mi dodać jeden punkt: pomimo że istnieją mechanizmy prawne, które pozwalają na wydanie prokuratorowi polecenia przeprowadzenia pewnych czynności, nie jest to powszechnie stosowany sposób na wywieranie wpływu. Możemy odnotować ten fakt jako pozytyw, jednak nie należy tego przeceniać, gdyż w praktyce wystarczy tylko poprosić prokuratora o złożenie sprawozdania. Prokurator poproszony o złożenie sprawozdania zostaje postawiony w stan podwyższonej czujności i wie, że ciemne chmury zbierają się nad jego głową. Ciągłe wymaganie sprawozdań z pracy prokuratora może skutecznie przeszkadzać w jego pracy i prowadzić do frustracji. W tym kontekście zwykle nie ma potrzeby wydawania poleceń, aby skierować działania prokuratora na inny tor. Działa „cichy” system zachęcający do samokontroli, co uważam za niebezpieczne. Nie chciałbym być źle zrozumiany: generalnie prokuratura wykonuje bardzo dobrą robotę, próby wywierania politycznego nacisku na ich pracę nie zdarzają się za często, lecz nie istnieją podstawy niezawisłości ani odpowiedniej samoświadomości, które w mojej opinii są bardzo potrzebne jako gwarancja, na wypadek zaistnienia „krytycznej” sytuacji. Brak ten może być naprawiony tylko i wyłącznie, zanim dojdzie do poważnego kryzysu.

Podsumowanie

Niemieccy sędziowie cieszą się niezawisłością, ma ona jednak ograniczony charakter. Od ponad 100 lat ich kariery były sterowane przez władzę wykonawczą, która zresztą organizacyjnie zupełnie wchłonęła sądownictwo i w tym znaczeniu nie ma w Niemczech niezawisłego wymiaru sprawiedliwości. Natomiast prokuratura realizuje zadania ściśle związane z wymiarem sprawiedliwości, lecz jest tylko zwykłą gałęzią władzy wykonawczej.

W tym kontekście nikogo nie zaskoczy fakt, że wysocy rangą niemieccy sędziowie i prokuratorzy apelują o reformy, o wprowadzenie niezawisłości sądownictwa, poprzez utworzenie systemu samorządów, które obejmą także prokuraturę, z silną demokratyczną podbudową. Właśnie w tym celu organizacja, do której mam ciągle honor należeć, choć pełni równocześnie różne funkcje, zaproponowała w zeszłym roku pakiet przepisów w formie projektu ustawy. Aktualnie toczą się pewne polityczne dyskusje na jego temat, lecz podejmuje się je niechętnie i raczej na niskim szczeblu. Istnieje małe prawdopodobieństwo, że w najbliższej przyszłości zostaną wprowadzone tak pożądane zasadnicze zmiany, o które moja organizacja sędziowska apelowała od dziesięcioleci. Powodem jest to, że wprowadzenie reform zmuszałoby rząd do oddania części sprawowanej władzy, a przecież całe moje wystąpienie miało na celu wykazanie przynajmniej jednej kwestii: zarówno w teorii, jak i w praktyce, rząd najbardziej na świecie kocha mieć władzę, a nie dzielić się nią.

Wydaje się, że jeżeli chodzi o rozdział władz, sytuacja w Niemczech zawsze była gorsza lub przynajmniej bliska systemowi, jaki zostanie wprowadzony w Polsce ustawą z 18.8.2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw², która wejdzie w życie 28.3.2012 r. Wnioskuję, że Wasz rząd kocha władzę tak samo jak nasz. Dlatego właśnie życzę Wam szczęścia na przyszłość. I obawiam się, że możecie tego szczęścia potrzebować.

² Dz.U. Nr 203, poz. 1192.

System sądownictwa w Gruzji

Zaza Meishvili

Zaza Meishvili – ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Państwowym Tbilisi, od września 2003 r. sędzia, Wiceprezes Sądu Okręgowego Tbilisi, następnie od listopada 2005 r. Prezes Sądu Apelacyjnego Tbilisi, a od marca 2006 r. do dziś Przewodniczący Izby Karnej, Pierwszy Wiceprezes Sądu Najwyższego Gruzji. Od marca 2007 r. do chwili obecnej jest Przewodniczącym Zarządu Stowarzyszenia Sędziów Gruzji. Wykładowca w Ośrodku Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (w latach 2000–2006) i w Gruzjińskiej Wyższej Szkole Wymiaru Sprawiedliwości (od 2006 r.). Dnia 25.6.1999 r. wymieniony treścią dekretu prezydenckiego za wkład w proces reformowania systemu sądownictwa w Gruzji oraz za owocną i rzetelną pracę zawodową. Władza językiem rosyjskim (w stopniu bardzo dobrym) oraz językiem angielskim (na poziomie dobrym).

Przepisy konstytucyjne

Rozdział V Konstytucji Gruzji zawiera przepisy dotyczące uprawnień instytucji sądowych i podstawowych zasad sądownictwa.

W Gruzji wymiar sprawiedliwości jest sprawowany przez sądy okręgowe (miejskie) I instancji, sądy magistrackie, sądy apelacyjne i Sąd Najwyższy (kasacyjny) Gruzji.

W swej działalności zawodowej sędzia kieruje się zasadą niezawisłości, podlegając wyłącznie Konstytucji i ustawom. Wywieranie jakiegokolwiek nacisku na sędziego w celu wpłynięcia na jego decyzję jest zabronione i podlega karze.

Sędziom przysługuje immunitet osobisty. Postępowanie karne przeciwko sędziemu, aresztowanie lub zatrzymanie sędziego, przeszukanie mieszkania, pojazdu lub biura sędziego oraz rewizję osobistą sędziego dopuszcza się za zgodą Prezesa Sądu Najwyższego Gruzji, z wyjątkiem przyłapania sędziego *flagrante delicto*, o czym zostanie natychmiast powiadomiony Prezes SN Gruzji. O ile Prezes SN Gruzji nie wyrazi zgody na aresztowanie lub zatrzymanie sędziego, aresztowany lub zatrzymany sędzia zostanie natychmiast zwolniony (w sprawach dotyczących Prezesa i sędziów SN Gruzji decyzje podejmuje parlament gruziński).

Niezależnie od innych uprawnień socjalnych, w ostatnim czasie podwyższono wynagrodzenia sędziów. Wynagrodzenia te określa specjalna ustawa.

Dożywotnie powoływanie sędziów

W celu wzmocnienia niezawisłości wymiaru sprawiedliwości w 2010 r. parlament gruziński wprowadził zmiany w Konstytucji. Przyjęto dwie główne zasady: immunitet i niezawisłość pracy sędziów. W celu wzmocnienia niezależności systemu sądownictwa gruzińskiego, począwszy od 2013 r. sędziowie będą mianowani dożywotnio, tj. do czasu osiągnięcia wieku emerytalnego. Wprowadzenie powyższej zasady jest jednym z zasadniczych kroków na drodze do utworzenia niezawisłego systemu sądownictwa w Gruzji.

Wysoka Rada Sprawiedliwości

Należy podkreślić, że nowe procedury mianowania sędziów obowiązują w Gruzji od niedawna. Sędziowie wchodzący w skład Wysokiej Rady Sprawiedliwości stanowili zazwyczaj mniejszość od czasu jej utworzenia – dopiero po ostatniej zmianie składu Wysokiej Rady Sprawiedliwości w 2007 r. sędziowie stanowią w Radzie większość, co oznacza, że ich stanowisko stało się kluczowe przy rozstrzyganiu jakiejkolwiek sprawy. Należy także podkreślić, że Radzie przewodniczy obecnie Prezes SN Gruzji, nie zaś Prezydent.

Wysoka Rada Sprawiedliwości pełniła poprzednio funkcję ciała dyskusyjno-doradczego przy Prezydencie Gruzji. Następnie znowelizowano przepisy, przekształcając Wysoką Radę Sprawiedliwości w organ o uprawnieniach sędziowskich. Wysoka Rada Sprawiedliwości ma bezwzględne i wyłączne prawo powoływania i odwoływania sędziów. Jedynym wyjątkiem są sędziowie SN Gruzji wybierani przez parlament większością głosów z aktualnej listy kandydatów przedstawianej przez Prezydenta Gruzji.

Skład Wysokiej Rady Sprawiedliwości

W wyniku nowelizacji Konstytucji w skład Wysokiej Rady Sprawiedliwości wchodzi 15 osób, w tym 9 czynnych sędziów. Sędziowie ci (z wyjątkiem Prezesa Sądu Najwyższego – Przewodniczącego Rady) są wybierani na członków Rady (w tym Sekretarza Rady) przez Konferencję Sędziów Gruzji.

Czterech kandydatów na członków Rady wybiera się spośród posłów do Parlamentu Gruzji. Przewodniczący komisji ds. prawnych wchodzi w skład Wysokiej Rady Sprawiedliwości z urzędu. Jeden spośród trzech posłów powinien zostać wybrany z ugrupowania opozycyjnego. Prezydent Gruzji jest reprezentowany w Radzie przez dwóch mianowanych przez siebie członków.

Sąd przysięgłych

W celu wzmocnienia niezawisłości gruzińskiego wymiaru sprawiedliwości z dniem 1.10.2010 r. wprowadzono w Gruzji nową instytucję: ławę przysięgłych. Przysięgłym przyznano kluczową rolę w rozpoznawaniu spraw kar-

nych. Z dniem wprowadzenia tego rozwiązania społeczeństwo (niezależnie od sędziów zawodowych) przejęło istotną rolę w orzekaniu. Każdy obywatel Gruzji (poza wyjątkami przewidzianymi prawem) ma prawo uczestniczyć w wymierzaniu sprawiedliwości i wspierać procedurę wydawania sprawiedliwych i bezstronnych wyroków. Kwestią ogromnej wagi jest fakt, że wyrok uniewinniający uznaje się za ostateczny i prawomocny i nie przysługuje od niego odwołanie.

Zgodnie z przepisami znowelizowanego Kodeksu postępowania karnego, Gruzja zamierza rozszerzyć jurysdykcję i zwiększyć liczbę spraw rozpoznawanych z udziałem przysięgłych wszędzie tam, gdzie rozpoczną pracę organy wymiaru sprawiedliwości w nowym kształcie. Sędzia nie jest już uprawniony do przesłuchiwania świadków z własnej inicjatywy, zarządzenia przeprowadzania dowodu lub zadawania pytań, ponieważ kontradiktoryjny charakter postępowania wymaga wzmocnienia roli sędziego jako bezstronnego arbitra.

Rozpoznawanie spraw z udziałem przysięgłych przyczyni się do wzmocnienia niezawisłości wymiaru sprawiedliwości i do zwiększenia zaufania społecznego do instytucji sądowych.

Komunikacja z sędziami

Ponadto wprowadzono wiele istotnych rozwiązań gwarantujących niezawisłość sędziów i niezależność procedur komunikacji z sędziami.

Dnia 11.7.2007 r. parlament gruziński przyjął ustawę o zasadach komunikowania się z sędziami sądów powszechnych, określającą zasady komunikacji pomiędzy sędziami a stronami w procesie oraz pomiędzy zainteresowanymi stronami a przedstawicielami administracji publicznej. Ustawa ta ma na celu wzmocnienie niezawisłości i bezstronności wymiaru sprawiedliwości.

W 2010 r. wprowadzono zmiany do ustawy o zasadach komunikacji z sędziami sądów powszechnych. W wyniku nowelizacji grzywna za naruszenie zasad komunikacji przez urzędnika administracji publicznej lub przez wyższego urzędnika państwowego wzrosła odpowiednio dwu- i trzykrotnie. Również w 2010 r. wprowadzono zmiany do KPK, także z myślą o stopniowym wzmacnianiu niezawisłości wymiaru sprawiedliwości; zwiększono zakres odpowiedzialności za bezprawną ingerencję w postępowanie sądowe.

Postępowanie dyscyplinarne

Wprowadzono także zmiany do gruzińskiej ustawy o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych Gruzji i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko nim. W świetle znowelizowanej ustawy przewodniczący komisji dyscyplinarnej (komisji dyscyplinarnej przysługuje prawo wydania w sprawie sędziego decyzji o popełnieniu wykroczenia dyscyplinarnego oraz o wymierzeniu kary) jest wybierany spośród sędziów wchodzących w skład komisji, co wyklucza możliwość wywierania nacisków politycznych na sędziów biorących udział w rozpatrywaniu spraw dyscyplinarnych, a tym samym stanowi lepszą gwarancję niezawisłości systemu. Wzmocniono także zasadę sprawowania przez sądy kontroli nad postępowaniem dyscyplinarnym – w szczególności od decyzji komisji dyscyplinarnej można odwołać się do Sądu Najwyższego Gruzji; w takim wypadku decyzję ostateczną podejmuje komisja dyscyplinarna w składzie trzech sędziów SN, uprawnionych do rozpoznawania wszelkich spraw.

Walka z korupcją

Wyeliminowanie korupcji jest jednym z koniecznych i istotnych kroków na drodze do skutecznej reformy systemu sądownictwa. Wdrożenie ścisłych zasad i podjęcie odpowiednich działań przez instytucje sądowe w całym kraju przyniosło pożądane rezultaty, ograniczając korupcję w sądownictwie do minimum. W ramach ankiety przeprowadzonej przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w grudniu 2009 r., 92% respondentów wyraziło pogląd, że korupcja w systemie sądownictwa jest znikoma.

Strukturalny i instytucjonalny rozwój sądownictwa

Usprawnienia strukturalne oraz materialno-techniczne systemu wprowadzono z myślą o zwiększeniu niezawisłości systemu sądownictwa. W szczególności warto wspomnieć o przebudowie i odpowiednim doposażeniu gmachów sądów.

Istotnym etapem reformy systemu sądownictwa było połączenie sądów mniej obciążonych pod względem liczby spraw i dostępności w większe sądy

okręgowe (miejskie). Z chwilą zakończenia reform w Gruzji będą działały 22 powiększone sądy okręgowe (miejskie) i 44 sądy magistrackie. Główna korzyść wynikająca z takiego rozwiązania wiąże się z faktem, że sędziowie sądów połączonych będą rozpatrywać sprawy zgodnie ze specjalizacją (tj. odpowiednio sprawy karne, cywilne lub administracyjne). Wszystkie sprawy – z wyjątkiem spraw podlegających właściwości miejscowej sądów magistrackich – będą rozpatrywane przez sędziów o określonej specjalizacji w sądach połączonych, niezależnie od złożoności sprawy i przedmiotu sporu. System ten zapewni z całą pewnością większą sprawność i wyższy poziom profesjonalizmu przy rozpatrywaniu spraw i wydawaniu orzeczeń.

Wyższa sprawność administracyjna instytucji sądowych

W sądach powszechnych Gruzji usprawniono system administracyjno-zarządczy, z czym wiąże się nowo wprowadzona instytucja kierownika sądu umożliwiająca sędziom skoncentrowanie się wyłącznie na kwestiach prawnych. Kierownik sądu odpowiada za sprawne wykorzystanie zasobów i podniesienie poziomu świadczonych usług. Dzięki temu sądownictwo gruzińskie zaczyna działać według standardów zbliżonych do europejskich.

W dużych (połączonych) sądach okręgowych (miejskich) Gruzji wprowadzono specjalny system zapisu dźwiękowego rozpraw sądowych. Wszystkie duże sądy podłączono do wspólnej sieci wirtualnej, wyposażonej w odpowiednie urządzenia techniczne.

Inicjatywy te, podobnie jak model nowego systemu sądownictwa, przyczyniają się zasadniczo do szybkiego i skutecznego działania wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z oczekiwaniami, zmiany instytucjonalne systemu oraz intensywne wprowadzanie wspólnych praktyk sądowych przyczyniły się to usprawnienia procedury rozpatrywania i rozstrzygania spraw w sądach. Praktyka ciągnącego się latami rozpatrywania spraw przez sądy odeszła w przeszłość w sądach wszystkich instancji. Efekt jest widoczny: zgodnie z badaniem statystycznym przeprowadzonym przez SN Gruzji, w latach 2007–2008 rozpoznano ponad 6 000 spraw. Celem badania było określenie średniego czasu rozpatrywania spraw w sądach poszczególnych instancji. Badanie ujawniło, że czas rozpatrywania spraw w sądach poszczególnych

instancji w Gruzji przedstawia się następująco: sprawy cywilne – 18,3 mies., sprawy administracyjne – 15,9 mies., sprawy karne – 12,6 mies. W latach 2009–2010 czas ten został odpowiednio skrócony do 12,4 mies., 11 mies. i 11 mies. Nowo powstały system wspiera zasadę przestrzegania określonych prawem terminów rozpatrywania spraw, co przynosi istotny rezultat: sprawne i skuteczne wymierzanie sprawiedliwości.

Rozwój zawodowy

Jednym z priorytetów związanych z działaniami na rzecz niezawisłości sędziów jest ich rozwój zawodowy. Możliwie najlepsze wykształcenie prawnicze to nic innego jak kolejna gwarancja niezawisłości i bezstronności sędziów.

W tym celu w 2006 r. utworzono Wyższą Szkołę Sprawiedliwości, która obecnie znajduje się na etapie realizacji jednego z kluczowych zadań: szkolenia czynnych sędziów w celu doskonalenia zawodowego. Utworzenie i uruchomienie Wyższej Szkoły Sprawiedliwości przyczyniło się do rozwiązania dwóch istotnych kwestii przewidzianych w ramach reformy systemu sądownictwa:

- 1) opracowanie i wdrożenie specjalnych programów służących szkoleniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych sędziów jako kolejnej gwarancji ich niezawisłości i bezstronności. Jest to część misji uczelni, której program przewiduje organizowanie kursów szkoleniowych dla sędziów zgodnie z harmonogramami planowanymi corocznie w styczniu. Każdy sędzia będzie uczestnikiem przynajmniej dwóch programów szkoleniowych rocznie; opracowany przez wykładowców materiał będzie przedstawiany z wykorzystaniem dedykowanej metodologii (analiza stanu prawnego, przegląd praktyki Sądu Najwyższego, badanie problemu na podstawie danych dotyczących określonych spraw itd.);
- 2) utworzenie nowego modelu wyboru i powoływania sędziów wraz z rekrutacją studentów i pełnym programem nauki przez 10 miesięcy. Program szkoleniowy dla studentów został już opracowany we współpracy z ekspertami z Rady Europy. Zorganizowano wiele specjalistycznych seminariów dla wykładowców i opracowano metodologię nauczania. Uczelnia rozpoczęła działalność zgodnie z założeniami przedstawionymi powyżej.

Podstawowym założeniem uczelni jest rozwój zawodowy przyszłych sędziów, tj. aplikantów sędziowskich. Celem uczelni jest stworzenie warunków gwarantujących pogłębianie przez aplikantów sędziowskich wiedzy i nabranie umiejętności koniecznych w praktyce. Program nauczania obejmuje także rozwijanie umiejętności prowadzenia rozpraw sądowych i sporządzania pism procesowych, psychologię stron postępowania oraz inne kwestie praktyczne.

Utworzenie Wyższej Szkoły Sprawiedliwości przyczyniło się do rozwiązania istotnej kwestii objętej reformą systemu sądownictwa: szkolenia i doskonalenia zawodowego sędziów oraz szkolenia i rozwoju asesorów i innych specjalistów. Program nauczania Wyższej Szkoły Sprawiedliwości gwarantuje czynnym sędziom szkolenie zawodowe, a nowo mianowanym sędziom uczestnictwo we wstępnym programie szkolenia.

Niedawno obchodziliśmy piątą rocznicę otwarcia Wyższej Szkoły Sprawiedliwości. Z tej okazji byliśmy gospodarzem międzynarodowej konferencji „Instytucje kształcenia sędziów a system sądownictwa” (*Judicial Training Institutions and Judiciary*). W konferencji uczestniczyli nasi koledzy z Polski, jak również przedstawiciele organizacji międzynarodowych.

Należy także wspomnieć, że SN Gruzji opracował „**Zalecenia i wytyczne**”, dzięki którym podniesiono jakość pracy według jednolitych zasad w sądach powszechnych.

Kolejną istotną dla nas sprawą są **ogólne zasady komunikacji w czasie rozpraw sądowych**, jako że sposób prowadzenia przesłuchań i rozpraw sądowych odzwierciedla zasady stanowiące potwierdzenie wysokich kwalifikacji sędziów.

Zaufanie społeczne

Obywatele oceniali w ankiecie gruziński system sądownictwa według następujących kryteriów: czas i warunki rozpatrywania spraw, kultura osobista (nastawienie) pracowników instytucji sądowych, łatwość dostępu do informacji oraz wskaźnik zaufania społecznego. Należy podkreślić, że ogólny stan systemu sądownictwa oceniono pozytywnie dla wszystkich parametrów, co przełożyło się na korzystny wskaźnik zaufania społecznego.

Wyniki badań i ankiet przeprowadzanych regularnie przez organizacje międzynarodowe lub lokalne w ciągu ubiegłych lat świadczą o tym, co niezmiernie istotne, że w ciągu pięciu lat poziom zaufania społecznego do gruzińskiego wymiaru sprawiedliwości zdecydowanie wzrósł.

W 2005 r. około 35% obywateli wyraziło zaufanie do sądów gruzińskich; wskaźnik ten wzrósł do 72% według najnowszego badania z października 2011 r.

Budżet sądów

Sądy powszechne Gruzji są finansowane z budżetu państwa. Środki i wydatki SN Gruzji określa osobny artykuł ustawy o budżecie państwa.

Wysoka Rada Sprawiedliwości jest uprawniona do przedłożenia parlamentowi projektu budżetu sądów powszechnych i Wydziału ds. Sądów Powszechnych, przygotowanego na podstawie propozycji Wydziału ds. Sądów Powszechnych. Przewodniczący Wysokiej Rady Sprawiedliwości przedstawia projekt budżetu Sądu Najwyższego Gruzji rządowi gruzińskiemu.

Ponadto bieżące wydatki sądów przewidziane w gruzińskim budżecie państwa mogą zostać zmniejszone w stosunku do poziomu z poprzedniego roku budżetowego wyłącznie za zgodą Wysokiej Rady Sprawiedliwości.

Zwiększenie budżetu sądów zagwarantowało nam możliwość modernizacji zasobów materialno-technicznych i zbliżenie naszego systemu sądownictwa do standardów europejskich.

Ograniczenia uprawnień sędziów

Stanowiska sędziego nie wolno łączyć z żadnymi innymi stanowiskami ani pracą zarobkową, z wyjątkiem działalności edukacyjnej i naukowej.

Sędziów obowiązuje zakaz wstępowania do partii politycznych i prowadzenia działalności politycznej.

Zgodnie z zasadami ujętymi w Kodeksie Etyki Sędziego, sędziów obowiązuje zakaz uczestnictwa w strajkach. Ponadto sędziom nie wolno (z żadnego powodu ani samodzielnie, ani działając w grupie) powstrzymywać innych od wykonywania ani ich zachęcać do zaniechania wykonywania obowiązków urzędowych i służbowych.

Stowarzyszenie Sędziów Gruzinińskich

W czerwcu 1999 r. sędziowie gruzinińskich sądów powszechnych utworzyli Stowarzyszenie Sędziów Gruzinińskich. Członkami Stowarzyszenia mogą być wyłącznie sędziowie czynni. Stowarzyszenie dysponuje własnym funduszem utworzonym ze składek członkowskich i służącym finansowaniu Stowarzyszenia. Zasady członkostwa obejmują: dobrowolność, demokrację, samorządność, jawność i praworządność.

Za prowadzenie działalności i reprezentowanie Stowarzyszenia w kontaktach ze stronami trzecimi odpowiada Zarząd, składający sprawozdania przed Zgromadzeniem Ogólnym. Zarząd prowadzi całość działalności bieżącej Stowarzyszenia. W skład Zarządu wchodzi co najmniej dziewięć osób, wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne na trzyletnią kadencję.

W 2001 r. Stowarzyszenie Sędziów Gruzinińskich uzyskało członkostwo Światowej Unii Sędziów; przedstawiciele Stowarzyszenia Sędziów Gruzinińskich uczestniczą w dorocznych zgromadzeniach tej organizacji.

Głównym celem Stowarzyszenia jest promocja oraz wspieranie systemu sądownictwa i jego praktyki, oraz dbałość o dobro sędziów.

Aktualne problemy sądownictwa Ukrainy

Serhiy Reva

Serhiy Reva – absolwent Uniwersytetu Lwowskiego (Iwana Franki). Sędzia w latach 1980–1986 i 2001 do chwili obecnej. W latach 1987–2000 adwokat. Aktualnie sędzia Sądu Rejonowego dla Dystryktu Kijowskiego w Odessie (jeden z czterech sądów rejonowych w Odessie). Przewodniczący Oddziału w Odessie Stowarzyszenia Sędziów Ukrainy.

1. Około półtora roku temu na Ukrainie została przyjęta nowa ustawa o systemie sądownictwa i statusie sędziów, zgodnie z którą została przeprowadzona reforma systemu sądownictwa. Prasa i obecny rząd mówią o korzyściach wypływających z tych przepisów i reformy sądownictwa w całości. Ja chciałbym zatrzymać się tylko na ujemnych stronach zmian, które zostały wprowadzone do systemu sądownictwa Ukrainy w ostatnim czasie.

Sędzia i każdy, kto ma świadomość misji społecznej systemu sądownictwa, z dużym trudem może sobie wyobrazić, że sądy w jakikolwiek sposób mogą wpływać na niezależną władzę ustawodawczą lub wykonawczą. A odwrotnie tę sytuację można sobie wyobrazić, i z przykrością powiem, że nie tylko wyobrazić.

We wszystkich europejskich krajach występują Sądy Najwyższe, które posiadają najwyższą władzę w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa, podejmowania decyzji precedensowych, bycia przykładem w sytuacjach prawnych sądów na wszystkich jego poziomach. Sąd Najwyższy Ukrainy został pozbawiony takiej władzy. Jaką logiką kierowali się inicjatorzy takich zmian legislacyjnych, trudno zrozumieć. To nie przypadek, że Komisja Wenecka zwraca uwagę na potrzebę poprawy sytuacji i zaleca konieczność powrotu pełni władzy do najwyższego sądowego organu władzy państwowej, przewidzianej w Konstytucji Ukrainy.

Zaistniała absurdalna sytuacja, kiedy po zakończeniu kadencji Prezesa Sądu Najwyższego działalność tego sądu została zablokowana przez sąd I instancji. Po czym nastąpiły oskarżenia ze strony władz o podejmowanie przez Sąd Najwyższy nielegalnych decyzji, podczas gdy od decyzji Sądu Najwyższego nigdy nie przysługuje odwołanie.

W taki sposób dochodzi do naruszenia podstawowych zasad prawa i obowiązku wykonania decyzji sądu. Niestety, na Ukrainie przedstawiciele władzy i prokuratorzy oceniają decyzje, które weszły w życie i nie zostały zmienione. Przykładowo, w grudniu 2011 r. premier Ukrainy ogłosił, że powstanie komisja, której celem będzie sprawdzenie zasadności decyzji sądu – decyzji, które już weszły już w życie. Ponadto, zastępca Prokuratora Generalnego w swoim oficjalnym oświadczeniu dokonał oceny zasadności i legalności orzeczeń Sądu Najwyższego, co stanowi naruszenie Konstytucji i prawa Ukrainy oraz międzynarodowych gwarancji niezależnej działalności sądownictwa. Taka

postawa prokuratury jest przejawem bezprawnej ingerencji władzy w wymiar sprawiedliwości i niezależność sędziów SN oraz nieuprawnionego wpływania na sąd w zakresie wykonywania jego obowiązków.

Ta ingerencja Prokuratora Generalnego jest próbą wpływania na wynik wyborów na Prezesa Sądu Najwyższego Ukrainy. Prokurator Generalny grozi postępowaniem karnym przeciwko sędziom SN i przywołaniem ich do odpowiedzialności dyscyplinarnej w nadziei, że niektórzy sędziowie będą bardziej ulegli i posłuszni przy wyborach Prezesa SN Ukrainy.

Bez wątpienia system sądowiczy Ukrainy wymaga reform, ale osiągnięcie zakładanych celów nie wymaga likwidacji tego, co przez lata dowiodło swojej efektywności – w szczególności funkcjonowanie Sądu Najwyższego Ukrainy jako najwyższego organu sądowego państwa. Praktycznie dochodzi do jego usunięcia z krajowego systemu sądownictwa, proceduralnie (poprzez wprowadzenie odpowiednich zmian w przepisach) i fizycznie (przez bezprawne przekazanie pomieszczeń siedziby Sądu Najwyższego Ukrainy wyspecjalizowanym sądom wyższej instancji, a sędzów i pracowników SN pozbawia się właściwych warunków pracy). I choć niektóre z kompetencji Sądu Najwyższego zostały mu przywrócone, nie zmienia to sytuacji. Dostęp do Sądu Najwyższego możliwy jest przez Wyższe wyspecjalizowane sądy. W ten sposób doszło do tego, że Sąd Najwyższy stał się najwyższym organem sądowym w naszym kraju, który faktycznie nie ma uprawnień, a sędziowie I instancji uzyskali prawo podejmowania decyzji o możliwości udostępnienia lub nie swoich decyzji do kontroli w sądzie apelacyjnym.

2. Zgodnie z ustawą o systemie sądownictwa i statusie sędziów została powołana Wyższa Komisja Kwalifikacyjna Sędziów Ukrainy. Niezgodnie z jej celem statutowym została wyposażona w funkcje karne. Wyższa Komisja Kwalifikacyjna Sędziów Ukrainy wywiera nieformalną presję na sędziów, wypełniając „zamówienie” władzy podporządkowania sobie sądów, co daje możliwość wpływania na ich decyzje. Wspomniany organ systemu sądownictwa, niezgodnie z prawem, wszczął już setki postępowań dyscyplinarnych wobec sędziów. Niezgodność tych decyzji niejednokrotnie już potwierdził Naczelny Sąd Administracyjny Ukrainy, ale Wyższej Komisji Kwalifikacyjnej

Sędziów Ukrainy to nie wystarczy. Organ ten nadal wywiera presję na sądy i doprowadza do „czystki” osób niepożądanych.

3. Nie można również pominąć faktu, że wynagrodzenia sędziów w 2011 r. zmniejszyły się średnio o 30%. Działanie to neguje niezależność sądownictwa na Ukrainie. Biednymi i głodnymi łatwo kierować, i dlatego sądy powszechne w 2011 r. mogły liczyć tylko na sfinansowanie 20% swojego zapotrzebowania.

4. Od 2010 r. w systemie sądownictwa Ukrainy powstał tzw. klan doniecki. Wyjaśnić należy, dlaczego doniecki: otóż wszystkie czołowe posady w państwie zajęli ludzie z regionu donieckiego (miasto na wschodzie Ukrainy, kolebka rządzącej Partii Regionów). Sędziowie z województwa donieckiego (lub mieszkańcy tego regionu) zostali oddelegowani do innych regionów – województw i mianowani prezesami sądów. Ponadto, nominacje i transfery na stanowiska następowały błyskawicznie, w ciągu kilku dni, chociaż normalne procedury trwają zwykle od 2 do 6 miesięcy. Wszystkie sądy wyższej instancji zostały „przejęte” przez prezesów z Doniecka lub tego regionu. Jak widać najwyraźniej, ani w Kijowie, ani we Lwowie, Odessie, czy Dniepropietrowsku nie ma wykwalifikowanych sędziów, którzy mogliby być powoływani na takie stanowiska. W proces powoływania sędziów na stanowiska administracyjne zaangażowane są organy samorządu sędziowskiego – rady sędziów Ukrainy. Sądząc po tym, jak szybko wykonywane są polecenia władzy wykonawczej o powoływaniu sędziów z Doniecka w innych regionach, można uzasadnić wątpliwości co do ich niezależności. Przykładem takich działań jest przypadek sędziego *A.H. Tupitskiego* nominowanego na stanowisko Prezesa Sądu Gospodarczego w województwie lwowskim: dnia 3.12.2010 r. został przeniesiony z Doniecka, a 20.12.2010 r. został mianowany Prezesem. Inny przykład dotyczy *A.C. Emelyanova*, który 14.1.2011 r. został przeniesiony z Doniecka do Kijowa i po 11 dniach, 25.1., został powołany na stanowisko Prezesa Sądu Gospodarczego w Kijowie.

5. Z przepisów ustawy o systemie sądownictwa i statusie sędziów zostały wyeliminowane wszystkie uprzednio przysługujące sędziom świadczenia,

jak również wprowadzono zakaz przyznawania odznaczeń państwowych za osiągnięcia w wymiarze sprawiedliwości. Wynagrodzenia nie tylko nie rekompensują zniesionych przywilejów, ale w rzeczywistości także je zmniejszają. Według mnie, jakiegokolwiek obniżenie płacy narusza prawa obywatelskie.

Jednym z celów przyjęcia tej ustawy było przezwyciężenie korupcji w sądownictwie. W rezultacie, Najwyższa Rada Sprawiedliwości i Wyższa Komisja Kwalifikacyjna Sędziów są teraz wyposażone w wystarczające uprawnienia do ukarania winnych sędziów.

Jednak ustawodawca zupełnie usunął przepisy i zniwelował możliwości stymulowania jakości i profesjonalizmu administracji wymiaru sprawiedliwości. Zapomniano, że ludzie nie tylko powinny być karani, ale również odpowiednio zmotywowani. Nie pomaga obecność dużej ilości różnych organizacji publicznych. Sędziowie po prostu boją się, że aktywne uczestnictwo w jakimkolwiek stowarzyszeniu sędziów może niekorzystnie wpływać na ich status w oczach władzy wykonawczej oraz władzy sądowniczej wyższej instancji. Oprócz tego, tworzenie i funkcjonowanie stowarzyszeń sędziów w regionach jest blokowane przez przewodniczących sądów apelacyjnych (np. w województwie lwowskim oraz odeskim), jeżeli organ zarządzający stowarzyszeniem nie jest pod ich kontrolą.

Istnieje jeszcze wiele nierozwiązanych problemów, jednak wspólnota sędziowska Ukrainy ma nadzieję, że w niedalekiej przyszłości zostaną one wszystkie rozwiązane.

Status sądów w Republice Azerbejdżanu w świetle Konstytucji i w praktyce

Mammadov Vugar Kamal, Rahimov Elman Eldar

Mammadov Vugar Kamal – Sędzia Sądu Rejonowego w Baku

Rahimov Elman Eldar – Sędzia Sądu Rejonowego w Baku

Reforma sądownictwa Republiki Azerbejdżanu

Począwszy od 2000 r. w wyniku reform sądownictwa Republiki Azerbejdżanu, nastąpiły w tym kraju istotne zmiany. W celu skutecznej ochrony praw i wolności obywateli zaczął funkcjonować trzystopniowy system niezawisłych sądów. Od 2003 r. każdy ma prawo zaskarżyć w Sądzie Konstytucyjnym Republiki Azerbejdżanu akty wykonawcze organów władzy ustawodawczej i wykonawczej, przepisy samorządów i sądów, w imię przywrócenia praw i wolności człowieka. W ramach przekształceń powołano Sąd Konstytucyjny Republiki Azerbejdżanu (2003 r.); Radę Prawno-Sądowniczą (2004 r.), do której należy organizacja naboru kandydatów na stanowiska sędziowskie, ocena ich działalności zawodowej, awanse, pociąganie do odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz inne kwestie związane z korpusem sędziowskim. Należy podkreślić, że Rada Prawno-Sądownicza jest organem niezawisłym od władzy ustawodawczej i wykonawczej, jak też od osób fizycznych i prawnych, utrzymywanym ze środków budżetowych, który w swej działalności przestrzega zasad legalności, kolegialności i bezstronności.

Do sukcesów należy zaliczyć likwidację instytucji ogólnego nadzoru prokuratorskiego, dzięki czemu ukrócono nieuzasadnione ingerencje w działalność zarówno poszczególnych osób, jak i przedsiębiorstw oraz instytucji. Do kompetencji sądów weszło stosowanie środków przymusu procesowego, znacznie ograniczające prawa i wolności obywateli, jak też możliwość zaskarżenia czynności procesowych, które stanowią pogwałcenie ich praw i wolności. W konsekwencji reformy ustrojowej i zgodnie z zasadami demokracji została powołana do życia instytucja nadzoru sądowego.

Władza sądownicza i wymiar sprawiedliwości

Nasze państwo od 25.1.2001 r. należy do Rady Europy, a 15.4.2002 r. ratyfikowało EKPCz, co sprawiło, że w praktyce przy rozpoznawaniu spraw mogliśmy stosować z powodzeniem precedensowe prawo ETPCz.

Należy podkreślić, że **władzę sądowniczą sprawują**: Sąd Konstytucyjny Republiki Azerbejdżanu, Sąd Najwyższy Republiki Azerbejdżanu, sądy apelacyjne, sądy powszechne i szczególne Republiki Azerbejdżanu. Władza

sądownicza wykonywana jest w ramach postępowania konstytucyjnego, cywilnego i karnego. W postępowaniu karnym udział bierze Prokuratura Republiki Azerbejdżanu i obrona. W toku postępowania sądowego ustalenie prawdy należy do obowiązku właściwych organów.

Zgodnie z art. 125 Konstytucji Republiki Azerbejdżanu, władzę sądowniczą wykonują poprzez wymiar sprawiedliwości wyłącznie sądy. Sądy są niezależne, podlegają jedynie Konstytucji i ustawom, sędziowie są nieusuwalni w trakcie swej kadencji. Rozpatrują sprawy bezstronnie, sprawiedliwie, z poszanowaniem równości stron, na podstawie faktów i zgodnie z prawem. Niedopuszczalne jest bezpośrednie lub pośrednie ograniczenie postępowania sądowego z jakiegokolwiek strony lub jakiegokolwiek przyczyny, bezprawne oddziaływanie, groźby i ingerencje. **Wymiar sprawiedliwości** działa kierując się zasadą równości obywateli wobec prawa i sądu, a postępowanie we wszystkich sądach jest jawne. Przewód za zamkniętymi drzwiami zarządza się jedynie w przypadku, gdy zdaniem sądu jawne postępowanie może stać się przyczyną ujawnienia tajemnicy państwowej, zawodowej lub handlowej albo należy chronić tajemnicę życia osobistego lub rodzinnego obywateli. Niedozwolone jest postępowanie zaoczne w sprawach karnych, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez prawo. Postępowanie prowadzi się w oparciu o zasadę kontrydycyjności (art. 127 Konstytucji). Na każdym etapie postępowania sądowego każdy ma zagwarantowane prawo do obrony. Wymiar sprawiedliwości opiera się za zasadzie domniemania niewinności (art. 63 Konstytucji), nikogo nie wolno pozbawić prawa do obrony w sądzie, podejrzany, oskarżony mają zagwarantowane prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy w chwili zatrzymania, aresztowania i postawienia zarzutów popełnieniu przestępstwa. W określonych przepisami przypadkach pomoc prawna może być świadczona z urzędu, na koszt państwa.

W Republice Azerbejdżanu postępowanie sądowe prowadzi się w języku urzędowym kraju lub w języku większości narodowej danej miejscowości (art. 127 Konstytucji). Osobom uczestniczącym w postępowaniu i nieznającym języka, w którym jest prowadzone, gwarantuje się prawo do pełnego zapoznania się z materiałami sprawy, udziału w czynnościach procesowych z tłumaczem oraz prawo do występowania w sądzie w języku ojczystym.

Sądy wydają wyroki w imieniu państwa i ich orzeczenia wykonuje się obligatoryjnie. Niewykonanie orzeczenia sądu pociąga za sobą przewidzianą przez prawo odpowiedzialność.

Sądy Republiki Azerbejdżanu rozpatrują sprawy w I instancji, apelacyjnej i kasacyjnej. W przypadkach przewidzianych w ustawie, sprawy w sądach rozpatrywane są albo kolegialnie albo jednoosobowo przez sędziego: w sądzie I instancji rozpoznawane są przez sędziego lub przez sąd w składzie trzech sędziów, jak też przez sąd przysięgły; w sądzie apelacyjnym i kasacyjnym – przez skład sędziowski składający się z dwóch lub więcej sędziów. Sądy przy rozpatrywaniu spraw kierują się Konstytucją, ustawami oraz innymi aktami ustawodawczymi, jak też umowami międzynarodowymi, w których jedną ze stron jest Republika Azerbejdżanu.

Sąd Konstytucyjny w składzie dziewięciu sędziów sprawuje władzę sądowniczą zgodnie z Konstytucją i odpowiednią ustawą. Sędziów Sądu Konstytucyjnego Republiki Azerbejdżanu powołuje *Milli Medżlis* (Parlament Republiki Azerbejdżanu) na wniosek prezydenta kraju.

Sąd Najwyższy Republiki Azerbejdżanu jest instancją kasacyjną dla sądów apelacyjnych i sądów I instancji. Sąd Najwyższy jest wyższym organem sądowym w sprawach cywilnych, karnych i innych, rozpatrywanych przez sądy powszechne i szczególne; wydaje opinie w kwestiach orzecznictwa. Sędziów Sądu Najwyższego Republiki Azerbejdżanu powołuje *Milli Medżlis* na wniosek prezydenta kraju. Orzeczenia SN podlegają publikacji.

Sądy apelacyjne Republiki Azerbejdżanu są sądami wyższej instancji w sprawach należących do ich właściwości określonej przez ustawę. Sędziowie sądów apelacyjnych Republiki Azerbejdżanu powoływani są przez *Milli Medżlis* na wniosek prezydenta.

Sędziowie w Republice Azerbejdżanu są nietykalni. Sędzia może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej wyłącznie w trybie przewidzianym przez prawo. Sędziowie mogą zostać usunięci z urzędu tylko na podstawie i zgodnie z zasadami prawa. W razie popełnienia przestępstwa przez sędziów Prezydent Republiki Azerbejdżanu może wystąpić do *Milli Medżlis* z wnioskiem o dymisję sędziego. Decyzję o złożeniu z urzędu sędziów Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych podejmu-

je *Milli Medžlis* większością 83 głosów; decyzję o złożeniu z urzędu innych sędziów podejmuje *Milli Medžlis* większością 63 głosów.

Zgodnie z cz. I art. 126 Konstytucji Republiki Azerbejdżanu, sędziami mogą być obywatele kraju, który ukończyli 30 lat, posiadają prawo wyborcze, wyższe wykształcenie prawnicze, co najmniej 5-letni staż pracy w zawodzie prawniczym. Nie mogą zostać sędziami osoby o podwójnym obywatelstwie, posiadające zobowiązania wobec innych państw, duchowni, osoby uznane przez sąd za ubezwłasnowolnione lub przez sąd ograniczone w zdolnościach prawnych, osoby, które z racji potwierdzonej medycznie niepełnosprawności fizycznej czy psychicznej nie są w stanie wykonywać obowiązków sędziów, osoby wcześniej karane, osoby, zdymisjonowane za czyny, nieliczące z godnością sędziego. Sędziowie nie mogą zajmować żadnego wybieralnego lub mianowanego stanowiska, nie mogą prowadzić działalności gospodarczej, komercyjnej i innej płatnej pracy, poza naukową, dydaktyczną i twórczą, zajmować się działalnością polityczną i należeć do partii politycznych, pobierać innego wynagrodzenia poza pensją z tytułu zatrudnienia oraz środkami należnymi za działalność naukową, dydaktyczną i twórczą.

Zgodnie z częścią 9 art. 109 Konstytucji Republiki Azerbejdżanu, sędziów mianuje prezydent kraju. Mianowanie prezesów, wiceprezesów i prezesów kolegiów sędziowskich odbywa się zgodnie z częścią 32 art. 109 Konstytucji Republiki Azerbejdżanu. Z uwagi na niezawisłość i bezstronność władzy sądowniczej oraz w celu zwiększenia sprawności wymiaru sprawiedliwości, zgodnie z ustawą o sądach i sędziach mianowanie sędziów na urząd stało się bezterminowe, tj. do osiągnięcia wieku emerytalnego. W trakcie reform sądowniczych w ustawodawstwie znalazły odbicie takie demokratyczne reguły, jak ocena działalności sędziów, awanse służbowe, podstawy i tryb pociągnięcia ich do odpowiedzialności dyscyplinarnej. W celu zapobiegania korupcji wprowadzono zakaz przyjmowania obywateli przez sędziów, określono tryb publikacji postanowień sądów, jak też udoskonalono obieg dokumentów w sądach.

Na przestrzeni ostatnich 4 lat w kraju powstało blisko 20 sądów regionalnych – wśród nich sądy apelacyjne, sądy zajmujące się ciężkimi przestępstwami, sądy administracyjno-gospodarcze. Głównym celem tworzenia sądów regionalnych (sądów terenowych) było skuteczne zapewnienie praw i wol-

ności obywateli poprzez uproszczenie dostępu każdego obywatela do sądów w kraju. Ze względu na dynamiczny rozwój gospodarczy i w konsekwencji na zwiększenie obciążenia sądów, w ostatnich latach liczba sędziów wzrosła dwukrotnie, administracja sądów o 75%, a każdy sędzia otrzymał etatowego asystenta. W celu szkolenia i kształtowania korpusu sędziowskiego o wysokich kwalifikacjach zrealizowano wiele przedsięwzięć, m.in. praktycznie we wszystkich sądach odnowiono składy sędziowskie. Utworzenie wspólnego portalu internetowego, który obejmuje wszystkie sądy w kraju i zapewnia poprawę uproszczonego przyjmowania wniosków obywateli i świadczenia im pomocy prawnej, można uznać za efekt reform prawa, jakie z powodzeniem dokonują się na obszarze Republiki Azerbejdżanu.

Perspektywa niezależności sądownictwa, czyli dlaczego powinniśmy czerpać z dorobku filozofii europejskiej

dr Sebastian Ładoś

dr *Sebastian Ładoś* – sędzia Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie; członek Zespołu ds. Międzynarodowych Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”.

Dzisiejsza konferencja dotyczy m.in. perspektywy zbliżenia systemów sądowych w krajach europejskich. Z pewnością proces ten będzie kontynuowany. Pozostanie elementem integracji europejskiej. Należy jednak przewidywać, że czynnikiem wpływającym na zbliżenie systemów sądowych będą również, niestety, podobne problemy, z którymi przyjdzie im się zmierzyć.

Do tych problemów należą nieuniknione tendencje do ograniczenia niezależności sądownictwa. Byłoby truizmem prezentowanie w tym miejscu argumentów na rzecz utrzymania gwarancji tego podstawowego (obok niezawisłości) atrybutu sądownictwa. Jednak próby ograniczenia tej niezależności (i niezawisłości) w wielu krajach stają się faktem.

Pan Sędzia *Serhiy Reva* w swoim referacie wspomina o przykładzie takich działań na Ukrainie. Ja chciałbym jeszcze podać przykład Serbii, w której z dnia na dzień zmieniono zasady ustrojowe sądownictwa. Na nowo powołano dotychczasowych sędziów. Każdy sędzia musiał złożyć wniosek o powołanie. Upolityczniony organ, będący rzekomo reprezentantem środowiska sądowego, dokonywał wyboru. Decydował, który z dotychczasowych sędziów daje „rękojmię należytego sprawowania urzędu”. W ten sposób „wybrano” tylko 2/3 z dotychczasowych sędziów. Nie wydano nawet jednostkowych decyzji. Załatwiono sprawę jednym ogłoszeniem. Wśród „odrzuconych” kandydatur znalazła się m.in. Pani *Dragana Boljević*, prezes Stowarzyszenia Sędziów Serbskich. Z uwagi na ograniczone ramy opracowania nie sposób zaprezentować innych przykładów. Należy jednak zadać pytanie o przyczyny tych tendencji.

Z punktu widzenia teorii władzy tendencje te można tłumaczyć starą zasadą, że każdy ośrodek władzy dąży do rozszerzenia swych wpływów. Dążenie to jest szczególnie widoczne w przypadku władzy, która charakteryzuje się kadencyjnością. Zjawisko to legło u podstaw koncepcji podziału władzy wg *Monteskiusza*, który wskazywał, że poszczególne ośrodki powinny się „uzupełniać, kontrolować i hamować, tak aby żaden z nich nie mógł się wznieść ponad inne”. Z tego punktu widzenia obserwowane próby ograniczenia gwarancji niezależności sądownictwa nie powinny dziwić. Dużo bardziej niepokojące jest jednak to, że poza samym środowiskiem sędziów i prokuratorów (w przypadku których niezależność jest równie istotna) tendencje do ograniczania niezależności sądownictwa coraz rzadziej spotykają

się ze sprzeciwem społecznym, a nie brak przy tym głosów poparcia. Problem ma znacznie głębsze przyczyny niż bieżące zagadnienia polityczne. Sprowadza się przede wszystkim do tego, jak będzie postrzegana w społeczeństwie niezależność sądownictwa. Czy jako konsekwencja podziału władzy, a tym samym dogmat mający swe filozoficzne i aksjologiczne uzasadnienie? Czy może jako przywilej, który można ograniczyć w zależności od okoliczności i doraźnych potrzeb?

Odpowiedź na to pytanie zależy od edukacji i uświadomienia, jakie znaczenie dla całego społeczeństwa ma zachowanie zdrowych proporcji pomiędzy różnymi ośrodkami władzy. Świadomość ta nie zależy tylko od znajomości przepisów prawa, w tym konstytucji czy norm prawa wspólnotowego. Świadomość prawna to coś znacznie więcej niż znajomość przepisów prawa. To znajomość instytucji prawnych, które mają swe głębokie historyczne i aksjologiczne uzasadnienie.

W tym kontekście chciałbym zwrócić krótko uwagę na problem kształcenia i coraz bardziej widocznego zjawiska ekonomizacji nauki, która skutkuje deklasyfikacją nauk społecznych. Znaczenie danej dyscypliny naukowej jest coraz częściej mierzone za pomocą „przydatności dla rynku”. Pozostałe dziedziny traktuje się jako ewentualne uzupełnienie kształcenia bądź zajęcie dla miłośników, a nie profesjonalistów. Sprzyja temu modne podejście postmodernizmu, który kwestionuje zachowanie tzw. narracji wyznaczających stały kierunek rozwoju cywilizacji. Podejście to generuje dążenie do uregulowania „na nowo” różnych zagadnień społecznych. Dotychczasowy dorobek nauk społecznych zostaje przesunięty na dalszy plan. Słyszysz się natomiast argument, że „teraz wszystko się zmieniło”, a zatem dotychczasowe instytucje społeczne wymagają przewartościowania, uregulowania na nowo i odejścia od utrwalonych koncepcji.

Nie sposób pominąć przy tej okazji problematyki kształcenia prawniczego i terminu, który w ostatnim czasie staje się bardzo popularny, a mianowicie – terminu „specjalizacja”. Termin ten nie ma znaczenia negatywnego. Można powiedzieć, że dzieje nauki to dzieje postępującej specjalizacji (od platońskiego idealizmu obiektywnego, przez XIX-wieczny podział na nauki przyrodnicze, metafizyczne, techniczne i społeczne, aż po prawdziwy *boom* specjalizacyjny w naszych czasach). Podział nauk na kolejne dziedziny jest po

prostu wpisany w postęp cywilizacyjny. Specjalizacji nie można też uniknąć na gruncie nauk prawnych. Niepokojące są jednak tendencje, w dużym stopniu wymuszone przez oczekiwania rynku wobec młodych prawników, gdzie specjalizacja oznacza wąski zakres wiedzy prawnej pozbawiony fundamentu. Takie technokratyczne podejście do dyscyplin prawnych oznacza kształcenie specjalistów od ustawy, a nie od prawa. Jest to specjalizacja ukierunkowana na zbiór norm obowiązujących „tu i teraz”, a nie zrozumienie zagadnień wymagających normatywnego uregulowania.

Prawo zaś, jako regulator stosunków społecznych, wymaga podejścia interdyscyplinarnego. Specjalizacja w danej dziedzinie prawnej nie jest niczym złym, ale wymaga solidnego fundamentu, na który składa się również wiele dziedzin niedogmatycznych. Ta szeroka podstawa wiedzy pozwala zrozumieć, że stan prawny może się zmieniać, ale instytucje prawne pozostaną niezmiennie. Do tych wartości wypracowanych przez europejską myśl polityczno-prawną należy właśnie zaliczyć podział władzy i tworzenie odpowiednich gwarancji niezależności sądownictwa.

Ważne jest to, aby edukacja i kształcenie (nie tylko w uczelniach prawnych) pozwalały zrozumieć sens tych wartości. Dynamiczny rozwój i zmiany cywilizacyjne mogą łatwo wzbudzić fałszywe przekonanie, że teraz czasy zupełnie się zmieniły i mamy do czynienia z całkiem nowymi problemami wymagającymi normatywnego uregulowania. Tymczasem są to te same problemy, które zawsze nurtowały prawników, tyle że mają inną postać jakościową. Wymagają rzeczywiście uwzględnienia zmienionych warunków społecznych, ale nie kwestionowania koncepcji wypracowanych na przestrzeni wieków. Przykładem jest właśnie problem nadużycia władzy, który nurtuje ludzkość od czasów, odkąd pojawiła się sama władza.

Z pewnością w najbliższych latach kształt sądownictwa w krajach europejskich będzie przedmiotem gorącej dyskusji. Ważne jest, aby w tej dyskusji powoływać się nie na bieżące potrzeby polityczne, ale na dorobek filozoficznej myśli prawniczej – od *Monteskiusza*, przez *Johna Locke'a*, wielkich uczonych jak *Edmund Burke*, *Jeremy Bentham*, *Georg Jellinek*, *Leon Duguit*, *Max Weber*, *Karl Popper*, *Gustaw Radbruch*, *Hans Kelsen*, *Jurgen Habermas*, *John Rawls*, *Ronald Dworkin* – można wymieniać bez końca. Ale warto podkreślić, że impulsem dla rozwoju tej myśli zawsze były porażki dotych-

czasowych rozwiązań. Odejście od koncepcji podziału władzy i niezależności sądownictwa wiąże się z najgorszymi doświadczeniami naszej cywilizacji.

Należy pamiętać, że odejście od koncepcji podziału władzy nie zawsze miało charakter gwałtownych zmian. Często było dokonywane metodą drobnych kroków, zanim doszło do całkowitego zaprzeczenia tych idei. Dlatego każde, nawet drobne, próby ograniczenia niezależności sądownictwa, powinny dziś spotkać się ze stanowczą, zdecydowaną reakcją. Jest to m.in. zadanie dla organizacji, które są reprezentacją środowisk prawniczych w poszczególnych krajach. Przykład Serbii pokazuje, że pewne tendencje są nieuniknione, ale jednocześnie bardzo wiele zależy od międzynarodowej współpracy.

Powołany przeze mnie przykład tego kraju i perspektywa zbliżenia systemów sądowych wymagają też szybkiego uregulowania gwarancji niezależności sądownictwa (i niezawisłości sędziów) w prawie UE w sposób niezależny od wewnętrznych ustawodawstw krajowych. Dotyczy to również niezależności prokuratorskiej. Konieczne jest wspólne wystąpienie środowisk sędziowskich i prokuratorskich do Komisji Europejskiej o podjęcie działań w tym kierunku. Powinno to być jedno wspólne wystąpienie, obejmujące środowiska państw członkowskich, jak również Partnerstwa Wschodniego. Inicjatywa ta powinna obejmować również środowiska naukowe.

Powyższe opracowanie powinno jasno wskazywać, że nie chodzi o utrwalenie żadnych przywilejów, ale stworzenie gwarancji, które oparte są na dorobku europejskiej myśli prawniczej i filozoficznej. Właśnie na tym solidnym fundamencie powinna być budowana przyszłość wymiaru sprawiedliwości, a nie na „ruchomych piaskach” w postaci doraźnych potrzeb politycznych.

Drugi panel

Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych

(prowadzenie: *Barbara Zawisza*, sędzia, członek Zespołów
ds. Międzynarodowych i Informacyjnego Stowarzyszenia
Sędziów Polskich „Iustitia”, Warszawa, Polska)

Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych

prof. UW, dr hab. Maria Rogacka-Rzewnicka

prof. UW, dr hab. Maria Rogacka-Rzewnicka – profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Zakładu Międzynarodowego Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji UW, wicedyrektor Instytutu Prawa Karnego na tym wydziale, członek Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, radca prawny, historyk. Autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa karnego procesowego i międzynarodowego postępowania karnego.

Sprawność postępowania sądowego jako uniwersalny postulat prawny

Tytułowe zagadnienie zawiera wstępną tezę o braku idealnego systemu w zakresie komponentu, którym jest sprawność działania sądu. Można ją nawet rozumieć szerzej, odnosząc także do innych aspektów funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. I za takim stwierdzeniem raczej nie stoi przekonanie o egzystencjalnym braku bytów doskonałych, ale fakt, że począwszy od czasów nowożytnych, organizacja systemu sądowniczego, uwzględniająca wymagania zupełnie nowej rzeczywistości prawnej, była trudnym wyzwaniem dla prawodawców i egzekutorów wypracowanego modelu. O tej wadze świadczą nieustanne poszukiwania rozwiązań zapewniających wymiarowi sprawiedliwości zadowalającą skuteczność. Odkąd realizacja funkcji sądowniczej stała się sprawą wysokiej wagi państwowej i zarazem czynnikiem organizacji nowoczesnego społeczeństwa¹ niezbędnym staraniem było stworzenie skutecznych mechanizmów funkcjonowania tego systemu. Za wzór dla wielu europejskich państw posłużyła reforma sądownictwa we Francji, przeprowadzona przez Cesarza Napoleona I². W realizacji tego poważnego przedsięwzięcia chodziło, z jednej strony, o uwzględnienie nowych standardów sprawiedliwości, głoszonych przez oświeceniowych filozofów oraz prawników i znajdujących odzwierciedlenie w tworzonych kodeksach, a z drugiej strony, o zorganizowanie systemu sądowniczego w sposób zapewniający wykonanie tego zadania. Odnosząc pierwszy ze wskazanych celów do tytułowej problematyki, należy przypomnieć propagowany przez C. Beccarię³ postulat szybkości kary, który trwale wszedł do kanonu nowożytnej nauki prawa karnego („Im szybsza będzie kara, im bliższa chwili popełnienia przestępstwa, tym będzie ona sprawiedliwsza i użyteczniejsza” oraz „Powiedziałem, że kara jest tym użyteczniejsza, im jest szybsza, ponieważ im krótszy jest czas, który

¹ M. Rogacka-Rzewnicka, Wokół dogmatów współczesnego postępowania karnego. Próba ich zdefiniowania [w:] Współczesne tendencje w rozwoju procesu karnego. Z perspektywy dogmatyki oraz teorii i filozofii prawa, pod red. J. Skorupki i I. Haładuk-Hawrylak, Warszawa 2011, s. 39 i n.

² M. Szczaniecki, Powszechna historia państwa i prawa, Warszawa 1985, s. 418–419.

³ C. Beccaria, O przestępstwach i karach, Warszawa 1959, s. 117–118.

upłynął między czynem przestępnym a karą, tym silniejsze i trwalsze będzie w umyśle ludzkim skojarzenie tych dwóch pojęć: przestępstwo i kara”). Jako jeden z celów sprawiedliwości postulat ten odpowiednio wpływał na sposób ukształtowania regulacji procesowej. Dawne postępowanie karne, rozwijające się w tzw. formule mieszanej, ściśle respektowało przyjęte zasady, stanowiące gwarancję realizacji praw zapisanych w nowych ustawach. Jego nieodłączną częścią była celebrowanie procedury, której stopień był uzależniony od rodzaju rozpoznawanych spraw. Nieobce tamtej historycznej rzeczywistości stały się zabiegi zmierzające do uproszczenia systemu rozpoznawania spraw. Popularnym w XIX w. środkiem było zaniżanie kwalifikacji czynu w celu zredukowania formalizmu procesowego. Ta praktyka, realizowana na szeroką skalę przez francuskich prokuratorów, powodowała, że systematycznie obniżał się odsetek spraw rozpoznawanych w ramach najbardziej sformalizowanej procedury z udziałem sędziego śledczego⁴. Nie jest jasne, na ile ta praktyka była wynikiem troski o zapewnienie warunków do skutecznej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości, na ile zaś wynikiem osobistych aspiracji prokuratorów do kształtowania polityki karnej. Niemniej jednak można skonstatować, że działania mogące bezpośrednio lub pośrednio wpływać na zakres zadań sądownictwa były w odległej przeszłości również obecne, choć raczej nie towarzyszyły im współczesne argumenty.

Funkcje sprawnego systemu sądowniczego

Ponadto, właściwa organizacja wymiaru sprawiedliwości zawsze była elementem skuteczności państwa w realizacji zadań publicznych i w tym sensie stanowiła cel niezależny od funkcji wynikających z konieczności wykonywania ustanowionego prawa. Inaczej mówiąc, sprawny system sprawiedliwości, niezależnie od jego znaczenia w indywidualnych sprawach obywateli, od chwili uświadomienia roli, jaką może odegrać w petryfikacji przyjętego porządku prawnego, był podstawowym **narzędziem realizacji celów politycznych**, co pokazują wymownie liczne przykłady ustawodawstwa

⁴ M. Rogacka-Rzewnicka, *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007, s. 38 i n.

XX w., zwłaszcza reżimów totalitarnych. Dziś nad celami czysto politycznymi góruje motywacja społeczna w tworzonych rozwiązaniach prawnych, a tym samym zmienia się aksjologiczny kontekst dyrektywy sprawności postępowania. Najczęściej dziś tłumaczy się ją przez pryzmat teorii ekonomicznych i socjologicznych. **Prawa ekonomiczne** w ramach koncepcji „Law and Economics” służą za podstawę wyjaśniania zjawisk prawnych i znajdowania w nich uzasadnienia przeprowadzanych zmian. W przypadku sprawności procedur, teorie ekonomiczne wręcz idealnie komponują się z tym postulatem. W ostatnich latach dużą wagę przykładą się do **socjologicznej analizy prawa**. Ciekawą socjologiczną diagnozę zjawiska „urgence” w prawie karnym procesowym stawia *M. Nord-Wagner*⁵, stwierdzając, że szybkość (pilność) w procesie karnym jest dziś pojęciem kompleksowym o podwójnym obliczu, wyrażającym się nie tylko ochroną interesu wspólnego w konieczności szybkiej reakcji prawnej, ale także w tym, że staje się modą funkcjonowania społecznego, naszą współczesną sprawiedliwością, przez poszukiwanie natychmiastowej odpowiedzi na przestępstwo, w formie szybkiej i widocznej sankcji. Zdaniem tej autorki, doszło do instytucjonalizacji szybkości procedur prawnych i w tej postaci są one prawdziwym sposobem regulacji stosunków społecznych. W ocenie socjologów to zjawisko jest wynikiem przyspieszenia historii i przeobrażeń społecznych. Według *M. Nord-Wagner*, szybkość jest nową percepcją czasu, stwarzającą nacisk, by prawo reagowało natychmiast i bez zwłoki⁶. W świetnym tekście *F. Ost*⁷ pt. „L'accélération du temps juridique” autor stawia tezę, że presja szybkości zniekształca relacje między czasem „prawnym” a czasem „społecznym”, skutkiem zaś tego zjawiska, wynikającym z dążenia do korelacji tych obu perspektyw, jest multiplikacja szybkich procedur prawnych. W innej publikacji *F. Ost* stwierdza, że szybkość postępowania stała się współczesną zasłoną dla bieżącej produkcji prawa⁸.

⁵ *M. Nord-Wagner*, L'urgence en procedure pénale, „Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal”, Nr 2/2006, s. 280.

⁶ *Ibidem*, s. 262.

⁷ *F. Ost*, L'accélération du temps juridique [w:] L'accélération du temps juridique, pod red. *P. Gerard*, *F. Ost*, *M. van de Kerchove*, Bruxelles 2000, s. 7 i n.

⁸ *F. Ost*, Le temps du droit, Éditions Odile Jacob 1999, s. 283.

Konkluzja zatem jest taka, że **prawidłowo funkcjonujący wymiar sprawiedliwości jest pożądanym celem politycznym**, tyle że **jego realizacja następuje w ramach różnych wizji i z użyciem różnych środków wykonawczych**. W tym punkcie sytuuje się zasadnicze zróżnicowanie pomiędzy podstawowymi systemami prawnymi, którymi są: **system prawa kontynentalnego i *common law***.

Systemowe uwarunkowania realizacji postulatu szybkości postępowania

Pod względem szybkości procedur jeszcze niedawno występowały między nimi same różnice. Model prawa zwyczajowego pozostawał poza konkurencyjnym zasięgiem prawa obowiązującego na kontynencie. Za tymi odrębnościami stało zupełnie inne podejście do kwestii metod realizacji wymiaru sprawiedliwości, zarówno w zakresie istniejących procedur prawnych, jak i sposobu organizacji systemu sądowniczego. Obecnie doświadczamy procesu łagodzenia różnic pomiędzy modelem charakterystycznym na kontynencie i w formule prawa zwyczajowego. Choć nie można mówić o integracji tych modeli, to na pewno uprawnione jest twierdzenie o przenikaniu się pewnych rozwiązań. W tym procesie występują przejawy wzajemności, choć wiele więcej cech systemu *common law* przejmuje prawo kontynentalne niż odwrotnie. Znaczenie wzorów kontynentalnych przejawia się zwłaszcza w percepcji instytucji dla niego charakterystycznych (np. prokuratury) oraz dostrzeganiu znaczenia kodyfikacji prawa w wyniku rozwijania legislacji⁹. Najważniejszą jednak rolę spełnia wspólnie trend ustawodawczy, dla którego wzorzec stanowią rozwiązania angloamerykańskie w zakresie, w jakim pozwalają poprawić skuteczność i funkcjonalność oraz rachunek ekonomiczny prawa ukształtowanego w systemie kontynentalnym. Uzasadnieniem dla adaptacji instytucji wypracowanych w modelu *common law* są pragmatyczne efekty tego modelu, w którym do perfekcji eksponuje się zasadę ekonomizacji prawa.

⁹ M. Rogacka-Rzewnicka, Oportunizm i legalizm..., *op. cit.*, s. 170 i n.

Warto też wskazać w podejmowanych działaniach legislacyjnych **na motyw poszukiwania właściwych rozwiązań, w tym służących usprawnieniu procedur prawnych, wolny od argumentów ekonomicznych i innych argumentów pozaprawnych**. Szybkość postępowania jest przede wszystkim wartością prawną. Pomimo niekiedy wątpliwości należy zakładać dobre intencje prawodawców w procesie tworzenia prawa i uznawać, że nie dezawuuują ich nawet takie negatywne fakty, jak: nieudolność, brak wyobraźni czy nadmierny pośpiech, które jednoznacznie ujemnie wpływają na jakość stanowionego prawa. To jest jeden ze zbiorowych i zarazem najpoważniejszych problemów współczesnych legislatorów.

Poza tym dla współczesnych prawodawców samoistnie dużym wyzwaniem jest dynamizm zmian społecznych, politycznych i gospodarczych. Bez obawy o nadmierną przesadę można powiedzieć, że nigdy dotychczas prawo nie było tak onnipotentnym narzędziem regulacji życia społecznego. W tym być może mieści się powód słusznych zarzutów pod adresem procesu tworzenia prawa. Można mnożyć przykłady, jak wiele jest w nim chaosu, przypadkowości i bezrefleksyjności. Konsekwencją zaś obiektywną obecności tych zjawisk jest **nadmiar prawa**. Wymaga podkreślenia, że w wielu krajach opisany stan nie tylko negatywnie rzutuje na jakość ustawodawstwa, ale także na społeczne odczucie pewności i stabilności prawa¹⁰.

Znaczenie zakresu kryminalizacji

W tym kontekście wcale nie brzmi neutralnie wskaźnik aktywności polskiego prawodawcy podawany w postaci wagi osiąganey przez urzędowy publikator, jakim jest Dziennik Ustaw. Przeciętnie rocznie wynosi ona ok. 40 kg ustaw. Tymczasem nie została wdrożona żadna formalna inicjatywa na rzecz ograniczenia regulacji prawnej, choć Ministerstwo Sprawiedliwości

¹⁰ J. Cédas, La spécificité du juge d'instruction français au sein des procédures pénales européennes, „Revue Internationale de Droit Pénal”, 2010, 81-e année nouvelle série, 1/2 trimestres, s. 235 i n.; J. Pradel, Le rapport Léger sur la justice pénale. La grande illusion?, „Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal” Nr 3/2009, s. 531.

wstępnie informuje o swoich zamierzeniach w tym zakresie¹¹. Na razie nie wiadomo nic o powstaniu żadnej komisji ani formalnego zespołu, któremu zlecono zadanie przeglądu dotychczasowego ustawodawstwa w kierunku jego racjonalnego ograniczenia albo wypracowania zasad, które w procesie legislacyjnym mogłyby zostać w tym kierunku wykorzystane. W innych krajach coraz powszechniej dostrzega się powagę **symptomu inflacji prawa**. We Francji problem ten został konkretnie zdefiniowany w ramach działania komisji pod przewodnictwem sędziego *Jean Marie Coulon* oraz w wyniku prowadzenia szerszej publicznej i naukowej dyskusji na temat depenalizacji działalności gospodarczej¹². Problem nadmiaru prawa jest coraz wyraźniej dostrzegany w Polsce i podejmowany w dyskusjach prawników i w publika-

¹¹ Zapowiedź deregulacji, choć bez podawania konkretów, pojawiła się w wypowiedzi *Jarosława Gowina* – Ministra Sprawiedliwości na posiedzeniu Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka w dniu 10.1.2012 r.

¹² Ruch na rzecz depenalizacji prawa gospodarczego, który trwa we Francji od 2001 r., a w ostatnich latach zintensyfikował efekty za sprawą powołania przez Ministra Sprawiedliwości 4.10.2007 r. zespołu pod przewodnictwem *Jean-Marie Coulon*, mającego za zadanie przedstawienie koncepcji dekryminalizacji życia gospodarczego. Raport zespołu z 20.2.2008 r. wzbudził wiele kontrowersji. Pod znamennym tytułem „La dépenalisation de la vie des affaires (...) ou la victoire du droit pénal” efekty prac zespołu komentowali zwolennicy gruntownej reformy, zob. www.blog.dalloz.fr; zob. też: *Joly contre la dépenalisation du droit des affaires*, „La Dépêche” z 5.9.2007 r.; dostępne na: www.ladepeche.fr oraz *W. Feugère*, *Quelle dépenalisation pour le droit des affaires*, „Actualité juridique – Pénal” Nr 2/2008, février 2008. Nie brakowało też krytycznych opinii co do samej koncepcji depenalizacji życia gospodarczego. Argumentowano, że proces ten otwiera drogę finansowemu terroryzmowi i sieciom mafijnym, a także narusza zobowiązania Francji w Radzie Europy, zob. http://tempsreel.com/speciales/la_justice/sous_pression. Główne wnioski zespołu Coulon to: propozycja zniesienia karalności ok. 40 czynów, zastąpienia niektórych sankcji karnych sankcjami o innym charakterze: cywilnym (grzywna, nakaz określonego zachowania się, nieważność), administracyjnym (sankcje administracyjne), dyscyplinarnym, oraz środkami alternatywnymi przewidzianymi w art. 41-1 Kodeksu postępowania karnego; modyfikacja terminów przedawnienia karalności. Działalność zespołu objęła szerokie sfery życia gospodarczego, m.in. prawo spółek, prawo konsumenckie, prawo konkurencji, prawo giełdowe, finansowe i monetarne, zob. szerzej: *Le rapport Coulon*, „Le Monde” z 20.22.2008 r.; dostępne na: www.lemonde.fr. Równocześnie rekomendowano pozostawienie karalności czynów, takich jak: oszustwo, nadużycie zaufania, korupcja sprzeniewierzenie mienia publicznego, szeregu przestępstw z zakresu konkurencji, giełdowych i prawa konsumenckiego.

cjach naukowych¹³. Dziś ta świadomość powinna mieć kluczowe znaczenie dla kształtowania właściwych rozwiązań proceduralnych i analogicznych praktyk procesowych, w tym realizacji postulatu sprawności postępowania. Prawo procesowe nie stanowi zasadniczo regulacji odrębnej od prawa materialnego, choć w coraz większym stopniu spełnia dziś rozmaite autonomiczne zadania. Z faktu funkcjonalnej podrzędności wynika przenoszenie się na proces ogółu wad i niedoskonałości systemu regulacji materialnoprawnej, a zarazem możliwości jego korekty, poprzez racjonalną praktykę procesową, są stosunkowo ograniczone. Niezależnie od tego, przepisy procesowe są często samoistnym źródłem wadliwości systemu z perspektywy jego sprawności. W moim przekonaniu przykładem jest obowiązujący w Polsce i w innych krajach system rewizji. Model, w którym w instancji odwoławczej musi zapadnąć orzeczenie merytoryczne (np. Francja, Belgia), góruje pod względem szybkości postępowania, ale też nie tylko innymi wartościami, nad systemem dopuszczającym wielokrotność uchybień zaskarżonego orzeczenia. Należy optować za takimi zmianami, które racjonalizując procedurę, bez uszczerbku dla realizacji uprawnień stron postępowania, automatycznie zwiększą jej funkcjonalność.

W sprawach karnych istotne znaczenie dla właściwej realizacji celów procesowych ma **zakres kryminalizacji**. Nie można odpowiedzialnie oczekiwać, że regulacja procesowa, a w ślad za nią odpowiednie praktyki procesowe, mogą sprostać nadmiernie wygórowanym oczekiwaniom, ze względu na znaczny stopień kryminalizacji systemu prawnego. Należy apelować o umiar ustawodawcy w sankcjonowaniu zachowań społecznych albo o ich właściwe kwalifikowanie z punktu widzenia reżimu odpowiedzialności. Dopiero wówczas właściwy sens mogą uzyskać postulaty procesowe, związane z szybkością i sprawnością postępowań.

Należy też wskazać, że kwestia poziomu kryminalizacji nie jest tylko sprawą czystego wyboru ustawodawcy i konsekwencji materialnoprawnych

¹³ Zagadnieniu deregulacji działalności gospodarczej była poświęcona międzynarodowa konferencja Poitiers-Warszawa, zorganizowana na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w dniach 28–29.10.2011 r., we współpracy Zakładu Międzynarodowego Postępowania Karnego i Szkoły Prawa Francuskiego na WPiA UW, pt. „Deregulacja aktywności gospodarczej (Mniej prawa w przedsiębiorstwie. Mit czy rzeczywistość ?)”.

tego wyboru. W systemach prawnych opartych na zasadzie legalizmu ścigania, a do takich należy Polska, zakres penalizacji bezpośrednio rzutuje na warunki realizacji obowiązku ścigania karnego. Zgodnie bowiem z definicją zasady legalizmu, organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania aktu oskarżenia – o czyn ścigany z urzędu. Tak ujęty obowiązek procesowy wymaga realizacji w sprawie o każde przestępstwo, a możliwości oportunistycznej reakcji są bardzo poważnie ograniczone i nie przedstawiają istotnego statystycznego znaczenia. Dlatego wszelkie procesy depenalizacyjne pozytywnie oddziałują na zakres powinności organów ścigania, wynikających z procesowej zasady legalizmu poprzez ich automatyczne ograniczenie. Głoszone argumenty na temat zawężenia obowiązywania zasady legalizmu albo jej racjonalizacji muszą zderzyć się z dyskusją o granicach racjonalnej penalizacji, z naciskiem na problem racjonalnej typizacji prawnokarnej.

Do porządku należy wskazać, że **zwiększenie zakresu kryminalizacji ma też swoje uzasadnione podstawy**. Zmieniająca się rzeczywistość wymaga każdorazowo adaptacji właściwych środków prawnych. We wskazanej prawidłowości zawiera się uniwersalne uzasadnienie dla podejmowanych reform prawnych. Z kolei te mają znaczenie w procesie ewolucji prawa, który w konsekwencji jest czynnikiem jego rozwoju. Nie należy pomijać, że prawo, jako fakt społeczny, podlega wszelkim procesom, którym ulega rzeczywistość społeczna. Na tej prostej teorii rozwinął się **nurt socjologicznej analizy prawa**. Uzasadnienie socjologiczne, wyrażające się poglądem, że prawo nie może pozostawać obojętne na „fenomen” społeczny, ma wielu propagatorów. Wcześniej powoływany F. Ost¹⁴ pisał o imperatywie społecznym jako czynniku skazującym politykę i prawo na natychmiastową reakcję. Rzecz jednak w tym, aby przystosowanie prawa karnego do zmieniającej się rzeczywistości, prowadzące do zwiększenia poziomu kryminalizacji, nie przekroczyło racjonalnej miary. Niestety, postulat ten brzmi dziś dość abstrakcyjnie. Począwszy od lat 90. ubiegłego wieku, gwałtownie wzrasta w Polsce poziom kryminalizacji za sprawą wprowadzania do Kodeksu karne-

¹⁴ F. Ost, *L'accélération...*, *op. cit.*, s. 7.

go i aktów niemających charakteru karnistycznego zachowań obejmujących różne formy naruszeń prawa. Obecnie na szeroką skalę ujawnia się specjalna rola prawa karnego. Wyraża się ona powszechnym, często bezkrytycznym, sięganiem przez ustawodawcę po środki karne oraz zastępowaniem sankcją karną innych reżimów odpowiedzialności prawnej. Można zauważyć, że zasadniczo żadna dziś uchwalana w Polsce ustawa nie obywa się bez regulacji zawierającej przepisy karne. Skutkiem wszechobecności prawa karnego jest powstanie w niektórych krajach, w tym w Polsce, nowej dyscypliny prawa karnego w postaci pozakodeksowego prawa karnego. W toku prac Komisji kodyfikacyjnej, poprzedzającej przygotowanie Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego z 1997 r., pojawiła się koncepcja skodyfikowania prawa karnego zlokalizowanego poza Kodeksem karnym. Ostatecznie pomysł ten nie został zrealizowany, trochę ze względu na gigantyczny zasięg legislacyjny tego przedsięwzięcia, a trochę w obawie, że takie pozakodeksowe prawo karne byłoby niestabilne, z uwagi na dynamikę rozszerzania penalizacji zachowań o charakterze administracyjnym. Nie jest jednak pewne, czy idea ta została całkowicie porzucona. Wciąż nie brakuje głosów, aby uporządkować regulację prawnokarną zlokalizowaną poza Kodeksem karnym. W polskim prawie jest blisko 150 aktów prawnych o charakterze administracyjnym, zawierających przepisy karne. Niekiedy w danej ustawie jest stypizowanych wiele przestępstw lub wiele przestępstw i wykroczeń. W związku z tym zjawiskiem w literaturze polskiej pojawiło się określenie *nulla lex sine crimine* (nie ma ustawy bez przestępstwa), będące parafrazą zasady *nullum crimen sine lege*¹⁵. Ta sytuacja jakby dowodziła, że tylko użycie ostatecznego argumentu w postaci sankcji karnej może być skutecznym środkiem egzekucji określonego nakazu lub zakazu sformułowanego w prawie. Przywołuje też skojarzenie, że niewiarygodnie, a wręcz niepoważnie brzmi ustawa niezawierająca przepisów karnych w celu wzmocnienia siły ustanowionego w niej prawa. Nadmiar prawa karnego jest szkodliwy z punktu widzenia reguły, że

¹⁵ M. Błaszczak, Pozakodeksowe prawo karne – czy utrzymać *status quo*? [w:] *Gaudium in litteris est*. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin, pod red. L. Gardockiego, M. Królikowskiego i A. Walczak-Żochowskiej, Warszawa 2005, s. 30.

prawo karne powinno być instrumentem ultymatywnym. Taka kwalifikacja powinna bezwzględnie oznaczać, że wykorzystanie prawa karnego, w celu nadania określonemu nakazowi lub zakazowi prawnemu właściwej mocy egzekucyjnej, jest rozważane w ostatniej kolejności, gdy inne środki prawne lub inny reżim odpowiedzialności może nie być wystarczający. Powyższe wskazanie ma znaczenie dla zakresu kryminalizacji, od którego zależy nie tylko racjonalność prawa, ale również jego ilościowy zakres, w świetle przekonania, że nadmiar prawa jest w różnym sensie społecznie szkodliwy. Przedstawiona ocena ma charakter uniwersalny i dotyczy wszystkich sfer regulacji prawnej. W każdej z nich zalecany jest legislacyjny umiar, który w połączeniu z obecnością generalnych klauzul interpretacyjnych i ogólnych zasad prawnych uczyni prawo środkiem w pełni funkcjonalnym. Co więcej, prawo, z pewną dawką swobody interpretacyjnej, umożliwia sądom jego mądre stosowanie. Charakterystyczne jest, że w systemach cechujących się dużą społeczną opresyjnością przepisy są tak skonstruowane, że nie pozwalają na ich elastyczne i zindywidualizowane wykorzystanie.

Dyrektywa szybkości postępowania jako podstawa zmian strukturalnych

Przedstawiony wywód służy zdiagnozowaniu warunków, w których rozważa się problem sprawności wymiaru sprawiedliwości. Postulat sprawnego postępowania nie może pozostawać w oderwaniu od okoliczności, w których jest głoszony. Jako uniwersalna dyrektywa procesowa może znaczyć coś zupełnie innego w poszczególnych systemach prawnych. Najprostsza linia podziału zawiera się pomiędzy kontynentalnym systemem prawa a systemem *common law*, a jej wskaźnikiem może być sposób rozumienia przewlekłości postępowania. Brytyjski rekord przewlekłości postępowania padł w rozpoznawanej przez ETPCz sprawie *Steel and Morris* przeciwko *Zjednoczonemu Królestwu*¹⁶, dotyczącej odszkodowania za ulotki zniesławiające sieć Mc Donald's. Postępowanie toczyło się przez dwa i pół roku. Ten niechwalebny rekord sądownictwa brytyjskiego byłby najpewniej w procesie

¹⁶ Wyrok ETPCz z 15.2.2001 r., skarga nr 68416/01, Legalis.

typu kontynentalnego całkiem przyzwoitym wynikiem i można wątpić, czy skutkowałby w tym przypadku stwierdzeniem naruszenia art. 6 EKPCz. W przedstawionej sprawie nie dość, że została stwierdzona przewlekłość postępowania, to jeszcze na rzecz poszkodowanych nią zostało zasądzone wysokie odszkodowanie. Bardziej wyraźna linia podziału dotyczy poszczególnych państw bazujących na modelu kontynentalnym, choć znamiennej prawidłowość stanowią w nich reformy nastawione na poprawienie funkcjonalności postępowań sądowych. Wskazany kierunek zmian odnosi się w zasadzie do wszystkich procedur, a skutkuje często dekompozycją tradycyjnych rozwiązań. W sprawach karnych polega w największym stopniu na przenoszeniu ciężaru postępowania karnego z fazy sądowej na prokuratorską, z opcją ich merytorycznego rozstrzygania na możliwie wczesnym etapie postępowania, jak również na niespotykanym dotychczas zakresie stosowania środków i instytucji charakterystycznych dla prawa prywatnego¹⁷. Efektem tego procesu jest odstępowanie od tradycyjnych rozwiązań i charakterystycznych (historycznych) instytucji prawnych, jak sędzia śledczy, ława przysięgłych, prywatne śledztwa w systemie prawa zwyczajowego, a ostatnio także *action civile*, w związku z projektem eliminacji tego środka z francuskiej procedury karnej. Motyw ekonomiczny odgrywa główną rolę w postulatach likwidacji instytucji niesprzyjających sprawności postępowania. Ten argument przeważa w toczącej się we Francji dyskusji na temat likwidacji sędziego śledczego, choć na zarzut nieefektywności procedury z udziałem sędziego śledczego odpowiada się, że niewielki odsetek spraw prowadzonych w formie śledztwa (zaledwie ok. 5% ogólnej liczby prowadzonych postępowań przygotowawczych) nie stwarza żadnego zagrożenia dla realizacji współczesnego priorytetu szybkości postępowania karnego, a fakt, że ta forma jest przewidziana dla najpoważniejszych spraw, w tym o wydźwięku politycznym, gwarantuje pełną niezależność w ich prowadzeniu¹⁸. Przykładem podobnej dewaluacji w systemie *common law* jest

¹⁷ M. Rogacka-Rzewnicka, O zjawisku „prywatyzacji” („cywilizacji”) prawa karnego w świetle koncepcji celu postępowania karnego. Krótki rys historycznoprawny, Prok. i Pr. Nr 1–2/2010 r., s. 235–252 wraz ze wskazaną literaturą.

¹⁸ Projekt całkowitej eliminacji instytucji sędziego śledczego z francuskiej procedury karnej, a zarazem z systemu ustrojowego tego państwa, zawiera raport Komisji opracowującej

praktycznie zanik prywatnych śledztw jako instytucji niemogącej konkurować, pod względem zaangażowania czasowego i efektów ekonomicznych, z konsensualizmem procesowym.

W systemach prawnych innych państw można obserwować wpływ czynnika czasu postępowania na regulację procedury karnej, zarówno w postaci wprowadzanych zmian systemowych, jak i jednostkowych. Konsekwencją zjawiska ekonomizacji postępowania karnego jest przenoszenie, jak wcześniej zauważono, ciężaru postępowania na etap postępowania przygotowawczego. W wielu procedurach prokurator staje się nowym rodzajem sędziego za sprawą wyposażania w środki dotychczas niepodzielnie przynależące niezawisłemu sądowi. Chodzi o możliwości merytorycznego kończenia na etapie postępowania przygotowawczego spraw karnych albo o środki świadczące o dekompozycji innego rodzaju tradycyjnych ról procesowych oraz procesowych instytucji. W większości są one związane z progresją konsensualizmu procesowego. Dostrzegając pozytywne efekty porozumień procesowych, nie można zarazem pomijać, że sytuują one proces karny w perspektywie nowych wartości i nowych wyzwań. Z tych powodów postulat sprawności postępowania musi zetknąć się z pytaniem o sposoby respektowania dotychczasowych pryncypiów procesowych. Klasyczne zasady postępowania karnego wymagają przewartościowania na nowo i adekwatnego zrównoważenia z nowymi celami.

Normatywny kierunek realizacji dyrektywy sprawności postępowania pozostaje kwestią częściowo zbieżną z postulatem sprawnego sądu, ale oznacza on także właściwy sposób ukształtowania przebiegu postępowań pod względem organizacyjnym. Ten drugi aspekt sprawności pozostaje w dużym

zmiany w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych (*Comité de réflexion sur la justice pénale*), znanej jako Komisja Léger (zob. <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics//094000401/0000.pdf>). Dokument, liczący 50 stron propozycji zmian, został oficjalnie przekazany szefowi państwa oraz Premierowi 1.9.2009 r. Wśród wielu propozycji zmian, projekt likwidacji sędziego śledczego i zastąpienia go sędzią do spraw dochodzenia i wolności (*juge de l'enquête et des libertés*) okazał się najbardziej radykalny i zarazem najbardziej kontrowersyjny. W końcu jest to instytucja, która określiła tożsamość francuskiej procedury karnej, nadając jej przez to charakterystyczny kształt prawny. Chwilowo realizacja tego projektu została odsunięta w czasie, niemniej nie brakuje we Francji oponentów tej instytucji, dążących do eliminacji sędziego śledczego.

stopniu kwestią pozaprawną, związaną ze sferą działania administracji sądowej, stosunku personalnego sędziego do realizacji nałożonych obowiązków, ale także z ogólną atmosferą wokół wymiaru sprawiedliwości. Wypadkowa tych czynników wpływa na poziom sprawności sądu, niezależnie od warunków procesowych jej realizacji.

Podsumowując tę część wywodów, należy podkreślić, że problem sprawności działania sądu może racjonalnie i odpowiedzialnie zaistnieć dopiero wówczas, gdy powszechnie zadowalający będzie stan ustawodawstwa materialnoprawnego oraz w warunkach przemyślanych procedur rozpoznawania spraw. W przeciwnym razie pojawia się niebezpieczeństwo traktowania postulatu sprawności jako środka racjonalizacji wadliwego systemu regulacji materialnoprawnej lub proceduralnej albo obu równocześnie. Z tą zaś sytuacją jest związane ryzyko uznawania autonomicznej i samoistnej roli dyrektywy sprawności, podczas gdy wymaga ona właściwej symetrii w systemie ogółu zasad postępowania. Postulat szybkości postępowania ma słuszość tylko wtedy, gdy jest odpowiednio skorelowany z innymi wartościami procesowymi. Należy zauważyć, że nie jest tym samym co zasada rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. Zakaz przewlekłości postępowania ze względu na interes stron akcentuje ten interes, składający się z wielu elementów. Z kolei sprawność działania sądu jest ukierunkowana także na kwestię organizacji postępowania, jego funkcjonalnych i ekonomicznych efektów, wreszcie wcześniej wspomnianych czynników pozaprawnych. Uznając, że wskazane cele nie muszą pozostawać ze sobą w kolizji, a nawet więcej, że sprawny sąd jest czynnikiem realizacji dyrektywy rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, postulat sprawności w żadnym razie nie może być źródłem presji dla sądu. Należy dostrzegać niebezpieczeństwa wynikające z powierzchownego rozumienia i praktykowania zasady szybkości postępowania. Działanie pod presją czasu i kosztów nie służy eksponowaniu etosu pracy sędziego. Sędzia nie może być epatowany statystyką sądową, pozaprawną motywacją korzyści wynikających z szybkich procesów, czy tym bardziej arytmetycznymi ocenami efektywności jego pracy. Sytuacja, w której procesowym fetyszem jest czas postępowania, może być też szkodliwa z punktu widzenia realizacji słuszných praw stron, które w pośpiesznej procedurze mogą doznawać ograniczenia albo wyłączenia.

Znamienne spostrzeżenie wiąże się z oceną sędziów i prokuratorów, dokonaną w pracach dyplomowych, w ramach Podyplomowych Studiów Procesu Karnego dla Sędziów i Prokuratorów trzeciej edycji, organizowanych przez Uniwersytet Warszawski. W ponad 90% prac, czyli w ok. 100 pracach dyplomowych, podjęto zagadnienie tych propozycji zmian przedstawionych w Projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego Procesowego, które zmierzają do przyspieszenia postępowania karnego, dostrzegając w nich jednogłośnie słuszny kierunek reform. W zasadzie gremialnie pominięto te propozycje rozwiązań, które cechuje neutralny stosunek do kwestii sprawności postępowania. Widać, że sprawność postępowania jest dziś priorytetową potrzebą zmian legislacyjnych i oczekiwań sędziów. Nie kwestionując tego celu, należy jednak widzieć jego właściwą miarę. Prawo karne, ze względu na szczególność materii, wymaga głębszej wrażliwości. Chodzi w nim o człowieka w kontekście najbardziej naturalnych jego praw – do życia, wolności, godności, szacunku. Wartości te nabierają jeszcze bardziej szczególnego znaczenia w poważnych sprawach kryminalnych. Te zaś wymagają specjalnego traktowania i żaden argument pozamerytoryczny nie może korygować tego nastawienia. Dlatego system uproszczeń proceduralnych może być z powodzeniem stosowany w sprawach o mniej poważne czyny, w przypadku zaś zbrodni lub spraw o szczególnym wydźwięku, np. politycznym, należy zachować wszelki formalizm, służący najlepszej realizacji praw i gwarancji stron postępowania sądowego. Pełne, rozwinięte postępowanie w tego typu sprawach nie będzie dużym obciążeniem dla wymiaru sprawiedliwości i nie wpłynie znacząco na statystyki szybkości procesu karnego. Z tej perspektywy niesłuszne jest zapowiedziane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego rozwiązanie, zgodnie z którym dobrowolne poddanie się karze będzie możliwe także w sprawach o zbrodnie. Kulturowanie procedury służy fundamentalnym celom prawnym. Procesowy formalizm zmierza do zagwarantowania stronom pełnej realizacji ich uprawnień, bez uproszczeń należących do istoty niektórych postępowań. Regulacjom prawa karnego materialnego, wyrażającym właściwą ocenę prawną poszczególnych czynów, muszą odpowiadać adekwatne procedury ustalenia odpowiedzialności karnej. Formy, w których to następuje, powinny korelować z materialnym ciężarem przestępstwa. Inaczej wystąpi rozdźwięk pomiędzy poważną kwalifikacją czynu a trywialną procedurą

jego osądzenia, co nie tylko dereguluje klasyczne relacje pomiędzy prawem karnym materialnym a procesowym, ale deprecjonuje też czyn wcześniej odpowiednio nazwany przez prawo materialne. Innym negatywnym skutkiem jest osłabienie roli gwarancyjnej prawa procesowego, gdzie powinny się równoważyć regulacje, zapewniające skuteczność proceduralną, z prawami, respektującymi gwarancje stron postępowania. Zgoda wszystkich na ograniczenie procesu, a w ślad za tym uzgodnienie obopólnych koncesji, ma inną wymowę w drobnych sprawach, gdzie charakter czynu nie narusza jednak fundamentów porządku prawnego, jak dzieje się to każdorazowo w przypadku zabójstw. W takich sprawach wymiar sprawiedliwości przestaje być, choćby w najmniejszym procencie, sprawą prywatną albo jednostkową, a staje się poważnym zdarzeniem publicznym. W związku z tym przyzwolenie na sekretność i kameralność postępowania w sprawach o zbrodnie dezawuuje ich powagę. W postępowaniu karnym nie tylko chodzi o osądzenie sprawy, ale też o edukację społeczną, ukazującą – poprzez procedurę – znaczenie i sens dokonujących się w nim czynności. Dlatego tak ważny jest komfort pracy sędziów – ten organizacyjny, ale i proceduralny, wyrażający się koniecznością takiego ukształtowania procesu orzekania, aby żadna zewnętrzna presja nie była w stanie zakłócić jego przebiegu.

Podsumowanie

Sprawność postępowania jest wartością o tyle, o ile służy realizacji dyrektywy rzetelności procesu ze względu na czynnik czasu w rozpoznawanej sprawie. Gdyby zaś w dążeniu do realizacji zasady sprawności procesu miało się tylko ujawniać znaczenie czynników pozaprawnych (organizacyjno-ekonomicznych), to należy wątpić w sens tak pojętej sprawności. Warunkiem jest jej pełna korelacja z innymi wartościami procesowymi.

Tytułowe zagadnienie ma charakter wielowarstwowy przez to, że termin „sprawny sąd” znajduje zakotwiczenie w regulacji przepisów ustrojowych, materialnych i proceduralnych oraz w sferze działalności niepoddającej się normatywnej kwalifikacji. Od współlistnienia ogółu czynników, które zostały generalnie nakreślone, zależy osiągnięcie niewątpliwie słusznego celu, jakim jest sprawny sąd.

System sądownictwa na Ukrainie. Problemy w przeszłości, stan obecny i optymistyczna prognoza – przegląd

Alla Shevchenko (Ałła Szewczenko)

Alla Shevchenko (Ałła Shevchenko) jest prawniczką ukraińską zatrudnioną w kijowskiej kancelarii bnt attorneys-at-law. Specjalizuje się w prawie handlowym i korporacyjnym, prawie gospodarczym i prawie pracy oraz prowadzeniu spraw przed sądem. Wykształcenie prawnicze *Ałła Shevchenko* uzupełniła w Instytucie Studiów Podyplomowych na Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki w Kijowie. Przed zatrudnieniem w bnt *Ałła Shevchenko* praktykowała w niemieckich firmach konsultingowych w Kijowie oraz brała udział w różnych projektach prawnych, takich jak audyty prawne w dużych przedsiębiorstwach ukraińskich, pomoc kontraktowa w działalności inwestorów zagranicznych, otwieranie działalności gospodarczej na Ukrainie itp. Obok praktyki prawniczej *Ałła Shevchenko* jest tłumaczką przysięgłą języka niemieckiego i angielskiego. Jej językiem ojczystym jest ukraiński, a płynnie posługuje się biznesowym rosyjskim, niemieckim i angielskim.

Sądy właściwości ogólnej

W niniejszym artykule przedstawiono krótki przegląd systemu sądownictwa Ukrainy wraz z jego problemami i sposobami ich rozwiązania.

Wymiar sprawiedliwości na Ukrainie sprawują sądy powszechne i sądy jurysdykcji konstytucyjnej. Sądy jurysdykcji powszechnej tworzą jednolity system sądów, który zapewnia każdemu obywatelowi dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Nie dopuszcza się powoływania sądów nadzwyczajnych i szczególnych.

W czerwcu 2010 r. przyjęto nową ustawę o organizacji wymiaru sprawiedliwości i zawodzie sędziego¹, która zapoczątkowała reformowanie sądownictwa na Ukrainie, co, naturalnie, wywołało i nadal budzi wiele kontrowersji co do przydatności i skuteczności zmian.

Obecnie na Ukrainie istnieją następujące sądy jurysdykcji powszechnej:

- 1) lokalne – sądy pierwszej instancji;
- 2) apelacyjne i apelacyjne specjalistyczne;
- 3) kasacyjne specjalistyczne (najwyższy gospodarczy, administracyjny oraz do rozpatrywania spraw cywilnych i karnych);
- 4) Sąd Najwyższy Ukrainy.

Ramy opracowania nie pozwalają na bardziej szczegółowe omówienie każdego z nich, ale należy podkreślić, że WymSprZawSedzU wprowadza i legislacyjnie umocowuje sąd instancji kasacyjnej o jurysdykcji powszechnej w sprawach cywilnych i karnych, którego funkcję wcześniej spełniał Sąd Najwyższy Ukrainy. Teraz wykonuje ją Wyższy Sąd Specjalistyczny Ukrainy do rozpatrywania spraw cywilnych i karnych. Wydarzenie to ma wielkie znaczenie dla całego sądownictwa Ukrainy, ponieważ powstał pełnowartościowy, spójny system ze swymi ogniwami, w którym Sąd Najwyższy stanowi naczelny organ w układzie sądów jurysdykcji powszechnej. Teraz należy uregulować funkcjonowanie nowego mechanizmu i dać czas na sprawdze-

¹ Ustawa z 7.6.2010 r. o organizacji wymiaru sprawiedliwości i zawodzie sędziego, Dz.U. nr 2453-VI; dalej jako: WymSprZawSedzU.

nie jego działania. Wcześniej istniały również sądy wojskowe, które z mocy WymSprZawSedzU zostały zniesione od września 2010 r.

Ograniczenie terminów procesowych

W reformie sądownictwa szczególny nacisk kładzie się na **sprawność postępowania sądowego**. Ponieważ jednym z głównych problemów postępowania w sądzie jest jego przewlekłość, a niektóre procesy mogą trwać latami, legislatorzy podjęli próbę rozwiązania tej sytuacji.

Jeśli dawniej rozpatrywanie sprawy mogło trwać 2 miesiące z możliwością przedłużenia o jeszcze jeden miesiąc, to teraz są to 2 miesiące i dodatkowo 15 dni. Jeśli dawniej na zaskarżenie orzeczenia sądu I instancji przewidywano 20 dni, to obecnie tylko 10 dni. A zatem, jeśli chce się orzeczenie zaskarżyć, należy działać aktywnie, ponieważ zgodnie z nowymi przepisami można nie otrzymać w porę zawiadomienia o podjętej decyzji.

Rozpoznawanie sprawy w sądzie apelacyjnym nie może trwać teraz w nieskończoność. Jeśli wcześniej nie przewidywano określonego czasu, teraz mamy taki termin – 2 miesiące i dodatkowo 15 dni. Natomiast na zaskarżenie orzeczenia sądu apelacyjnego zamiast dwóch miesięcy przeznaczono zaledwie 20 dni.

Rozpatrywanie kasacji w sądach wyższej instancji też obecnie ograniczono w czasie. WymSprZawSedzU przewiduje na to jedynie miesiąc.

Na skierowanie wezwania przed rozpoczęciem posiedzenia przewiduje się obecnie 3 dni, zamiast 7, jak wcześniej. Co więcej, wezwanie nie musi być doręczone osobiście, można je wysłać do miejsca zameldowania lub ogłosić w mediach informację o rozpoczęciu sprawy. Pozwala to zatem powodom w taki sposób zorganizować przewód sądowy, by nawet po otrzymaniu wezwania oponenti nie zdążyli na posiedzenie.

Kolejną nowością na rzecz skrócenia czasu rozpoznawania spraw do rozsądnych granic jest przepis, zgodnie z którym rozprawę wstępną można odroczyć tylko raz i niestawienie się na rozprawę wstępną nałożycie powiadomionych osób trzecich nie stanowi przeszkody w jej odbyciu. Samo wstępne posiedzenie nie jest obligatoryjne w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych.

Stąd wniosek, że powyższe **zmiany mają przede wszystkim skrócić termin rozpoznawania spraw oraz ograniczyć możliwości stron nadużywania swych praw w celu przedłużania procesu sądowego**. Niemniej jednak, w tego rodzaju zmianach są pewne minusy. Z jednej strony, skrócenie terminów procesowych oszczędza drogocenny czas wszystkim uczestnikom procesu, lecz z drugiej, daje sędziom mniej czasu na wnikliwe zapoznanie się ze sprawą, a zatem zagraża obiektywizmowi podejmowanych decyzji. Przez ograniczenie czasu podrożały usługi prawników, ponieważ znacznie zwiększyła się wymagana aktywność w ich pracy, i co najważniejsze, jakość samych pozwów, każdy błąd czy nawet niedokładność w określeniu przedmiotu pozwu bowiem sprawiają, że wszystko należy zacząć od początku.

Praktycznie rzecz biorąc, takie gwałtowne skrócenie terminów składania wniosków apelacyjnych i kasacyjnych utrudnia prawnikom proces rzetelnego przygotowania do następnych rozpraw, sędziom zaś – obiektywnego rozstrzygania sporów.

Wspomagany komputerowo system przetwarzania dokumentów

Wraz z przyjęciem WymSprZawSedzU do procesu cywilnego wprowadzono **pojęcie „zautomatyzowany system obiegu dokumentów”**, który ma maksymalnie uprościć i ułatwić obieg dokumentów w instytucjach sądowych. Co ważne, dany **system wybiera losowo sędziego lub skład sędziowski do rozpoznania konkretnej sprawy przy rejestracji odpowiednich dokumentów**, a nie jest to decyzja prezesa sądu, jak było wcześniej.

Zgodnie z tym opracowany został Regulamin automatycznego systemu obiegu dokumentów sądu, który zapewnia obiektywny i bezstronny podział spraw między sędziami. Pozwala to zachować zasadę kolejności, jednakowej liczby spraw dla każdego sędziego z uwzględnieniem ich obciążenia, specjalizacji, a nawet wymagań prawa procesowego.

Scentralizowane przechowywanie orzeczeń sądowych: wyroków, postanowień, nakazów ma zmniejszyć kolejki w sądach, a to oznacza oszczędność czasu zarówno zwykłych obywateli, jak i pracowników kancelarii oraz asy-

stentów sędziów. Rejestracja i podział korespondencji przychodzącej, dokumentów wewnętrznych, kontrola etapów ich obiegu, zarówno na etapie rozpoznawania przez dany sąd, jak i przy przekazaniu innym instancjom, to nie tylko techniczne udogodnienie dla sędziów, ale, co nie mniej ważne, również skuteczne narzędzie ochrony praw obywateli.

W sumie, każdy prezes sądu, sędzia – sprawozdawca, przewodniczący czy też sekretarz izby sędziowskiej, mogą w dowolnym momencie uzyskać informację, na jakim etapie znajduje się proces, jak jest lub był przygotowany, i w porę podejmować stosowne decyzje. Tego rodzaju **wewnętrzna przejrzystość działalności instancji sądowych** powinna wyprzeć:

- a) woluntaryzm kierowników organów sądowych;
- b) nieuzasadnioną biurokrację ze strony korpusu sędziowskiego;
- c) bezprawie wobec obywateli w poszukiwaniach końcowych dokumentów sądowych (kopie elektroniczne powinny być przechowywane we Wspólnym Rejestrze Państwowym).

Dzięki wspomnianym zmianom obserwuje się tendencję ze strony państwa na rzecz wzmożenia walki z urzędniczą korupcją, która stanowi istotny problem dla Ukrainy od wielu lat.

A zatem, podjęto próbę likwidacji mechanizmu, przy którym sprawy trafiały do „właściwego” sędziego. Oczywiście, trzeba jeszcze sporo czasu, by wdrożyć niezbędne oprogramowanie, zagwarantować jego obsługę i sprawne funkcjonowanie. Niemniej proces został uruchomiony i, ogólnie rzecz biorąc, Zautomatyzowany Obieg Dokumentów Sądu to rewolucja techniczna oraz technologiczna w ukraińskich sądach o daleko idących skutkach prawnych i organizacyjnych.

Prawa i obowiązki stron postępowania, przedmiot sporu

Ważnym elementem są zmiany dotyczące praw i obowiązków stron procesu cywilnego. Powód ma prawo zmienić przedmiot, uzasadnienie pozwu lub wystąpić z powództwem wzajemnym poprzez złożenie pisemnego wniosku przed merytorycznym rozpatrzeniem sprawy przez sąd.

Jeśli chodzi o **procedurę przedstawienia dowodów**, tu również nastąpiło wiele zmian. Mianowicie, strony przed wstępnym posiedzeniem w sprawie

lub podczas niego, a jeśli posiedzenie wstępne się nie odbywa – przed rozpoznaniem sprawy co do istoty:

- obowiązane są przedstawić dowody sądowi;
- obowiązane są poinformować sąd o wszystkich znanych im decyzjach sądu oraz o wszystkich znanych im niezakończonych postępowaniach sądowych, dotyczących przedmiotu sporu;
- mogą wnioskować o wezwanie świadka;
- mogą domagać się przeprowadzenia dowodu.

Dlatego też przyszli uczestnicy procesu muszą bardziej sumiennie podchodzić do składania pozwów oraz wyboru linii postępowania w procesie. Tego rodzaju *novum* z jednej strony nie pozwala technicznie przeciągać procesu drogą składania nowych roszczeń i wprowadzania nieznacznych zmian do przedmiotu powództwa, lecz z drugiej strony pozbawi uczestników możliwości dokonywania takich kroków w razie obiektywnej konieczności.

Moim zdaniem, należy skonkretyzować przypadki, gdy zmiana przedmiotu powództwa będzie jednak możliwa, np. na żądanie sądu.

Postępowanie nakazowe

Notabene, pojawił się jeszcze jeden ciekawy przepis, prawdziwa innowacja, ułatwiająca życie wielu instytucjom państwowym i samorządowym, które mają świadczyć usługi dla ludności. Bez udziału stron w terminie 3 dni rozpatruje się pozew o uznanie zadłużenia z tytułu płatności komunalnych drogą nakazu sądowego. Wobec tego dłużników na Ukrainie czeka niemiła niespodzianka już na etapie postępowania wykonawczego lub egzekucji należności. Na dobrowolne wykonanie decyzji sądu daje się im zaledwie 7 dni. Najciekawsze jest to, że, zgodnie z tym przepisem, koszty sądowe powoda też obciążają pozwanego, tzn. dłużnik musi jeszcze pokryć koszty tego, kto podał go do sądu. Nakazowy charakter postępowania oznacza uproszczony tryb rozpoznawania sprawy przez sąd.

Procedura rozpoznawania wniosków o uchylenie nakazu sądowego również została zmieniona. Obecnie taki wniosek rozpatruje się z udziałem stron, chociaż niestawiennictwo właściwie powiadomionych osób nie przeszkadza w rozpoznaniu wniosku.

Poza tym wprowadzono procedurę apelacyjnego zaskarżenia nakazu sądowego. Nakaz sądowy podlega uchyleniu w trybie apelacyjnym, jeśli sąd apelacyjny ustali brak spornych stosunków prawnych pomiędzy wierzycielem i dłużnikiem, na których podstawie wniesiono roszczenie. Sąd apelacyjny jest ostatnią instancją w postępowaniu nakazowym, jego orzeczenie jest ostateczne i nie podlega zaskarżeniu.

Powództwa przeciwko osobom fizycznym

W świetle zmian w Kodeksie cywilnym pozew wobec osoby fizycznej teraz składa się nie tylko w sądzie zgodnie z jej zameldowaniem w miejscu zamieszkania, ale również zarejestrowanym miejscem jej pobytu. Oznacza to, że powód ma do wyboru jeszcze jedną alternatywę. Na Ukrainie obowiązuje instytucja obowiązkowego meldunku, co w pewnym stopniu ułatwia procedurę odszukania pozwanego.

W przypadku, gdy w pozwie wskazuje się osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej, sąd najpóźniej 2 dni od daty wpływu pozwu zwraca się do odpowiedniego urzędu meldunkowego o informację o zarejestrowanym miejscu pobytu lub zamieszkania danej osoby fizycznej. Jeśli dzięki tego rodzaju informacji sąd ustali, że sprawa nie podlega danemu sądowi, pozew zostanie zwrócony. W przypadku, gdy otrzymana przez sąd informacja nie umożliwia ustalenia miejsca zameldowania (pobytu) osoby fizycznej, sąd rozstrzyga kwestie wszczęcia postępowania w sprawie. Dalsze wezwania takiej osoby w charakterze pozwanego publikuje się drogą ogłoszenia w prasie.

Koszty sądowe

Przy składaniu jakiegokolwiek pozwu należy zawsze pamiętać o obowiązku uiszczenia opłat sądowych, których tryb został zmieniony wraz z wejściem w życie ustawy o opłatach sądowych². Wprowadza ona jednolitą opłatę zamiast opłaty skarbowej za złożenie dokumentów procesowych w sądzie oraz koszty informatyczno-techniczne procesu sądowego.

² Ustawa z 8.7.2011 r. o opłatach sądowych, Dz.U. nr 3674-VI; dalej jako: OpłatyU.

Koszty ponoszone przez osoby, które zwracają się do sądu, wzrosły w znacznym stopniu. Dawniej koszty sądowe były związane z nieopodatkowanym minimum, które wynosi 17 hrywien, to jest około 1,5 euro, obecnie za podstawę bierze się minimalną płacę z początku roku (941 hrywien – ok. 90 euro na dzień 1.1.2011 r.).

Minimalna kwota opłaty sądowej od pozwów o charakterze majątkowym zwiększyła się 3,5-krotnie. W sporach o charakterze niemajątkowym opłata sądowa wynosi 0,1 minimalnej płacy (96 hrywien – ok. 9 euro) i przekracza poprzedni poziom prawie 5,5 raza. Dla stron w procesie sądowym taki wzrost opłat sądowych trudno uznać na pozytywny, natomiast dla organów sądowych wręcz przeciwnie. Ponieważ istotnym problemem w sądach jest brak podstawowych materiałów eksploatacyjnych (kopert, papieru, artykułów biurowych), takie posunięcie może poprawić zaopatrzenie pracowników sądowych w niezbędne przybory do należytego wykonywania ich obowiązków.

Reforma adwokatury

Mówiąc o sądownictwie Ukrainy, nie sposób pominąć instytucji adwokatury. Dyskusje wokół reformy trwają na Ukrainie od kilkudziesięciu lat. Powoływano mnóstwo grup roboczych, proponowano rozmaite warianty projektów ustaw o adwokaturze, lecz wszystkie te działania nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Nową nadzieję na zmiany wnosi powstała pod koniec listopada 2011 r. Grupa Robocza do spraw reformy prokuratury i adwokatury, która powinna opracować swe propozycje już pod koniec stycznia 2012 r. (m.in. należy ustawowo określić i uregulować sprawę reprezentacji w sądach przez prawników posiadających uprawnienia adwokatów lub bez uprawnień). Obecnie pełnomocnicy procesowi w sprawach cywilnych mogą nie posiadać uprawnień adwokackich, podczas gdy w sprawach karnych takie uprawnienia, zdaniem większości, są niezbędne. Wokół tej ostatniej kwestii dyskusja wciąż się toczy – niektórzy specjaliści twierdzą, że prawo do bycia obrońcą w sprawach karnych mają również prawnicy bez licencji adwokackich.

Nie można też pominąć kwestii ubezpieczeń społecznych i ulg podatkowych dla działalności adwokackiej. Trzeba rozwiązać takie sprawy, jak utwo-

rzenie wspólnej organizacji adwokatów z obligatoryjnym członkostwem, unifikacja zawodu, element przedsiębiorczości w adwokaturze i inne. Planuje się, że do parlamentu zostanie złożony projekt ustawy, która, zgodnie ze standardami Rady Europy, powoła zawodowy samorząd adwokacki.

Podsumowanie

Na zakończenie chciałabym podkreślić, że na początku 2011 r. został zatwierdzony plan działań na rzecz wykonania zobowiązań i obowiązków Ukrainy wynikających z jej członkostwa w Radzie Europy.

Zgodnie ze wspomnianym planem, Ministerstwo Sprawiedliwości powinno było opracować, w myśl wniosków Komisji Weneckiej, projekt ustawy o zmianie WymSprZawSedzU i zapewnić przeprowadzenie w parlamencie Ukrainy projektu ustawy o opłacie sądowej. Wymogi te w sporej mierze spełniono – wprowadzono większość zmian, przyjęto ustawę o opłacie sądowej. Pozostałe zmiany, dotyczące reformowania sądownictwa, oczekują w kolejności. Można rzec, że pierwszy etap reformy sądownictwa ujawnił w pracy sądów zarówno pozytywne, jak i negatywne zjawiska. Jeden rok to za mało, by naprawić wszystkie braki, nie da się też od razu zmienić myślenia społeczeństwa ukraińskiego o Temidzie. Moim zdaniem, wszystkie pozytywne zmiany wymagają czasu. Praktyka stosowania nowych ustaw wskaże właściwą drogę.

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Prelegent

Ałła Szewczenko, prawnik specjalista
bnt attorneys-at-law

bnt & Partners
Jakira 13
04119 Kijów
Ukraina
nr tel. +380 44 235 06 56
nr faksu +380 44 235 20 76
alla.shevchenko@bnt.eu
www.bnt.eu

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

System sądownictwa na Ukrainie

Problemy w przeszłości, stan obecny
i optymistyczna prognoza

Przegląd

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

System sądownictwa na Ukrainie

ukraińska ustawa z 7.6.2010 r.
o organizacji wymiaru sprawiedliwości
i zawodzie sędziego

Dziennik Ustaw nr 2453-VI

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Sądy właściwości ogólnej

sądy cywilne
sądy karne
sądy gospodarcze
sądy administracyjne
oraz
sądy ds. wykroczeń administracyjnych

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Ograniczenie terminów procesowych

Skutki pozytywne i negatywne

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Sąd Najwyższy Ukrainy

Wyższy Sąd Ukrainy
ds. Cywilnych i Karnych

Wyższy Sąd Ukrainy
ds. Gospodarczych

Wyższy Sąd Ukrainy
ds. Administracyjnych

Sądy apelacyjne
obwodów, sądy
apelacyjne miast
Kijów i Sewastopol,
sąd apelacyjny
Autonomicznej
Republiki Krymskiej

Sądy apelacyjne
gospodarcze

Sądy apelacyjne
administracyjne

Sądy rejonowe
powszechne

Sądy rejonowe
gospodarcze

Sądy rejonowe
administracyjne

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Wspomagany komputerowo system
przetwarzania dokumentów

Wdrażanie

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Pominięcie rozprawy wstępnej
Doręczanie wezwań za pośrednictwem
środków masowego przekazu

Skutki pozytywne i negatywne

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Nakaz doprowadzenia na rozprawę

Uchylenie
Zaskarżenie

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

- Prawa i obowiązki stron postępowania
 - Przedmiot sporu

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Ukraińska ustawa z 8.7.2011 r.
o opłatach sądowych

Dziennik Ustaw nr 3674-VI

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Reforma systemu sądownictwa

Powództwa przeciwko osobom fizycznym

Gdzie złożyć pozew – według adresu

stałego
zameldowania

czasowego
zameldowania

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Plan Prezydenta Ukrainy na rok 2011

Nowelizacja obowiązujących ustaw
Przyjęcie nowych ustaw

Efekty

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Palestra na Ukrainie

Konieczność reform
Utworzenie grupy roboczej
Aktualnie toczące się dyskusje

Rzetelny proces – system sądownictwa litewskiego

Yvonne Goldammer

Yvonne Goldammer jest partnerem w wileńskiej kancelarii bnt attorneys-at-law. Po ukończeniu Uniwersytetu Lipskiego w Niemczech pracowała przez wiele lat jako wykładowca gościnny na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wileńskiego w ramach międzynarodowego programu *Eurofaculty*, specjalizując się w prawie konkurencji oraz prawie europejskim. *Yvonne Goldammer* prowadziła wiele kursów na Wydziałach Prawa oraz Ekonomii Uniwersytetu Wileńskiego w dziedzinie prawa konkurencji, prawa europejskiego i prawa międzynarodowego.

Przed zatrudnieniem w bnt Vilnius *Yvonne Goldammer* praktykowała od 2005 r. jako adwokat w Niemczech, a także jako adwokat specjalizujący się w prawie Unii Europejskiej na Litwie oraz była partnerem w innej znanej kancelarii prawnej na Litwie. W trakcie swojej praktyki doradzała znaczącym klientom międzynarodowym w obszarach: konkurencji, fuzji i przejęć oraz spraw korporacyjnych, a także w dziedzinach prawa europejskiego i międzynarodowego. Jedno z największych litewskich przedsiębiorstw zleciło jej przygotowanie kompleksowego opracowania branżowego na temat regulacji oraz praktycznych zagadnień dominacji na Litwie i w Unii Europejskiej. *Yvonne Goldammer* regularnie publikuje artykuły na tematy bieżące w periodykach międzynarodowych, a także jest współautorką wielu książek oraz niemiecko-litewskiego słownika dla ekonomistów i prawników.

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Rzetelny proces – system sądownictwa litewskiego

Yvonne Goldammer, adwokat

Partner, bnt attorneys-at-law

Warszawa, 10.12.2011 r.

Mińsk – Ryga – Tallin – Wilno – Budapeszt – Bratysława
– Kijów – Norymberga – Praga – Warszawa

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Treść prezentacji:

- Reforma litewskiego Kodeksu postępowania cywilnego
- Czas trwania postępowania
- Przekazywanie pism procesowych
- Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika
- Język postępowania cywilnego w Republice Litewskiej
- Wykonywanie orzeczeń sądów zagranicznych
- Protokoły z rozpraw sądowych
- Sprawy wymagające wystawienia nakazu sądowego
- Przerwanie biegu przedawnienia
- Litewscy biegli sądowi

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Ustawa z 21.6.2011 r. o zmianie i uzupełnieniu Kodeksu postępowania cywilnego Republiki Litewskiej

- Dokonano nowelizacji 386 z 818 artykułów Kodeksu
- Najistotniejsze zmiany – 1.10. i 1.11.2011 r.
- Przepisy dotyczące wykorzystania komunikacji drogą elektroniczną – 1.1.2013 r.
- Przepisy dotyczące wideo- i telekonferencji – 1.3.2013 r.

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Czas trwania postępowania (1/3)

1. Przedstawianie dowodów:
 - na etapie postępowania przedprocesowego
 - na późniejszym etapie postępowania, o ile nie spowoduje to opóźnienia wydania orzeczenia przez sąd
2. Postępowanie dokumentowe:
 - szybkie i skuteczne, o ile strona pozwana zastosuje się do orzeczenia wstępnego
 - czas trwania może przekroczyć trzy miesiące, jeżeli strona pozwana zgłosi sprzeciw wobec roszczenia

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Czas trwania postępowania (2/3)

3. Sprawy wymagające wydania nakazu sądowego:

- postępowanie przebiega sprawnie (czas trwania postępowania nie przekracza 23 dni), jeżeli dłużnik nie zgłosi sprzeciwu wobec nakazu
- w wypadku zgłoszenia przez dłużnika sprzeciwu wobec nakazu obowiązują ogólne zasady postępowania spornego

4. Rozpoznawanie drobnych roszczeń:

- roszczenia, których wartość nie przekracza 5.000 litów (LTL)
- zazwyczaj sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu pisemnym

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Czas trwania postępowania (3/3)

5. Środki służące zapewnieniu sprawnego postępowania:

- prawo do odwołania w sprawach, w wypadku których sądy I instancji działają w sposób powodujący wydłużanie postępowania
- grzywny za nadużycie praw procesowych

6. Postępowanie karne:

- zasada stałego składu sądu
- możliwość rozszerzenia składu sędziowskiego o dodatkowego sędziego
- obecność strony pozwanej na rozprawie sądowej – wyłącznie okoliczności przewidziane prawem mogą usprawiedliwić brak stawiennictwa na rozprawie

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Przekazywanie pism procesowych

Osoby prawne

- Doręczanie pism na adres siedziby osoby prawnej
- Doręczanie pism na inny adres wskazany przez osobę prawną
- Jeżeli pierwsze dwie drogi nie są możliwe do wykorzystania, pisma wysyła się na adres siedziby osoby prawnej i uznaje za doręczone po upływie 10 dni
- Doręczanie pism z wykorzystaniem elektronicznej drogi komunikacji – będzie możliwe z dniem 1.1.2013 r.
- Obowiązek informowania o wszelkich zmianach w adresie (adresach)

Osoby fizyczne

- Doręczanie pism na adres zamieszkania lub miejsca pracy
- Doręczanie pism na inny adres wskazany przez osobę fizyczną
- Doręczanie pism za pośrednictwem kuratora
- Podanie do wiadomości publicznej na dedykowanej stronie internetowej jako środek *ultima ratio*
- Doręczanie pism z wykorzystaniem elektronicznej drogi komunikacji – będzie możliwe z dniem 1.1.2013 r.
- Obowiązek informowania o wszelkich zmianach w adresie (adresach)

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika (1/4)

- Postępowanie egzekucyjne jest szybkie i sprawne, jeśli dłużnik spłaci zobowiązanie (od 15 do 50 dni)
- Postępowanie służące odzyskaniu należności:
 1. Prawo dłużnika do składania skarg
 2. Prawo dłużnika do złożenia w sądzie wniosku o odstąpienie od egzekucji z majątku rodziny

bnt

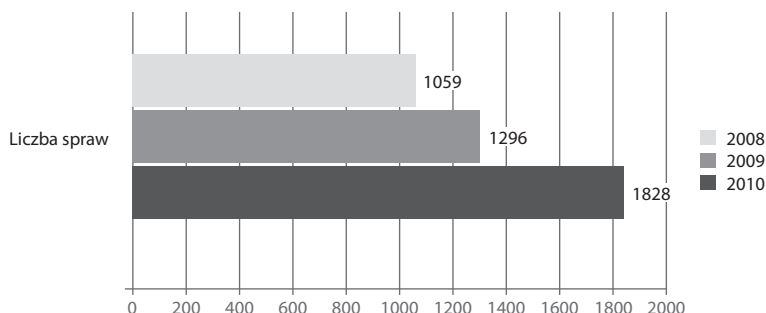
attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika (2/4)

Odwołania od czynności komorniczych

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika (3/4)

Zaspokajanie wierzycieli z majątku rodziny dłużnika:

- sąd rozpatruje wniosek o odstąpienie od egzekucji z majątku rodziny (w terminie 7 dni)
- egzekucja z majątku rodziny jest możliwa, pod warunkiem że wierzyciel był świadomy, iż realizacja transakcji będzie związana z zaspokojeniem potrzeb rodziny dłużnika

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika (4/4)

- obowiązek dłużnika informowania komornika o posiadanym przez dłużnika majątku
- w wypadku niedopełnienia przez dłużnika obowiązku informacyjnego sąd może:
 1. skazać na grzywnę do wysokości 2.000 litów (LTL)
 2. wydać nakaz aresztowania dłużnika na okres nie dłuższy niż 30 dni

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Język postępowania cywilnego na Litwie:

- językiem rozpraw sądowych na Litwie jest zawsze język litewski
- prawo do skorzystania z usług tłumacza
- wszystkie pisma procesowe muszą być składane w języku litewskim
- pisma obcojęzyczne wymagają tłumaczenia na język litewski

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Wykonywanie orzeczeń sądów zagranicznych (1/2)

1. Europejskie Tytuły Egzekucyjne:

- dokumenty wchodzące w zakres stosowania rozporządzenia (WE) nr 805/2004: rozporządzenie stosuje się dla orzeczeń, ugód sądowych i dokumentów urzędowych dotyczących roszczeń bezspornych oraz orzeczeń wydanych w wyniku zaskarżenia orzeczeń, ugód sądowych i dokumentów urzędowych, którym nadano zaświadczenie Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego
- nie stwierdzono problemów z egzekucją w wypadku takich dokumentów, ponieważ wykonanie orzeczenia nie wymaga wszczęcia jakiegokolwiek postępowania pośredniego

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Wykonywanie orzeczeń sądów zagranicznych (2/2)

2. Wykonywanie orzeczeń sądów zagranicznych,

jeśli orzeczenia te wchodzą w zakres stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001:

- wniosek w Sądzie Apelacyjnym o uznanie orzeczenia zagranicznego
- wyznaczenie terminu rozprawy sądowej (zwykły czas oczekiwania: około miesiąca)
- odwołanie (w terminie miesiąca)

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Protokoły z rozpraw sądowych

- etapy postępowania wymagające protokołowania: każda rozprawa sądowa i wszelkie inne etapy postępowania
- środki służące ograniczeniu kosztów i czasu:
 - przebieg rozprawy sądowej jest zapisywany w formie elektronicznej za pomocą urządzenia nagrywającego; zapisy dźwiękowe uznaje się za integralną część protokołu
 - z dniem 1.1.2013 r. każda rozprawa sądowa ze stawiennictwem stron będzie zapisywana wyłącznie w formie elektronicznej za pomocą urządzenia nagrywającego; zapisy dźwiękowe uznaje się za integralną część postępowania

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Elektroniczna droga komunikacji w wypadku wystawiania nakazów sądowych

- procedura nie została dotychczas zmodernizowana (dopuszcza się jednak składanie wniosków w formie elektronicznej)
- z dniem 1.1.2013 r. pisma procesowe będą składane w sądzie i doręczane stronom postępowania w formie elektronicznej
- podpis na nakazie: cyfrowy podpis sędziego
- w wypadku zgłoszenia przez dłużnika sprzeciwu wobec wniosku złożonego przez wierzyciela spór będzie podlegał rozstrzygnięciu z wykorzystaniem ogólnych zasad postępowania spornego

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Przerwanie biegu przedawnienia (1/2)

Dla roszczeń o odszkodowanie, w tym o odszkodowanie z tytułu wad produkcyjnych, obowiązuje trzyletni okres przedawnienia

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Przerwanie biegu przedawnienia (2/2)

- Do przerwania biegu przedawnienia może dojść wyłącznie w wypadku zaistnienia następujących okoliczności:
 - wszczęcie postępowania zgodnie z procedurą przewidzianą przepisami prawa;
 - podjęcie przez dłużnika działań, w świetle których dłużnik uznaje zobowiązania wobec wierzyciela
- Strony mogą zakończyć postępowanie, zawierając porozumienie o ugodzie; porozumienie takie może zostać zawarte po wytoczeniu powództwa cywilnego w sądzie

Zawarcie porozumienia o ugodzie nie wpływa na przerwanie biegu przedawnienia

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Litewscy biegli sądowi (1/2)

- wysoka jakość ekspertyz sądowych na Litwie:
 - jednostka administracji publicznej (Litewski Ośrodek Ekspertyz Sądowych) zrzesza wszystkich litewskich biegłych sądowych
 - działalność Ośrodka, w tym ekspertyzy sądowe, prace badawcze i metodologiczne, a także szkolenie biegłych sądowych i nadawanie im uprawnień, uzyskała certyfikację według normy LST EN ISO 90001:2001
 - Litewski Ośrodek Ekspertyz Sądowych prowadzi egzaminy kwalifikacyjne w zakresie 39 rodzajów ekspertyz sądowych

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Litewscy biegli sądowi (2/2)

- Ekspertyzy sądowe zlecane przez sąd są przeprowadzane przez:
 1. biegłych z Rejestru Biegłych Sądowych Republiki Litewskiej
 2. biegłych spoza Rejestru Biegłych Sądowych Republiki Litewskiej
 3. osoby uznane za biegłych sądowych w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w państwie, z którym Litwa zawarła traktat o wzajemnej pomocy prawnej

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Zasada współpracy

- obowiązek stron wykazywania się aktywnym zainteresowaniem przebiegiem postępowania
- współpraca pomiędzy stronami postępowania
- współpraca pomiędzy sędzią a stronami postępowania
- nie tylko stronom, lecz także sędziemu przysługuje prawo do kontaktu dla potrzeb koordynacji kwestii proceduralnych*
- współpraca nie może naruszać granic prawa

* np. ustalenia terminu rozprawy sądowej

bnt

attorneys-at-law

Attorneys-at-law in Central and Eastern Europe

Mają Państwo pytania? Proszę o kontakt:

Yvonne Goldammer, adwokat/partner
bnt attorneys-at-law / Biuro w Wilnie
Kalinausko 24, 4. piętro, LT-03107 Wilno

yvonne.goldammer@bnt.eu / www.bnt.eu

Nr telefonu: +370 5 212 16 27 / nr faksu: +370 5 2121630

Mińsk – Ryga – Tallin – Wilno – Budapeszt – Bratysława
– Kijów – Norymberga – Praga – Warszawa

Reforma litewskiego Kodeksu postępowania cywilnego

Yvonne Goldammer

Yvonne Goldammer jest partnerem w wileńskiej kancelarii bnt attorneys-at-law. Po ukończeniu Uniwersytetu Lipskiego w Niemczech pracowała przez wiele lat jako wykładowca gościnny na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wileńskiego w ramach międzynarodowego programu *Eurofaculty*, specjalizując się w prawie konkurencji oraz prawie europejskim. *Yvonne Goldammer* prowadziła wiele kursów na Wydziałach Prawa oraz Ekonomii Uniwersytetu Wileńskiego w dziedzinie prawa konkurencji, prawa europejskiego i prawa międzynarodowego.

Przed zatrudnieniem w bnt Vilnius *Yvonne Goldammer* praktykowała od 2005 r. jako adwokat w Niemczech, a także jako adwokat specjalizujący się w prawie Unii Europejskiej na Litwie oraz była partnerem w innej znanej kancelarii prawnej na Litwie. W trakcie swojej praktyki doradzała znaczącym klientom międzynarodowym w obszarach: konkurencji, fuzji i przejęć oraz spraw korporacyjnych, a także w dziedzinach prawa europejskiego i międzynarodowego. Jedno z największych litewskich przedsiębiorstw zleciło jej przygotowanie kompleksowego opracowania branżowego na temat regulacji oraz praktycznych zagadnień dominacji na Litwie i w Unii Europejskiej. *Yvonne Goldammer* regularnie publikuje artykuły na tematy bieżące w periodykach międzynarodowych, a także jest współautorką wielu książek oraz niemiecko-litewskiego słownika dla ekonomistów i prawników.

Wprowadzenie

Dnia 21.6.2011 r. Sejm litewski przyjął ustawę o zmianie i uzupełnieniu Kodeksu postępowania cywilnego Republiki Litewskiej. Na podstawie powyższej ustawy dokonano nowelizacji 386 z 818 artykułów kodeksu.

Podstawowe zmiany weszły w życie z dniem 1.10.2011 r. i 1.11.2011 r. Przepisy dotyczące wykorzystania komunikacji drogą elektroniczną i informatyczną wejdą w życie z dniem 1.1.2013 r. Ponadto 1.3.2013 r. wejdą w życie przepisy dotyczące wideo- i telekonferencji.

Czas trwania postępowania

1. Przedstawianie dowodów

Na Litwie przedstawianie materiału dowodowego na poparcie roszczeń i sprzeciwu wobec roszczeń, jak również przedstawienie oświadczeń stron, następuje na etapie postępowania przedprocesowego. W świetle przepisów KPC RL materiał dowodowy przedstawia się na poparcie roszczenia cywilnego, odpowiedzi na roszczenie cywilne, odpowiedzi strony zgłaszającej roszczenie, i/lub odparcia zarzutów.

Materiał dowodowy wymieniony w treści pism procesowych musi zostać przyjęty przez sąd. Dopuszcza się przedstawianie materiału dowodowego na późniejszych etapach postępowania sądowego, przy czym sądowi przysługuje prawo odmowy przyjęcia materiału dowodowego przedstawionego w takim trybie, o ile może to spowodować opóźnienie wydania przez sąd orzeczenia w danej sprawie.

2. Postępowanie dokumentowe; okoliczności wymagające wystawienia nakazu sądowego

W świetle przepisów KPC RL porządek rozpraw sądowych jest zróżnicowany: kodeks określa zasady postępowania dokumentowego. **Postępowanie dokumentowe** wszczyna się wyłącznie na wniosek strony powodowej. Po przyjęciu pozwu przez sąd orzeczenie wstępne musi zostać wydane w terminie 14 dni. Do dnia wydania przez sąd orzeczenia wstępnego stronie po-

wodowej przysługuje prawo odstąpienia od postępowania dokumentowego. Orzeczenie wstępne zostaje przedstawione stronie pozwanej w kolejnym dniu roboczym. W wypadku zastosowania się przez stronę pozwaną do treści orzeczenia wstępnego w ciągu 20 dni, sprawa zostaje zakończona, a spór między stronami uznaje się za rozstrzygnięty.

Jeżeli natomiast strona pozwana zgłosi sprzeciw wobec roszczenia, postępowanie dokumentowe trwa znacznie dłużej: w terminie 14 dni strona powodowa przedstawia odpowiedź, która zostaje doręczona stronie pozwanej w terminie 3 dni. Termin rozprawy sądowej, podczas której zapada wyrok, zostaje wyznaczony nie wcześniej niż po upływie 30 dni. Od wyroku sądu przysługuje odwołanie do sądu wyższej instancji.

Kodeks określa również zasady i okoliczności wymagające wystawienia nakazu sądowego. Nakaz sądowy jest wystawiany po zgłoszeniu do sądu odpowiedniego wniosku przez wierzyciela. Sąd podejmuje decyzję w kwestii przyjęcia wniosku wierzyciela w terminie jednego dnia od dnia otrzymania wniosku. W wypadku przyjęcia wniosku nakaz sądowy zostaje wystawiony kolejnego dnia roboczego, a następnie dostarczony dłużnikowi w terminie jednego dnia. W wypadku zastosowania się przez dłużnika do treści nakazu sądowego spór między stronami uznaje się za rozstrzygnięty. Dłużnikowi przysługuje prawo zgłoszenia sprzeciwu wobec wniosku wierzyciela w terminie 20 dni od dnia otrzymania nakazu sądowego. Wierzyciel zostaje poinformowany o sprzeciwie zgłoszonym przez dłużnika w terminie 3 dni. Wierzycielowi przysługuje prawo zgłoszenia roszczenia do sądu w terminie 14 dni, po czym spór pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem zostaje rozstrzygnięty przez sąd.

3. Rozpoznawanie drobnych roszczeń

W sprawach dotyczących roszczeń, których wartość nie przekracza 5000 litów (LTL), znajdują zastosowanie ogólne zasady postępowania spornego. Niezależnie od powyższego, dla potrzeb drobnych roszczeń sądowi przysługuje prawo przeprowadzenia postępowania drogą pisemną, jeśli jedna lub obydwie strony postępowania nie zgłoszą wniosku o przeprowadzenie postępowania ze stawieniem się stron.

4. Niezbędne środki służące zapewnieniu sprawnego postępowania cywilnego

Niezbędnym środkiem służącym zapewnieniu sprawnego postępowania cywilnego przed sądem I instancji jest **prawo danej strony do odwołania do sądu apelacyjnego w celu ustalenia terminów czynności procesowych**, o ile obowiązek ten nie został dopełniony przez sąd I instancji z zachowaniem ustawowych terminów.

Podejmując się również zdecydowane działania zapobiegające nadużyciu praw procesowych; każdy, kto świadomie działa na szkodę sprawiedliwego i sprawnego postępowania sądowego i/lub rozstrzygnięcia sporu, może zostać zobowiązany do pokrycia wszelkich strat poniesionych przez pozostałe strony postępowania lub do uiszczenia ustalonej przez sąd grzywny do wysokości 20 000 litów (LTL).

5. Postępowanie karne

5.1. Stały skład sądu w procesie karnym

W Republice Litewskiej w procesie karnym obowiązuje **zasada stałego składu sądu**. W litewskim Kodeksie postępowania karnego zawarto zasadę, zgodnie z którą każde postępowanie na podstawie Kodeksu karnego toczy się przed sądem w stałym składzie. Jeżeli (niezależnie od przyczyny) sędzia uczestniczący w procesie karnym musi wycofać się ze składu sędziowskiego, musi on zostać zastąpiony przez innego sędziego, przy czym postępowanie zostaje przeprowadzone od początku. Niezależnie od powyższego, w procesie karnym w Republice Litewskiej obowiązuje inna istotna zasada – **zasada ciągłości rozprawy**. W związku z tym, od pierwszej z wymienionych zasad przewidziano wyjątek: jeżeli sprawa jest niezmiernie złożona i jest oczywiste, że postępowanie będzie długotrwałe, dla jego potrzeb powołuje się sędziego zastępczego. Sędzia zastępczy przebywa na sali sądowej od pierwszego dnia procesu; w wypadku wycofania się któregośkolwiek sędziego ze składu sądu ten jest zastępowany przez sędziego zastępczego. Jeżeli sędzia zastępczy nie wniesie o cofnięcie postępowania do początkowej fazy, postępowanie toczy się z zachowaniem zasady ciągłości.

5.2. Obowiązek stawiennictwa na rozprawie strony pozwanej

W Republice Litewskiej **stawiennictwo pozwanego na rozprawie jest zawsze obowiązkowe**. Pozwany może opuścić salę sądową po uzyskaniu zgody sądu lub podczas przerwy w procesie. W wypadku niestawienia się strony pozwanej na rozprawę jest ona zazwyczaj odraczana. W celu uniknięcia takiej sytuacji sąd może podjąć następujące działania:

- doprowadzenie pozwanego siłą; w takim wypadku pozwany jest doprowadzany przed oblicze sądu przez funkcjonariuszy policji;
- zastosowanie środków przymusu lub zastąpienie środków stosowanych uprzednio bardziej drastycznymi;
- przeprowadzenie rozprawy bez obecności pozwanego, jeżeli pozwany przebywa poza granicami Republiki Litewskiej lub unika stawiennictwa w sądzie;
- kontynuowanie rozprawy bez obecności pozwanego, jeżeli pozwany po złożeniu zeznań opuści salę sądową bez zgody sądu.

Doręczanie pism procesowych

W świetle przepisów KPC RL w każdym piśmie procesowym składanym w sądzie musi znajdować się adres zamieszkania/zameldowania osoby fizycznej lub adres siedziby osoby prawnej. W ramach reformy KPC został zmieniony. Na podstawie owych zmian każda ze stron postępowania ma obowiązek wskazania adresu zamieszkania/siedziby, a także adresu do korespondencji (adresu doręczania pism procesowych), jak również formy doręczania pism procesowych.

W wypadku zmiany adresu i/lub formy doręczania pism procesowych strony postępowania mają obowiązek powiadomienia sądu oraz pozostałych stron postępowania o zmianie. Aby zapobiec naruszeniu powyższego obowiązku, sądowi przysługuje prawo nałożenia na stronę dopuszczającą się naruszenia grzywny do wysokości 1 000 litów (LTL).

Doręczanie pism osobom fizycznym nie jest na Litwie problemem. Pisma dostarcza się zazwyczaj pod adres zamieszkania osoby fizycznej lub do miejsca pracy. Jeżeli adres zamieszkania i/lub miejsca pracy są sądowi

nieznane, sąd wyznacza zazwyczaj kuratora (osobę fizyczną, zwyczajowo małżonka lub inną osobę spokrewnioną z osobą, której mają zostać dostarczone pisma procesowe), po czym pisma procesowe są doręczane za pośrednictwem kuratora.

Środkiem *ultima ratio* doręczenia dokumentów procesowych osobie fizycznej jest ogłoszenie publiczne. W takim wypadku pisma procesowe przekazuje się przez podanie do wiadomości publicznej na stronie internetowej. Ogłoszenie w takim trybie musi zostać zamieszczone na stronie internetowej nie później niż w terminie 14 dni przed terminem rozprawy.

W wypadku **osób prawnych** dokumenty procesowe są doręczane pod adres siedziby lub inny(-e) adres(-y) wskazane przez osobę prawną. Przed wprowadzeniem reformy doręczanie pism procesowych osobom prawnym było utrudnione, jako że notowano liczne przypadki niezgodności adresu siedziby osoby prawnej z adresem rzeczywistym. W takich wypadkach doręczanie dokumentów osobom prawnym było niemal niemożliwe. Po wprowadzeniu reformy przepisy KPC zastrzono – obecnie, w wypadku niemożności doręczenia dokumentów procesowych pod adres siedziby osoby prawnej lub inny adres wskazany przez tę osobę dokumenty procesowe są wysyłane pod adres siedziby osoby prawnej, przy czym pisma procesowe uznaje się wówczas za doręczone.

W celu uproszczenia i przyspieszenia doręczania pism procesowych z dniem 1.1.2013 r. możliwe także będzie doręczanie pism procesowych drogą elektroniczną.

Zaspokajanie wierzycieli z majątku dłużnika

1. Postępowanie egzekucyjne

Na Litwie postępowanie egzekucyjne wszczyna się z chwilą złożenia u komornika nakazu egzekucyjnego. W terminie 3 dni komornik ma obowiązek sprawdzić, czy nie istnieją jakiekolwiek przeszkody uniemożliwiające przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego. W wypadku stwierdzenia braku przeszkód postępowanie wszczyna się w terminie 3 dni roboczych. Po wydaniu postanowienia o wszczęciu postępowania egzekucyjnego komornik

wzywa dłużnika do wykonania wyroku (spłaty zadłużenia). Dłużnikowi przysługuje zazwyczaj 10 dni na wykonanie wyroku, a następnie termin 30 do 45 dni, zanim postępowanie egzekucyjne zostanie zakończone. W wypadku wykonania wyroku przez dłużnika postępowanie egzekucyjne zostaje skrócone. W wypadku niezastosowania się przez dłużnika do wyroku rozpoczynane jest postępowanie egzekucyjne. Wierzycielowi przysługuje prawo wskazania składników majątku dłużnika, z których w pierwszej kolejności będzie zaspokajany. Komornik podejmie działania zgodnie z powyższym wskazaniem, o ile nie stoi ono w sprzeczności z przepisami prawa regulującymi postępowanie egzekucyjne. Nieruchomości mieszkaniowe dłużnika uznaje się za ostatnie w wykazie składników majątku, z którego mają być zaspokajane roszczenia. Rodzinie dłużnika przysługuje prawo złożenia w sądzie wniosku o odstąpienie od egzekucji z nieruchomości mieszkaniowych zamieszkałych przez rodzinę dłużnika. Sąd rozpatruje wniosek w terminie 7 dni. Przy rozpatrywaniu wniosku sąd zazwyczaj orzeka na korzyść wnioskodawcy, jeżeli dłużnik ma dzieci zamieszkujące wraz z nim. Każdy wniosek jest rozpatrywany indywidualnie z uwzględnieniem takich okoliczności jak sytuacja finansowa dłużnika i możliwość nabycia innej nieruchomości mieszkaniowej.

Wyżej wymienione zasady egzekucji z nieruchomości mieszkaniowych rodziny dłużnika znajdują zastosowanie pod warunkiem, że majątek rodziny nie jest obciążony zastawem. Jeżeli jednak jest obciążony, egzekucja z majątku rodziny jest możliwa, pod warunkiem że wierzyciel był w pełni świadomy, iż realizacja takiej transakcji będzie musiała uwzględniać podstawowe potrzeby rodziny dłużnika.

Na etapie postępowania egzekucyjnego dopuszcza się składanie odwołań od czynności komorniczych. Praktyka wykazuje, że liczba skarg i zażaleń rośnie każdego roku – w związku z tym muszą one być rozpatrywane możliwie szybko: w terminie 5 dni roboczych. W świetle przepisów prawa litewskiego postępowanie egzekucyjne nie zostaje wstrzymane natychmiast po wpłynięciu skargi/zażalenia, jeśli sąd nie postanowi inaczej. Celem wzmiankowanych przepisów nie jest opóźnianie postępowania egzekucyjnego.

2. Obowiązek informacyjny dłużnika

Na Litwie wykaz składników majątku dłużnika jest sporządzany przez komornika. W świetle przepisów KPCRL podczas egzekucji długu z majątku dłużnika wierzycielowi przysługuje prawo sprzeciwu wobec tytułu własności lub wyceny majątku dłużnika – jednocześnie wierzyciel nie ma obowiązku określania majątku, z którego dokonana zostanie egzekucja długu.

Dłużnik ma obowiązek dostarczyć komornikowi na wezwanie informacje o posiadanym majątku i jego lokalizacji, a także o posiadanych funduszach na rachunkach instytucji finansowych (kredytowych). Jeżeli dłużnikiem jest osoba prawna, pełniący obowiązki zarządzającego tą osobą prawną jest obowiązany udzielić komornikowi informacji. W praktyce dłużnicy nie zawsze dopełniają tego obowiązku; w wypadku niedostarczenia wymaganej informacji lub w wypadku przedstawienia informacji nieprawdziwej sąd może zasądzić grzywnę do wysokości 2 000 litów (LTL) lub karę aresztu dłużnika na okres nie dłuższy niż 30 dni.

Język postępowania sądowego

Językiem urzędowym rozpraw sądowych na Litwie jest zawsze język litewski. Osobom niewładającym językiem litewskim przysługuje prawo do skorzystania z usług tłumacza. Wszystkie pisma procesowe wraz z załącznikami do tych pism muszą zostać złożone w sądzie w języku litewskim. Jeżeli w postępowaniu uczestniczą jakiegokolwiek osoby niewładające językiem litewskim, pisma procesowe muszą zostać złożone wraz z towarzyszącym im tłumaczeniem przysięgłym na język zrozumiały dla ww. osób.

Wykonywanie orzeczeń sądów zagranicznych

Na Litwie nie stwierdzono problemów z egzekucją w przypadku dokumentów wchodzących w zakres stosowania Rozporządzenia (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.4.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych¹

¹ Dz.Urz. L Nr 143 z 2004 r., s. 15.

(rozporządzenie stosuje się dla orzeczeń, ugód sądowych i dokumentów urzędowych dotyczących roszczeń bezspornych, oraz orzeczeń wydanych w wyniku zaskarżenia orzeczeń, ugód sądowych i dokumentów urzędowych, którym nadano zaświadczenie Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego), jako że wykonanie orzeczenia nie wymaga wszczęcia jakiegokolwiek postępowania pośredniego. Natomiast postępowanie służące wykonaniu orzeczeń sądów zagranicznych wchodzących w zakres stosowania Rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z 22.12.2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych² jest bardziej złożone i czasochłonne; należy złożyć wniosek w Sądzie Apelacyjnym Republiki Litewskiej o uznanie zagranicznego orzeczenia, po czym sąd wyznacza datę i godzinę rozprawy sądowej (niestety na wyznaczenie terminu rozprawy przez sąd czeka się zazwyczaj około miesiąca). Od postanowienia o uznaniu orzeczenia sądu innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej przysługuje odwołanie w terminie miesiąca.

Protokół z rozprawy sądowej

Z każdej rozprawy sądowej sporządza się protokół. Wszelkie inne etapy postępowania są również protokołowane. W protokole należy opisać wszystkie istotne elementy postępowania. Dokładne protokołowanie przebiegu wszystkich etapów postępowania uznano za zbyt kosztowne i czasochłonne. W związku z powyższym, od 1.10.2011 r. **przebieg każdej rozprawy sądowej jest zapisywany w formie elektronicznej za pomocą urządzenia nagrywającego. Zapisy dźwiękowe uznaje się za integralną część protokołu.**

W przyszłości planuje się zastąpienie protokołu z rozprawy sądowej zapisem dźwiękowym. Zgodnie z przepisami KPC Republiki Litewskiej, z dniem 1.1.2013 r. każda rozprawa sądowa ze stawiennictwem stron będzie zapisywana wyłącznie w formie elektronicznej za pomocą urządzenia nagrywającego. Zapisy dźwiękowe uznaje się za integralną część postępowania.

² Dz.Urz. L Nr 12 z 2001 r., s. 1.

Specyfika spraw wymagających wystawienia nakazu sądowego

Jeśli chodzi o tryb wydawania nakazów sądowych, sytuacja na Litwie przypomina sytuację występującą w Polsce: cała procedura zostanie zmodernizowana dzięki wykorzystaniu technologii elektroniczno-informatycznej. W celu przyspieszenia i uproszczenia postępowania z dniem 1.1.2013 r. pisma procesowe będą składane w sądzie i doręczane stronom postępowania w formie elektronicznej i komputerowej. Nakazy sądowe będą również wystawiane i doręczane w formie elektronicznej. Wystawiane w ten sposób nakazy sądowe będą wymagały cyfrowego podpisu sędziego.

Problem związany z powyższym polega na tym, że modernizacja trybu wydawania nakazów sądowych będzie skuteczna wyłącznie pod warunkiem, iż dłużnik nie zgłosi sprzeciwu wobec wniosku złożonego przez wierzyciela; w wypadku zgłoszenia takiego sprzeciwu, spór będzie podlegał rozstrzygnięciu z wykorzystaniem ogólnych zasad postępowania spornego.

Przerwanie biegu przedawnienia

W świetle zmienionych przepisów KPC RL dla roszczeń o odszkodowanie obowiązuje trzyletni okres przedawnienia; powyższa zasada obowiązuje również w wypadku odszkodowania z tytułu wad produkcyjnych. Do przerwania biegu przedawnienia może dojść wyłącznie w wypadku zaistnienia następujących okoliczności:

- wszczęcie postępowania zgodnie z procedurą przewidzianą przepisami prawa;
- podjęcie przez dłużnika działań, w świetle których dłużnik uznaje zobowiązania wobec wierzyciela.

Strony mogą zakończyć postępowanie, zawierając porozumienie o ugodzie, przy czym porozumienie takie może zostać zawarte po wytoczeniu powództwa cywilnego w sądzie. Zawarcie porozumienia o ugodzie nie wpływa na przerwanie biegu przedawnienia.

Litewscy biegli sądowi

Ekspertyzy sądowe zlecane przez sąd są wykonywane przez biegłych z Rejestru Biegłych Sądowych Republiki Litewskiej. Jednostka administracji publicznej (Litewski Ośrodek Ekspertyz Sądowych) zrzesza wszystkich litewskich biegłych sądowych. Działalność Ośrodka, w tym ekspertyzy sądowe, prace badawcze i metodologiczne, a także szkolenie biegłych sądowych i nadawanie im uprawnień, uzyskała certyfikacje według normy LST EN ISO 90001: 2001. Litewski Ośrodek Ekspertyz Sądowych prowadzi egzaminy kwalifikacyjne w zakresie 39 rodzajów ekspertyz sądowych. Litewscy biegli sądowi są doskonale wyszkoleni, a ekspertyzy obejmują wiele niezmiernie zróżnicowanych dziedzin. W świetle przepisów prawa litewskiego sądowi przysługuje także prawo powołania w razie konieczności biegłego spoza Rejestru Biegłych Sądowych Republiki Litewskiej. Ponadto, sąd może powołać w razie konieczności jako biegłego osobę uznaną za biegłego sądowego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w państwie, z którym Litwa zawarła traktat o wzajemnej pomocy prawnej.

Można zatem uznać, że na Litwie nie stwierdza się problemów związanych z jakością ekspertyz sądowych.

Zasada współpracy

Postępowanie cywilne na Litwie odbywa się na zasadzie współpracy pomiędzy stronami postępowania oraz sędzią i osobami uczestniczącymi w postępowaniu. Zasada współpracy przyczynia się do wzmocnienia skuteczności postępowania sądowego. Ponadto, zgodnie z przepisami KPC RL, zachęca się strony do aktywnego zainteresowania przebiegiem postępowania.

W związku z powyższym na Litwie stronom przysługuje nie tylko prawo do bezpośredniego kontaktu z sędzią; sami sędziowie często kontaktują się z przedstawicielami stron w celu omówienia kwestii proceduralnych, np. koordynacji terminów rozpraw. Niezależnie od powyższego współpraca, o której mowa powyżej, nie może naruszać granic prawa. Podczas kontaktu z sędzią obowiązuje zakaz wyrażania zainteresowania określonym wynikiem postępowania sądowego.

System sądownictwa Republiki Czeskiej

dr Stephan Heidenhain

Dr Stephan Heidenhain jest adwokatem i od 2004 r. pracuje w praskiej kancelarii bnt – pravda & partner, s.r.o. Jest członkiem palestry brandenburskiej (Niemcy), a także – jako prawnik europejski od 2006 r. i czeski od czerwca 2010 r. – palestry czeskiej. Doradza klientom, głównie inwestorom w Republice Czeskiej, w zakresie prawa czeskiego, niemieckiego i europejskiego. Studiował w Berlinie i Tybindze, a tytuły prawnicze uzyskał w 1994 r. na Uniwersytecie w Tybindze oraz w 1996 r. w Brandenburgii. Posiada tytuł doktora w dziedzinie polskiego i europejskiego prawa konsumenckiego nadany przez Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Od 1999 r. do 2003 r. pracował jako radca prawny OBWE (Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) w Estonii oraz Polsce. Jest autorem wielu artykułów na temat europejskiego i czeskiego prawa konsumenckiego oraz czeskiego prawa upadłościowego i energetycznego, a także na temat ochrony mniejszości i praw mniejszości oraz prawa wyborczego. Językiem ojczystym *Stephana Heidenhaina* jest niemiecki, ale mówi on także po czesku, angielsku, polsku i rosyjsku oraz dobrze zna język francuski i estoński.

Wprowadzenie

W swoim krótkim wystąpieniu zamierzam przedstawić nowe przepisy czeskiego Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego. Podobnie jak moja koleżanka z Litwy, omówię zbliżone trendy i nowe rozwiązania w Republice Czeskiej. Ponadto, przedstawię nowo wprowadzone przepisy, jak również orzeczenie czeskiego Trybunału Konstytucyjnego w dziedzinie podziału władz.

Nowe przepisy czeskiego Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego

Zasadniczym elementem najnowszych rozwiązań w czeskim wymiarze sprawiedliwości jest komputeryzacja postępowania cywilnego, a co za tym idzie – systemu sądownictwa.

Dla potrzeb czeskiego wymiaru sprawiedliwości **uruchomiono stronę internetową¹ z linkiem do rejestru gospodarczego w wersji elektronicznej**. Nie obowiązują żadne ograniczenia w dostępie do danych w rejestrze gospodarczym ani do zawartych w nim dokumentów, które zostały w pełni ucyfrowione. Rejestr osób fizycznych i prawnych w upadłości² służy jako scentralizowana baza dla doręczeń pism procesowych. Rejestr zawiera także całość protokołów; dostęp do akt wszystkich spraw w rejestrze jest nieograniczony. Czeskie wydziały wieczysto-księgowe prowadzą w pełni skomputeryzowany rejestr katastralny z szeregiem funkcji wyszukiwania itp.³ bez opłat i ograniczeń dostępu. Nie są natomiast dostępne jakiegokolwiek funkcje wyszukiwania danych na temat osób prywatnych, do których należą grunty lub inne nieruchomości.

Kolejnym elementem komputeryzacji czeskiego wymiaru sprawiedliwości było wprowadzenie w 2009 r. tak zwanej **skrzynki elektronicznej**. Oznacza to, że od 2010 r. (tj. rok wcześniej, niż na Litwie) pisma, decyzje i inne do-

¹ www.justice.cz.

² Dostępny na: www.justice.cz.

³ Na stronie: www.cuzk.cz można znaleźć informacje dotyczące nieruchomości, gruntów itd.

kumenty można doręczać osobom prawnym w formie elektronicznej, gdyż osoby prawne mają obowiązek posiadać skrzynkę elektroniczną. W przyszłości również wybrane osoby fizyczne będą miały obowiązek aktywować taką skrzynkę. W wypadku wysłania pisma do skrzynki elektronicznej, pismo uznaje się za doręczone danej osobie prawnej lub fizycznej w terminie 10 dni, niezależnie od tego, czy adresat był świadomy, że dane pismo zostało wysłane. Obecnie usługa ta jest dostępna w korespondencji dwustronnej pomiędzy osobami prawnymi a jednostkami państwowymi, urzędami i sądami, nie zaś pomiędzy osobami fizycznymi.

Ponadto, istnieje możliwość wytoczenia powództwa drogą elektroniczną (przy niższej opłacie sądowej), natomiast w wypadku zgłoszenia przez stronę pozwaną sprzeciwu wobec roszczenia (np. poprzez złożenie odpowiedzi na pozew) postępowanie toczy się według zasad postępowania spornego, zgodnie z przepisami ustawy z 1963 r. – Kodeks postępowania cywilnego⁴. Pomimo, że rozwiązanie to wprowadzono już w 2009 r. w drodze nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego⁵ (w ramach prób ujednolicania obowiązujących procedur), jak dotychczas rezultaty są nikłe. Dodatkowym problemem jest fakt, że przepisy proceduralne się zdezaktualizowały pomimo istotnych, lecz chaotycznych zmian wprowadzanych w ciągu ubiegłych 20 lat.

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w prawie karnym. W Republice Czeskiej przyjęto nowy Kodeks karny w 2009 r.⁶. Natomiast, jeżeli chodzi o przepisy dotyczące postępowania karnego, nadal obowiązuje stary, chociaż często nowelizowany, Kodeks z 1961 r.⁷. Pierwotnie zakładano wejście w życie obydwu kodeksów w całkowicie nowej formie na przełomie 2009/2010 r., natomiast uchwalono jedynie Kodeks karny.

Niestety, w prawie cywilnym sytuacja jest podobna: Kodeks cywilny⁸ i Kodeks gospodarczy⁹ zostaną zastąpione nowym Kodeksem cywilnym i Kodeksem spółek; ponadto wspólna ustawa z 1963 r. o międzynarodowym prawie

⁴ Dz.U. Nr 99 z 1963 r. ze zm.

⁵ Dz.U. Nr 7 z 2009 r.

⁶ Dz.U. Nr 40 z 2009 r., wszedł w życie w styczniu 2010 r.

⁷ T. jedn.: Dz.U. Nr 141 z 1961 r.

⁸ T. jedn.: Dz.U. Nr 40 z 1964 r.

⁹ Dz.U. Nr 113 z 1991 r.

prywatnym i proceduralnym¹⁰ zostanie zastąpiona nowoczesną ustawą o międzynarodowym prawie prywatnym i proceduralnym. Wyżej wymienione akty prawne przeszły już drugie czytanie w izbie niższej Parlamentu czeskiego i zostały zatwierdzone przez izbę wyższą – Senat; Prezydent podpisał je w lutym 2012 r. Planuje się wejście w życie całości nowych rozwiązań prawnych na początku 2014 r.¹¹ Co ciekawe, ustawodawca czeski skoncentrował się wyłącznie na prawie materialnym, nie zaś proceduralnym. Świadczy to z całą pewnością o niedocenianym znaczeniu prawa procesowego, jako że prawo proceduralne decyduje o możliwości stosowania prawa materialnego.

Jedynie w obszarze prawa administracyjnego weszły w życie stosunkowo nowe kodeksy prawa materialnego i proceduralnego.

Sądownictwo czeskie zostało zorganizowane według struktur tradycyjnych. Zgodnie z treścią art. 91 Konstytucji Republiki Czeskiej¹² czeski system sądownictwa obejmuje sądy powszechne, sądy administracyjne i Trybunał Konstytucyjny.

Sądy powszechne działają na czterech poziomach: Sąd Najwyższy (Brno), dwa Sądy Wyższe (Praga i Ołomuniec), osiem sądów okręgowych (Praga, Brno i sześć innych miast) i 86 sądów rejonowych (powiatowych).

Trybunał Konstytucyjny ma siedzibę w Brnie (Morawy) (art. 83 Konstytucji RCz); pozostałe sądy wymienia się w treści art. 91 ust. 1 i 2 Konstytucji RCz. Więcej szczegółów na ten temat można znaleźć w ustawie o sądach, sędziach i państwowej administracji sądowej¹³.

Wszystkie inne szczegóły dotyczące systemu sądownictwa i postępowania cywilnego w Republice Czeskiej można omówić w kilku zdaniach. Moi koledzy z Polski i pozostałych państw poruszali podobne kwestie i rozwiązania w swoich wystąpieniach.

Niezależnie od powyższego, najpoważniejszymi bolączkami czeskich sądów są **deficyt środków finansowych i fakt, że działają one według prze-**

¹⁰ T. jedn.: Dz.U. Nr 97 z 1963 r.

¹¹ Dz.U. Nr 89 z 2012 r. – nowy Kodeks cywilny; Dz.U. Nr 90 z 2012 r. – nowy Kodeks spółek handlowych; Dz.U. Nr 91 z 2012 r. – nowa ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym.

¹² Dostępna na: www.psp.cz

¹³ Dz.U. Nr 6 z 2002 r.

starzałych przepisów proceduralnych z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Pomimo że przepisy te znacząco zmieniono po 1990 r., zmiany te były chaotyczne i niesystematyczne. Ze względu na taki stan rzeczy, w postępowaniu przed sądami czeskimi zdarzają się sytuacje nader trudne, nie mówiąc o tym, że samo postępowanie jest niekiedy niezmiernie długotrwałe. Ja sam mam do sprawy podejście literackie: aby lepiej zrozumieć system, należy od czasu do czasu poczytać dzieła *Franza Kafki*, a w szczególności początek powieści „Proces” (niem.: „Der Prozess”) lub inne prace tego niemieckojęzycznego pisarza z Pragi: „Jemand musste Josef K. verleumdet haben, den ohne dass er etwas Böses getan hatte, wurde er eines Morgens verhaftet.” („Ktoś musiał nakłamać w sprawie Józefa K., wiedział dobrze, że nie zrobił nic złego, a jednak pewnego poranka został aresztowany”).

Oczywiście powieść opisuje proces będący przeciwieństwem procesu realnego; dla *Józefa K.* postępowanie kończy się tragicznie. Warto przytoczyć ponadto następujący fragment „W kwestii praw”:

„Zur Frage der Gesetze: Unsere Gesetze sind leider nicht allgemein bekannt, sie sind das Geheimnis der kleinen Adelsgruppe, welche uns beherrscht. Wir sind davon überzeugt, dass diese alten Gesetze genau eingehalten werden, aber es ist doch etwas äußerst Quälendes, nach Gesetzen beherrscht zu werden, die man nicht kennt.” („W kwestii praw: nasze prawa nie są powszechnie znane, są tajemnicą niewielkiej grupy możnych, która nami rządzi. Jesteśmy przekonani, że te stare prawa są przestrzegane, natomiast nieco bolesne jest podlegać prawom, których treści się nie zna”).

Niezależnie od *Kafki* trzeba podkreślić, że świadomość i znajomość przepisów prawnych się zdecydowanie poprawiła. Przepisy są publikowane i dostępne bez trudu w wersji elektronicznej. Zdarza się jednak czasami, że postępowanie zgodnie z prawem przypomina świat opisany przez *Franza Kafkę*: nieprzejrzystą, nadmiernie sformalizowaną rzeczywistość.

Mianowanie sędziów – podział władzy (kompetencji) – decyzje Trybunału Konstytucyjnego

Chciałbym poruszyć jeszcze jedną kwestię: **tryb mianowania czeskich sędziów.** Trybunał Konstytucyjny RCz zajmował się tą sprawą kilkakrotnie,

wydając wiele decyzji. Przedmiotem decyzji był zakres kompetencji Prezydenta Republiki Czeskiej w sprawie podziału uprawnień.

W tej chwili w Republice Czeskiej toczy się zasadnicza dyskusja na temat podziału uprawnień – w szczególności w obszarze procedury przygotowanej do wyboru sędziów, a także opracowania projektu przedstawianej Prezydentowi Republiki Czeskiej decyzji o mianowaniu sędziów.

Zgodnie z treścią art. 84 ust. 2 Konstytucji RCz sędziów powołuje Prezydent; zgody Senatu wymaga się wyłącznie w wypadku mianowania sędziów Trybunału Konstytucyjnego. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego są powoływani na kadencję dziesięcioletnią, natomiast innych sędziów Prezydent Republiki Czeskiej mianuje dożywotnio (art. 93 ust. 1 Konstytucji RCz). Niezależnie od powyższego, ani Konstytucja, ani ustawa o sądach, sędziach, asesorach i państwowej administracji sądowej nie zawierają przepisów, które wskazywałyby osoby odpowiedzialne za sporządzanie projektów decyzji o powołaniu, za wybór kandydatów na sędziów itd. Zasadniczo za całość procedur odpowiada władza wykonawcza. Obecnie trwa debata, czy rola wymiaru sprawiedliwości w tej dziedzinie zostanie wzmocniona.

W ostatnim okresie czeski Trybunał Konstytucyjny rozpatrzył i orzekł w kilku interesujących sprawach. Sprawą pierwszą była sprawa odwołania Prezes SN, p. *Ivy Brožovej*¹⁴. Trybunał stwierdził, że zasada „powołujący może odwołać” nie znajduje zastosowania w tych okolicznościach: pomimo że prezydent mianuje sędziów, nie ma prawa ich odwoływać, chociaż takie uprawnienie prezydenta przewidywała treść art. 106 ust. 1 ustawy o sądach, sędziach, asesorach i państwowej administracji sądowej. W związku z powyższym TK uchylił ten przepis jako niezgodny z zasadą niezawisłości wymiaru sprawiedliwości.

Następnie TK rozpoznał sprawę *Petra Langer*¹⁵, w której orzekł Najwyższy Sąd Administracyjny 27.4.2006 r. (powołanie sędziego). W sprawie p. *Langer* pojawiło się pytanie, czy dopuszcza się zasadę, że mianowani będą wyłącznie sędziowie w wieku 30 lat i starsi. Niezależnie od powyższego, pomimo że p. *Langer* wygrał sprawę, nie otrzymał od Prezydenta nominacji

¹⁴ Orzeczenie TK z 11.6.2006 r., Pl. US 18/06.

¹⁵ Orzeczenie Najwyższego Sądu Administracyjnego z 27.4.2006 r., 5 Ca 127/2006.

na stanowisko sędziego, i pracuje jako adwokat. Kolejną interesującą sprawą związaną z rozdzieleniem uprawnień była sprawa skrócenia kadencji izby niższej Parlamentu czeskiego. Dnia 10.9.2009 r. TK orzekł, że skrócenie kadencji (z czterech lat, co wynika z treści Konstytucji RCz, do dwóch i pół roku, co przewiduje tzw. ustawa konstytucyjna – ustawa nr 195 z roku 2009¹⁶) pozostaje w sprzeczności z Konstytucją. Trybunał Konstytucyjny przedstawił argument dowodzący, że skrócenie kadencji Parlamentu dopuszcza się wyłącznie pod warunkiem dopełnienia procedury przewidzianej treścią Konstytucji, co nie miało miejsca, bądź po nowelizacji samej Konstytucji, co także nie nastąpiło. W przedmiotowej sprawie TK orzekł, że niezależnie od podziału uprawnień, Trybunałowi powierzono nadzór nad konstytucyjnością przepisów prawnych i tak zwanych ustaw konstytucyjnych, tj. ustaw przyjmowanych większością dwóch trzecich.

Podsumowanie

W Republice Czeskiej proces komputeryzacji wymiaru sprawiedliwości rozpoczął się kilka lat temu. Rejestr gospodarczy, rejestr osób fizycznych i prawnych w upadłości, system wieczysto-księgowy i system elektronicznego przetwarzania dokumentów zostały udostępnione w wersji skomputeryzowanej i działają bez zarzutu. Ponadto niedawno przyjęto nowelizację prawa materialnego – w najbliższej przyszłości (w roku 2014 lub 2015) zostanie przyjęty w pełni nowy Kodeks cywilny. Natomiast obowiązujące prawo proceduralne – z wyjątkiem Kodeksu administracyjnego – nadal jest zbiorem przepisów z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku (mimo licznych i ciągłych zmian wprowadzanych po 1990 r.).

W obszarze podziału uprawnień toczą się istotne dyskusje w kwestii wyboru sędziów. Obecnie Trybunał Konstytucyjny RCz pozostaje instytucją odpowiedzialną za ochronę niezawisłości wymiaru sprawiedliwości, jak również za podział władzy (kompetencji).

¹⁶ Dz.U. Nr 195 z 2009 r.

Uгода procesowa w postępowaniu przed niemieckim sądem pracy. Model, który odniósł sukces?

Thomas Guddat

Thomas Guddat ukończył studia wyższe prawnicze w Heidelbergu (Niemcy), ukończył staż/aplikację w Mannheim (Badenia-Wirtembergia, Niemcy), sędzia w kilku sądach I i II instancji (prawo pracy, prawo socjalne, prawo cywilne: Drezno, Chemnitz i Stuttgart, od 1991 r.), aktualnie sędzia (Drezno, Niemcy). Przewodniczący Polsko-Niemieckiego Stowarzyszenia Sędziów, członek zarządu sekcji regionalnej Neue Richtervereinigung w Saksonii (rzecznik), członek zarządu stowarzyszenia MEDEL (od 2009 r.).

Definicja ugody

Na pytanie postawione w tytule można z całą pewnością odpowiedzieć twierdząco. Przed niemieckimi sądami pracy tylko 5–10% wszystkich postępowań kończy się kontradyktoryjnym wyrokiem. Około 50% wszystkich postępowań kończy się pojednaniem między stronami (ugodą), zawieraną często zgodnie z poradą udzieloną przez sędziego. Pozostałe kończą się w inny sposób. **Ugodę** nazywa się ugodą procesową, jeśli zawierana jest przez strony przed sądem w celu zakończenia sporu prawnego.

Uгода pojawia się stosunkowo niepozornie w niemieckim Kodeksie cywilnym z 1900 r. (BGB). W Kodeksie cywilnym istnieje jedynie przepis o ugodzie (§ 779 BGB), zawierający tylko jej definicję: „**umowa, w wyniku której, na drodze wzajemnych ustępstw, rozwiązany zostaje spór prawny lub niepewność co do stosunku prawnego**”, oraz regulację dotyczącą przypadków błędu co do spraw leżących poza sporem między stronami.

Jest jasne, że ugodowe, zabezpieczające interesy obu stron załatwienie sprawy może lepiej przywrócić porządek prawny pomiędzy stronami niż wyrok. Wyrok zapada często dopiero po długotrwałym procesie i przyznaje rację tylko jednej stronie, podczas gdy druga strona pozostaje niezadowolona. Gdyby i ta druga strona nie była przekonana o swojej racji, sprawa nie trafiłaby przecież do sądu. Czasami także sprawa oceniana jest inaczej przez sąd odwoławczy niż przez sąd I instancji.

Uгода nie może być stosowana w jednoznacznych przypadkach, kiedy jedna ze stron ma rację, a druga nie. Tam, gdzie nie ma powodu do ustępstw, nie ma też podstaw do ugody (hasło kluczowe: wzajemne ustępstwa z powodu niepewności co do stosunku prawnego). W takich przypadkach ugoda byłaby zbyteczna. Kiedy jednak sytuacja prawna i przeprowadzenie dowodów jest tak jednoznaczne, że można od razu na początku procesu powiedzieć, jaki będzie jego wynik?

Wykorzystanie ugody w postępowaniu przed sądami pracy

Niemiecki ustawodawca zauważył, że ugoda może bardzo efektywnie, oszczędnie i szybko prowadzić do uporządkowania stanu prawnego. Z tego też powodu wspiera instytucję ugody procesowej licznymi przepisami.

W niemieckim procesie przed sądami pracy istnieje następująca regulacja [§ 57 ust. 2 niemieckiej ustawy prawo postępowania prawa pracy (*Arbeitsgerichtsgesetz*)¹]:

„§ 57 niemieckiej ustawy o sądach pracy:

(...) w ciągu całego postępowania należy dążyć do ugodowego załatwienia sporu prawnego”.

W postępowaniu przed niemieckimi sądami pracy, w szczególności w procesach dotyczących ochrony przed wadliwym wypowiedzeniem, istnieje również szczególna konieczność wczesnego pojednania się stron poprzez zawarcie ugody. Albo pracodawca i pracownik chcą dalej współpracować, albo ostatecznie się rozstać. Obydwa te przypadki są podstawami, dla których warto zrezygnować z długotrwałego i kosztownego procesu. W procesach dotyczących ochrony przed wadliwym wypowiedzeniem dochodzi do tego jeszcze szczególna cecha niemieckiego prawa pracy. Jeśli niemiecki pracodawca przegra proces, czyli gdy wypowiedzenie okaże się bezskuteczne, będzie on musiał wypłacić pracownikowi wynagrodzenie za cały czas, w którym go nie zatrudniał, ponieważ był przekonany, że wypowiedzenie jest skuteczne.

Ponieważ proces w sprawach dotyczących ochrony przed wadliwym wypowiedzeniem może trwać nawet dłużej niż rok, istnieje niebezpieczeństwo, że pracodawca musiałby wypłacić pracownikowi wynagrodzenie za ponad rok. Takie obciążenie może znacznie dotknąć mniejsze przedsiębiorstwo i tym samym powoduje, że pracodawca nie chce oczekiwać na decyzję sądu w postaci wyroku, lecz woli zakończyć stan niepewności poprzez zawarcie

¹ W brzmieniu z 2.7.1979 r. BGBl.853.

ugody. Pracownik zawiera natomiast ugodę np. dlatego, że nie wyobraża sobie dalszej współpracy z pracodawcą lub znalazł nowe miejsce pracy.

§ 615 BGB stanowi:

„Jeśli uprawniony dopuszcza się zwłoki przyjęcia świadczenia, zobowiązany może żądać wypłacenia umówionego wynagrodzenia za niespełnione z powodu zwłoki świadczenia, nie zobowiązując się tym samym do ich spłaty. Zobowiązany musi jednak odliczyć wartość tego, co zaoszczędził dzięki brakowi konieczności spełnienia świadczenia albo jaką korzyść odniósł świadcząc w inny sposób lub mogąc świadczyć. Zdanie 1 i 2 stosuje się odpowiednio w przypadkach, gdy pracodawca ponosi ryzyko za stratę godzin roboczych przez pracownika”.

Posiedzenie pojednawcze

W niemieckim postępowaniu przed sądami pracy istnieje obligatoryjny, wywodzący się z prawa francuskiego (*conseil des prud'hommes*) etap postępowania, następujący przed kontradiktoryjnym procesem przed sądem, przeprowadzany jedynie w celu ugodowego zakończenia sporu pomiędzy stronami (§ 54 ust. 1 zd. 1 niemieckiej ustawy o sądach pracy). Nosi on nazwę „posiedzenia pojednawczego”. **Posiedzenie pojednawcze** odbywa się niezwłocznie, tzn. w ciągu dwóch do czterech tygodni od wpłynięcia pozwu. Przeprowadza je sam sędzia zawodowy, natomiast we właściwym procesie współdecyduje z nim dwóch ławników. W wyniku dużego uznania tej regulacji w procesie przed niemieckimi sądami pracy, regulacja ta została w 2001 r. wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego i od tej pory obowiązuje dla wszystkich sporów z zakresu prawa cywilnego.

§ 54 ust. 1 zd. 1 niemieckiej ustawy o sądach pracy stanowi:

„(...) w tym celu przewodniczący wyjaśnia stronom cały sporny stosunek z uwzględnieniem wszystkich okoliczności”.

Okazało się, że strony są zadowolone, że już we wczesnym stadium, kiedy jeszcze nie powstało wiele kosztów, prowadzona jest rozmowa na temat

widoków powodzenia i ewentualnego ryzyka procesowego. Wczesne zakończenie sporu pozwala stronom zaoszczędzić na kosztach sądowych i opłatach adwokackich oraz umożliwia szybszą realizację ich roszczeń.

Przewodniczący (sędzia zawodowy) przeprowadza posiedzenia pojednawcze sam. Dopiero jeżeli to posiedzenie nie przyniesie zakończenia sporu, postępowanie toczy się dodatkowo w obecności dwóch ławników.

Na tym etapie postępowania wyjaśnia się, jakie interesy mają strony i pod jakimi względami stan prawny musi zostać jeszcze wyjaśniony. Poza tym jest celowe, by strony, często ze sobą skłócone, spotkały się przy jednym stole, aby ze sobą porozmawiać. Wiele propozycji ugody wychodzi od samych stron, po tym jak z pomocą sędziego podjęły przerwany kłótnią dialog ze sobą. Sędzia sądu pracy informuje strony o swojej wstępnej ocenie co do ewentualnego wyniku procesu, np. jeśli sprawa dotyczy jedynie pytania prawnego. W mniej jasnych przypadkach sędzia wyjaśnia sytuację prawną na podstawie orzecznictwa Sądu Najwyższego i wskazuje na to, co i która ze stron musi jeszcze udowodnić i jakie są szanse procesowe stron. Posiedzenie pojednawcze wiąże strony, jest to otwarta dyskusja na temat wszystkich pytań prawnych, ale również na temat ekonomicznych interesów stron. O tym, czy ugoda zostanie zawarta, czy też nie, decydują same strony. Strony muszą mieć absolutne zaufanie do kompetencji sędziego, jeśli zawierają ugodę zgodną z jego propozycją. Dobry sędzia wychodzi z taką propozycją ugody, która byłaby zgodna z treścią wydanego przez niego wyroku. Wygłaszając w otwartej rozmowie swoją opinię na temat wyniku procesu, sędzia nie naraża się na niebezpieczeństwo bycia posądzonym o stronniczość lub uprzedzenie. W niemieckim procesie sędzia musi to wręcz zrobić, zanim ogłosi wyrok, ponieważ istnieje zakaz ogłaszania tzw. niespodziewanych wyroków, które opierają się na takich kryteriach, co do których strony nie mogły się ustosunkować. Sędzia musi więc być bardzo dobrze przygotowany, jeśli chce wyjść z dobrą propozycją ugody. Sędzia nie może wywierać nacisku na strony. Próbuje jedynie przekonać strony siłą swoich argumentów. Jeśli uda się przekonać strony, że pojednanie jest najlepszym rozwiązaniem, one same regulują porządek prawny. Często takie zakończenie procesu jest bardziej zadowalające dla stron niż wyrok sądu, który ma zazwyczaj tylko jednego zwycięzcę i jednego przegranego. *George Bernhard Shaw* powiedział

kiedys: „Ugoda jest wtedy dobrą ugodą, kiedy obie strony są z niej równie niezadowolone”. Pod pewnymi względami to prawda, jeśli rozumie się ten cytat w sensie psychologicznym, w taki sposób, że żadna ze stron nie może mieć wrażenia, że druga ze stron odniosła większą korzyść z ugody niż ona sama. Sędzia musi więc również znać psychikę ludzką i mieć umiejętność odpowiedniego przekazania swojej propozycji.

Wybrane regulacje wspierające zawieranie ugód

Ustawodawca wspiera zawieranie ugód również poprzez inne regulacje, ponieważ samo państwo także obniża koszty, jeśli proces nie trwa długo i sędzia nie musi zbyt długo zajmować się jedną sprawą, do czego przyczynia się także brak konieczności uzasadniania wyroku. Także pod względem ogólnoeconomicznym można powiedzieć, że tylko szybkie podjęcie decyzji rzeczywiście pomaga stronom sporu.

Regulacje wspierające zawieranie ugód to:

- ugoda jest, tak samo jak wyrok tytułem wykonawczym i tym samym podstawą dla tytułu egzekucyjnego (§ 794 niemieckiego Kodeksu postępowania cywilnego);
- sądowno zaprotokołowana ugoda zastępuje wszystkie ustawowe przepisy co do formy, np. także formę aktu notarialnego, co jest interesujące dla stron, jeśli ugoda dotyczy przeniesienia własności gruntu;
- w postępowaniu przed sądem pracy odpadają opłaty sądowe, jeśli spór prawny zakończy się w całości ugodą procesową;
- w postępowaniu przed sądami pracy w I instancji strony ponoszą koszty swojego pełnomocnika procesowego, niezależnie od tego, czy wygrają, czy przegrają proces (§ 12 ust. 1 niemieckiej ustawy o sądach pracy). Tę świadomość mają strony już wcześniej, w związku z czym kwestia zwrotu kosztów nie stoi na przeszkodzie zawarcia ugody, chociaż w sprawie głównej doszło się już do porozumienia, jak to jest w innych procesach. Strony mogą prowadzić spór przed sądem pracy samodzielnie, bez pomocy adwokata. Strona nieposiadająca środków ma prawo do adwokata z urzędu opłacanego z kasy państwowej;

- niemiecki ustawodawca wiąże także adwokatów. Adwokat nie może oczywiście doradzać klientowi zawarcia niekorzystnej z jego punktu widzenia ugody, nawet jeśli taka jest propozycja sędziego. Jeśli mimo wszystko adwokat tak właśnie doradza, klient może żądać odszkodowania, takie przypadki nie zdarzają się jednak w praktyce. Adwokat musi więc ocenić, czy propozycja powinna zostać przyjęta, czy też nie. Adwokat otrzymuje za to opłatę za zawarcie ugody, którą zgodnie z podziałem kosztów ponosi także jego klient. Adwokat zostaje w ten sposób dodatkowo wynagrodzony, ale także zmotywowany do współpracy przy zawieraniu ugody, zamiast blokowania jej zawarcia z wygody czy strachu przed ewentualną odpowiedzialnością.

Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych

Andžej Maciejevski (Andrzej Maciejewski)

Andžej Maciejevski (Andrzej Maciejewski) – w 1996 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Wileńskiego; w latach 2002–2006 sędzia sądu rejonowego w Molėtai; od maja 2005 r. prezes sądu; w latach 2006–2008 sędzia 2 sądu rejonowego w Wilnie; od lipca 2008 r. wiceprezes sądu; od 2008 r. sędzia sądu okręgowego w Wilnie, wydział spraw cywilnych. W roku akademickim 2010/2011 wykładał postępowanie cywilne w Kolegium Nauk Społecznych. Członek Stowarzyszenia Sędziów Litwy oraz Stowarzyszenia Alumni Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (członek komisji rewizyjnej tego stowarzyszenia). Posługuje się językiem litewskim, polskim, rosyjskim i angielskim.

Dzisiejszy system sądownictwa Republiki Litewskiej, który przewiduje Konstytucja Republiki Litewskiej¹, działa na Litwie realnie od 1994 r., chociaż ciągle jest uzupełniany. Do tego czasu na Litwie były tylko sądy rejonowe i Sąd Najwyższy. Obecnie mamy na Litwie trójinstancyjny system sądownictwa. Artykuł 111 Konstytucji RL przewiduje, że wymiar sprawiedliwości sprawują Sąd Najwyższy Litwy, sąd apelacyjny Litwy, sądy okręgowe i sądy rejonowe, a do spraw administracyjnych, rodzinnych, pracy oraz innych kategorii mogą być powołane sądy wyspecjalizowane.

Sądy rejonowe są sądami I instancji i rozstrzygają sprawy cywilne, sprawy dotyczące hipotek, sprawy karne i o wykroczenia administracyjne, a także sprawy związane z wykonaniem wyroków przydzielone do ich kompetencji odpowiednio przez przepisy Kodeksów postępowania cywilnego i karnego, Kodeks wykroczeń prawa administracyjnego, a także inne ustawy. Sędziowie sądów rejonowych pełnią też funkcje sędziów postępowania dowodowego.

Sądy okręgowe są sądami odwoławczymi od orzeczeń sądów rejonowych w sprawach cywilnych, karnych, także od orzeczeń sądów rejonowych i innych organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach wykroczeń administracyjnych. Są także sądami I instancji do spraw cywilnych i karnych.

W RL jest jeden **sąd apelacyjny**, który jest instancją odwoławczą od orzeczeń sądów okręgowych. W sądzie apelacyjnym Litwy są dwa wydziały: cywilny i karne. Sąd apelacyjny orzeka także w sprawach o przyznanie i wykonywanie wyroków sądów zagranicznych, sądów międzynarodowych oraz arbitrażu.

Sąd Najwyższy Litwy jest instancją rozpoznającą skargi kasacyjne, które są nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia prawomocnych orzeczeń sądów w sprawach cywilnych i karnych, a w niektórych wypadkach w sprawach wykroczeń administracyjnych.

Na Litwie funkcjonują także sądy wyspecjalizowane – są to **sądy administracyjne okręgowe** i **Naczelnny Sąd Administracyjny** Litwy, stworzone do rozstrzygania spraw administracyjnych powstających ze stosunków społecznych. Inne wyspecjalizowane sądy nie istnieją, ponieważ Litwa jest za

¹ Dostępna na: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>.

małym krajem i ma mało mieszkańców, a bardziej wyspecjalizowany system sądownictwa byłby o wiele droższy dla podatników. Nie ma możliwości tworzenia takich sądów w każdym mieście, a jeżeliby to zrobiono tylko w dużych miastach, to utrudnienie dla mieszkańców stanowiłoby dostanie się do tych sądów. Rozważane były możliwości stworzenia sądów do spraw pracy i do spraw rodzinnych, ale z tego zrezygnowano. W niektórych większych sądach są wyznaczeni konkretni sędziowie, którzy rozpatrują tylko sprawy rodzinne i w tym się specjalizują. Specjalnych sądów do tych spraw się nie tworzy.

Według Konstytucji RL, **sądy są trzecią samodzielną władzą, niezawisłą od dwóch pozostałych (art. 109 Konstytucji RL)**. Według art. 114 Konstytucji RL absolutnie nikt nie ma prawa ingerować w pracę sędziów lub sądów, a próba takich ingerencji powoduje odpowiedzialność przewidzianą przez ustawy.

Na stanowisko sędziego sądu rejonowego i okręgowego, a także sądu okręgowego administracyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego Litwy powołuje Prezydent RL, na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego Litwy powołuje Prezydent RL z kontrasygnacją Sejmu RL. Na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego Litwy powołuje Sejm na wniosek Prezydenta RL. Kandydat na sędziego bezwarunkowo musi spełniać wymagania przewidziane w Konstytucji RL (obywatelstwo) i ustawie o sądach RL. Sędzia na Litwie nie ma prawa należeć do żadnej partii politycznej i nie ma prawa otrzymywać wynagrodzenia z żadnej innej pracy, z wyjątkiem pracy naukowej i pedagogicznej.

Minimalny wiek sędziego ustawowo nie jest reglamentowany, ale uwzględniając wymagania dla osób kandydujących na stanowisko sędziego, sędzią można zostać już w wieku 28–29 lat. Sędziowie są powoływani na okres do 65 roku życia. W przeszłości po osiągnięciu tego wieku można było przedłużyć kadencję sędziego do 70. roku życia, ale po tym jak Sąd Konstytucyjny RL uznał taką zasadę za sprzeczną z Konstytucją RL, sędzia może swoją funkcję sprawować tylko do 65. roku życia.

W stosunku do sędziego nie może być stosowana odpowiedzialność karna (immunitet od odpowiedzialności karnej). Sędziego nie można zatrzymać lub nie może być inaczej ograniczona jego wolność bez zgody Sejmu RL, a pomiędzy sesjami Sejmu – bez zgody Prezydenta RL (art. 114 Konstytu-

cji RL). Ustawa z 31.5.1994 r. nr. I-480 o sądach Republiki Litewskiej² przez dłuższy czas także przewidywała immunitet sędziego od odpowiedzialności administracyjnej. W takim wypadku funkcjonariusze mieli obowiązek cały materiał o wykroczeniu administracyjnym przekazać do sądu honorowego sędziów. Sąd Konstytucyjny RL uznał, że immunitet sędziego od administracyjnej odpowiedzialności jest niezgodny z Konstytucją RL, ponieważ Konstytucja nie przewiduje takiego immunitetu (orzeczenie z 17.12.2007 r.). W tym orzeczeniu Sąd Konstytucyjny orzekł również, że chociaż sędzia nie ma immunitetu od odpowiedzialności administracyjnej, jednak aby zapobiec nieuzasadnionemu stosowaniu odpowiedzialności administracyjnej wobec sędziego, ustawowa regulacja powinna przewidywać mechanizm, by na stosowanie takiej odpowiedzialności była potrzebna zgoda sądu lub samorządnego organu władzy sądowej. Na dzień dzisiejszy ustawodawstwo przewiduje, że za wykroczenia administracyjne o odpowiedzialności sędziów orzekają sądy rejonowe, a za niektóre wykroczenia administracyjne sędzia może ponosić nie tylko odpowiedzialność administracyjną, ale także odpowiedzialność dyscyplinarną (np. prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu).

Orzecznictwo Sądu Konstytucyjnego RL jest bardzo bogate w rozstrzygnięcia na temat statusu sędziego i systemu sądownictwa Litwy. Takie orzecznictwo ma duży wpływ na ustawodawstwo RL, chociaż czasami orzeczenia Sądu Konstytucyjnego są wprowadzane w życie zbyt opieszale.

Sąd Konstytucyjny orzekł, że niezawisłość sądów obejmuje także niezawisłość od władzy wykonawczej w zakresie finansowania sądów (orzeczenie Sądu Konstytucyjnego z 21.12.1999 r.). W tym samym orzeczeniu Sąd Konstytucyjny orzekł, że działalność sądów nie może być uważana za sferę zarządzania, przeznaczoną do kompetencji władzy wykonawczej. Dlatego wszelkie uprawnienia pozwalające władzy wykonawczej wpływać na sprawowanie swych zadań przez sądy, powoływanie lub odwoływanie sędziów, są niezgodne z Konstytucją RL. Przed tym orzeczeniem Sądu Konstytucyjnego RL finansowanie sądów i częściowo administrowanie nimi należało do kompetencji Ministra Sprawiedliwości RL. Od 2002 r., po nowelizacji

² Znowelizowana i aktualna wersja z 30.6.2011 r.; dalej jako: ustawa o sądach.

ustawy o sądach, Minister Sprawiedliwości nie ma żadnego wpływu na sądy. Dlatego w drodze ustawy jest powołana instytucja pod nazwą Narodowa Administracja Sądów, której celem jest obsługiwanie sądów. Jej założycielem jest Sąd Najwyższy Litwy. Teraz system sądownictwa działa samodzielnie, jako samodzielna władza sądowa, a budżet sądów jest zatwierdzany ustawowo przez Sejm przy okazji zatwierdzania rocznego budżetu państwa. Nadal jednak projekt budżetu przygotowuje rząd Litwy, a Sejm go zatwierdza i tylko od woli polityków zależy, na ile wystarczająco będą finansowane sądy. Z tego względu teoretycznie istnieje nadal możliwość wpływania przez władzę ustawodawczą i wykonawczą na sądy i sędziów poprzez ich finansowanie. Sądy zaś, nie mając swoich przedstawicieli w innych władzach, nie mają skutecznego mechanizmu obrony przed takim wpływem.

Sędziowie RL mają organ samorządowy – Radę Sędziów, która doradza Prezydentowi RL w kwestiach odnaczeń, awansu i odwołania sędziów, a także podejmuje inne decyzje związane z samorządem sędziów. Sąd Konstytucyjny orzekł, że Prezydent nie może powołać sędziego ani go awansować bez zgody Rady Sędziów, ale stanowisko Rady Sędziów co do powołania danej osoby na urząd sędziego albo o awansowaniu sędziego nie jest wiążące dla Prezydenta RL w przypadku, jeżeli stanowisko Rady Sędziów jest pozytywne, zgodne z prośbą Prezydenta; jeżeli stanowisko Rady Sędziów jest negatywne, jest ono wiążące dla Prezydenta. Początkowo w skład Rady Sędziów wchodziło nie tylko sędziowie, ale i przedstawiciele innych władz i społeczeństwa. Jednak po orzeczeniu Sądu Konstytucyjnego (z 9.5.2006 r.) ustawa o sądach została znowelizowana i teraz w skład Rady Sędziów wchodzi tylko sędziowie.

Dobór sędziów i ich selekcja do awansu do wyższej instancji jest detalicznie reglamentowana. Zostały stworzone komisja selekcyjna i stała komisja oceny sędziów, które oceniają kandydatów, sporządzają wnioski, a komisja selekcyjna dodatkowo tworzy listę rankingową kandydatów. Jednak wnioski tych komisji nie są wiążące dla Prezydenta; ma on dyskrecyjne prawo uwzględnić je lub nie. Nie ma on również obowiązku tłumaczenia się ze swego wyboru. Wpływ sądu, do którego kandyduje dana osoba na stanowisko sędziego lub do którego awansuje sędzia, jest minimalny, ponieważ wniosek tego sądu jest jednym z wielu kryteriów. Dotychczas jednym z kryteriów jest także stabilność orzecznictwa sędziego.

Niedawno została znowelizowana ustawa o sądach. Przewiduje ona teraz, że co 5 lat, a także przy awansowaniu praca każdego sędziego jest oceniana przez specjalnie do tego powołaną komisję, w skład której wchodzi 3 osoby niebędące sędziami i 4 sędziów wybranych przez Radę Sędziów. Każdego sędziego, uczestnika konkursu na wyższe stanowisko, ocenia ww. komisja i komisja selekcyjna, w skład której wchodzi nie tylko sędziowie, ale także przedstawiciele społeczeństwa. Trzech członków stałej komisji do oceny sędziów, niebędących sędziami, mianuje Prezydent RL, a czterech członków – sędziów wybiera Rada Sędziów, która również wybiera Prezesa komisji spośród jej członków.

Artykuł 91-1 ustawy o sądach przewiduje, że ocena sędziów jest przeprowadzana w celu sprawdzenia poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych sędziów, prezesów i wiceprezesów sądów, jak również ich umiejętności stosowania w praktyce wiedzy teoretycznej, a także znalezienia mocnych i słabych stron pracy sędziów, tak by udoskonalali swoje umiejętności. Znaczenie tej oceny jest takie, że wyniki oceny sędziów są wykorzystywane do organizowania odpowiednich szkoleń dla sędziów, przy awansowaniu ich i wybieraniu na stanowiska prezesów i wiceprezesów na kolejną kadencję. Zła ocena sędziego nie jest obecnie podstawą do odwołania sędziego, ale może mu zamknąć drogę do awansu. Z drugiej strony, gdyby znaczenie oceny sędziego było większe, niewątpliwie oznaczałoby to wpływ na niezawisłość sędziego.

Do listopada 2008 r. wynagrodzenia sędziów nie były regulowane ustawowo. Po zmniejszeniu wynagrodzeń sędziów w 1999 r. Sąd Konstytucyjny jeszcze w 2001 r. orzekł, że wszelkie próby zmniejszenia wynagrodzenia sędziego lub innych jego gwarancji socjalnych bądź ograniczenia finansowania sądów są traktowane jako niezgodne z Konstytucją RL i naruszające zasadę niezawisłości sądów i sędziów. Tak samo o zmniejszaniu wynagrodzeń sędziów Sąd Konstytucyjny orzekł już w 1995 r. Uznał ponadto, że wynagrodzenia sędziów powinny być regulowane ustawowo i godne jego statusu oraz że sędziom nie mogą być płacone premie. Przyznał również, że wynagrodzenia sędziów jednak w wyjątkowych wypadkach mogą być zmniejszane, ale tylko ustawowo – gdy w państwie jest bardzo trudna sytuacja finansowa. Dopuszczalne jest to tylko proporcjonalnie ze zmniejszaniem wszystkich innych wydatków państwa, a przy tym wynagrodzenia mogą być

zmniejszane tylko tymczasowo. Gdy została przyjęta ustawa o wynagrodzeniach polityków, urzędników, sędziów, w której też uregulowano zasady wynagradzania sędziów, ustalono wynagrodzenia sędziów niższe niż przed jej przyjęciem. Sąd Konstytucyjny znowu orzekł, że jest to niezgodne z Konstytucją RL. Nie zważając na to, Sejm Litwy w 2008 r. przyjął ustawę, która ustaliła wynagrodzenia sędziów, chociaż Sąd Konstytucyjny, jak wskazano wcześniej, jeszcze w 2001 r. uznał, że dokonane przedtem obniżenie wynagrodzeń było niezgodne z Konstytucją RL. Po nadejściu kryzysu w 2009 r. wynagrodzenia sędziów ponownie były kilkakrotnie obniżane i na dziś są obniżone o około 30% (podobnie obniżono wynagrodzenia tylko posłom na Sejm i ministrom). Najbardziej zmniejszono wynagrodzenia sędziom Sądu Konstytucyjnego RL.

Ustawodawstwo RL przewiduje, że sędzia ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za wykroczenia dyscyplinarne, czyn godzący w dobre imię sędziego, inne wykroczenia przewidziane w Kodeksie etyki sędziego lub nieprzestrzeganie ustawowo przewidzianych ograniczeń działalności zawodowej lub politycznej sędziego. Inicjatywę wszczęcia postępowania dyscyplinarnego ma Rada Sędziów, komisja etyki i dyscypliny sędziów, a także prezes sądu, w którym pracuje sędzia lub sądu wyższej instancji. O wszczęcia postępowania dyscyplinarnego decyduje komisja etyki i dyscypliny sędziów. Orzeka w niej sąd honorowy sędziów. Decyzję sądu honorowego można zaskarżyć do Sądu Najwyższego Litwy. Każdy obywatel ma prawo złożyć skargę na sędziego z wnioskiem o wszczęcie wobec niego postępowania dyscyplinarnego, a komisja etyki i dyscypliny sędziów decyduje, czy takie postępowanie wszcząć. Komisja jest mechanizmem ochronnym przeciwko nieuzasadnionym skargom, ponieważ obecnie strony sprawy składają często skargi na sędziego do tej komisji, gdy są niezadowolone z wyroku sądu, niejednokrotnie skarżąc procesową działalność sędziego.

Na dzień dzisiejszy rzeczywistość jest taka, że Prezydent RL, jeżeli uważa, że sędzia popełnił czyn godzący w dobre imię sędziego, może go odwołać ze stanowiska bez decyzji sądu honorowego, ale za zgodą Rady Sędziów. Zdaniem Sądu Konstytucyjnego RL jest to zgodne z Konstytucją RL ponieważ Konstytucja nie przewiduje takiej instytucji jak sąd honorowy sędziów.

Od wielu lat wciąż podejmowany jest problem, jak działalność sądów uczynić jak najbardziej przejrzystą i jakim sposobem zaangażować w pracę sądów przedstawicieli społeczeństwa, aby społeczeństwo bardziej ufało sądom. Teraz ustawowo jest przewidziana możliwość udziału przedstawicieli społeczeństwa w procedurach sprawdzenia działalności sądu lub sędziego. Posiedzenia Rady Sędziów i sądu honorowego sędziów są publiczne i na nich jako słuchacz może uczestniczyć każdy zainteresowany. Obecnie w Sejmie jest rozpatrywana zmiana Konstytucji RL, przewidująca możliwość uczestnictwa ławników w składzie sądu. Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt ustawy o ławnikach, jednak z powodu dużej ilości wad ten projekt na razie nie został uchwalony. Ten model uczestnictwa ławników ma duże poparcie w społeczeństwie i u polityków.

Strasbourg, 8 grudnia 2009 r.

**OPINIA Nr 12 (2009)
EUROPEJSKIEJ RADY KONSULTACYJNEJ SĘDZIÓW (CCJE)**

ORAZ

**OPINIA NR 4 (2009)
EUROPEJSKIEJ RADY KONSULTACYJNEJ PROKURATORÓW (CCPE)**

DO WIADOMOŚCI KOMITETU MINISTRÓW RADY EUROPY

W SPRAWIE RELACJI MIĘDZY SĘDZIAMI A PROKURATORAMI

Opinia ta, przyjęta wspólnie przez CCJE i CCPE, zawiera:

- Deklarację, zwaną „Deklaracją z Bordeaux”;
- Uzasadnienie

DEKLARACJA Z BORDEAUX

SĘDZIOWIE I PROKURATORZY W SPOŁECZEŃSTWIE DEMOKRATYCZNYM¹

Europejska Rada Konsultacyjna Sędziów (CCJE) oraz Europejska Rada Konsultacyjna Prokuratorów (CCPE), na wniosek Komitetu Ministrów Rady Europy o przedstawienie opinii w sprawie relacji pomiędzy sędziami i prokuratorami, uzgodniły, co następuje:

1. W interesie społeczeństwa jest zagwarantowanie praworządności poprzez uczciwy, bezstronny i skuteczny wymiar sprawiedliwości. Prokuratorzy i sędziowie zapewniają, że na wszystkich etapach postępowania, prawa i wolności jednostki są zagwarantowane oraz chronione jest porządek publiczny. W zakres tego wchodzi przestrzeganie praw oskarżonych oraz pokrzywdzonych. Decyzja prokuratora o zaniechaniu ścigania powinna być poddana ocenie sądu. Opcja taka umożliwia pokrzywdzonemu wniesienie sprawy bezpośrednio do sądu.
2. Rzetelny wymiar sprawiedliwości wymaga równości broni pomiędzy oskarżeniem a obroną, poszanowania niezależności sądu i zasady podziału władz oraz mocy wiążącej prawomocnych orzeczeń sądowych.
3. Niezbędną gwarancją sprawiedliwego, bezstronnego i skutecznego wymiaru sprawiedliwości jest należyte wykonywanie zadań przez sędziów i prokuratorów; ich zadania są odrębne, ale jednocześnie się uzupełniają. Sędziowie i prokuratorzy muszą korzystać z niezależności przy pełnieniu swoich funkcji, jak również być i występować niezależnie od siebie.
4. Do dyspozycji wymiaru sprawiedliwości powinny być oddane odpowiednie środki organizacyjne, finansowe, materialne oraz zasoby ludzkie.

¹ Deklaracji tej towarzyszy uzasadnienie. Deklaracja została przygotowana wspólnie przez Grupy Robocze CCJE i CCPE w Bordeaux (Francja), oraz została oficjalnie przyjęta przez CCJE i CCPE w Brdo (Słowenia) dnia 18.11.2009 r.

5. Rola sędziów oraz – w niektórych przypadkach – ławy przysięgłych, polega na należytych rozpatrywaniu spraw wnoszonych przez prokuraturę, bez jakiegokolwiek niewłaściwego wpływu pochodzącego ze strony oskarżenia lub obrony, a także z jakiegokolwiek innego źródła.
6. Egzekwowanie prawa oraz – w niektórych przypadkach – wykonywanie uznaniowych uprawnień przez prokuraturę na etapie postępowania przygotowawczego, wymaga tego, aby status prokuratorów był zagwarantowany w ustawie najwyższego możliwego szczebla, w sposób podobny do sędziów. Powinni być oni niezależni i autonomiczni w podejmowaniu decyzji oraz wykonywać swoje funkcje rzetelnie, obiektywnie i bezstronnie.
7. CCJE i CCPE odwołują się do utrwalonego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w odniesieniu do artykułu 5 ustęp 3 oraz artykułu 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w szczególności do decyzji, w których Trybunał uznał wymóg niezależności od władzy wykonawczej oraz od stron, w odniesieniu do funkcjonariusza upoważnionego przez prawo do wykonywania władzy sądowej, nie wyklucza to jednak podporządkowania wobec wyższej, niezależnej władzy sądowej. Każde przypisanie funkcji sądowniczych prokuratorom powinno być ograniczone, w szczególności do przypadków drobnych sankcji; uprawnienie takie nie może być połączone z uprawnieniem do ścigania w tej samej sprawie. W takich sprawach, oskarżony powinien mieć możliwość odwołania do niezależnego organu sądowego.
8. Dla niezależnej pozycji prokuratorów niezbędne jest dochowanie minimalnych warunków, w szczególności:
 - a. ich pozycja zawodowa oraz czynności służbowe nie mogą być przedmiotem wpływu lub ingerencji spoza prokuratury;
 - b. ich rekrutacja, kariera zawodowa oraz ochrona piastowania urzędu, powinny być zgodne z przepisami prawa lub za ich zgodą, a warunki wynagrodzenia powinny być gwarantowane ustawą.
9. W praworządnym państwie, jeżeli struktura prokuratury jest hierarchiczna, skuteczność ścigania jest silnie powiązana z transparentnym rozgraniczeniem władzy, odpowiedzialności i kompetencji. Instrukcje

wydawane poszczególnym prokuratorom powinny mieć formę pisemną, być zgodne z prawem oraz pozostawać w zgodzie z ogólnie dostępnymi wytycznymi i kryteriami ścigania. Każda zgodna z prawem zmiana decyzji podjętej przez prokuratora w przedmiocie tego, czy ścigać czy nie, powinna być podejmowana bezstronnie i obiektywnie. W każdym przypadku muszą być brane pod uwagę interesy pokrzywdzonego.

10. Przestrzeganie wspólnych zasad prawnych oraz wartości etycznych przez wszystkie podmioty uczestniczące w procedurach prawnych jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Szkolenie, w tym szkolenie w zakresie zarządzania, jest zarówno prawem jak i obowiązkiem sędziów oraz prokuratorów. Szkolenie takie powinno być organizowane według racjonalnych zasad, a jego skuteczność powinna podlegać regularnej i obiektywnej ocenie. W celu podniesienia jakości wymiaru sprawiedliwości należy rozważyć organizowanie wspólnych szkoleń dla sędziów, prokuratorów oraz obrońców (prawników), na tematy będące przedmiotem ich wspólnego zainteresowania.
11. Interes społeczny wymaga również, aby mediom dostarczane były niezbędne informacje w celu informowania opinii publicznej o funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Właściwe władze zobowiązane są udzielać takich informacji, z poszanowaniem, w szczególności, zasady domniemania niewinności oskarżonego, prawa do uczciwego procesu oraz z poszanowaniem prawa do prywatności i życia rodzinnego wszystkich osób uczestniczących w postępowaniu. Zarówno sędziowie, jak i prokuratorzy, powinni opracować kodeks dobrych praktyk lub wytycznych dla każdego zawodu, co do jego relacji z mediami.
12. Zarówno prokuratorzy, jak i sędziowie, są kluczowymi podmiotami w zakresie współpracy międzynarodowej w sprawach sądowych. Konieczne jest wzmocnienie wzajemnego zaufania między właściwymi władzami z różnych państw. W tym kontekście, konieczne jest, aby informacje zebrane przez prokuratorów w ramach współpracy międzynarodowej i wykorzystywane w postępowaniu sądowym, były przejrzyste co do swej treści oraz pochodzenia, jak również były udostępnione sędziom i wszystkim stronom, w celu skutecznej ochrony praw człowieka i podstawowych wolności.

13. W państwach członkowskich, w których prokuratorzy posiadają funkcje spoza zakresu prawa karnego, niniejsze zasady mają zastosowanie do tych funkcji.

NOTA WYJAŚNIAJĄCA

I. WPROWADZENIE:

a. Cel Opinii

1. Istotnym zadaniem Państwa demokratycznego opartego na rządach prawa jest zagwarantowanie podstawowych praw i wolności, jak również poszanowanie zasady równości wobec prawa, zgodnie z postanowieniami Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPCz), jak również z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Trybunału). Jednocześnie ważne jest zapewnienie bezpieczeństwa i sprawiedliwości w społeczeństwie poprzez zapewnienie skutecznych środków w odniesieniu do postępowania karnego. Bezpieczeństwo musi być w państwie demokratycznym zagwarantowane także przez skuteczne egzekwowanie kar nałożonych w postępowaniu karnym (Deklaracja, punkt 1).

2. Misją państwa jest zatem utworzenie i zapewnienie funkcjonowania skutecznego wymiaru sprawiedliwości, w którym prawa człowieka i podstawowe wolności są respektowane. Choć znaczna liczba uczestników biorących udział w tej misji pochodzi z sektora publicznego lub (jak w przypadku adwokatów) z sektora prywatnego, to jednak kluczową rolę w zapewnieniu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w sposób niezależny i bezstronny odgrywają sędziowie i prokuratorzy.

3. W swoich wcześniejszych Opiniach Europejska Rada Konsultacyjna Sędziów (CCJE) oraz Europejska Rada Konsultacyjna Prokuratorów (CCPE) zajmowały się wieloma istotnymi aspektami skuteczności wymiaru sprawiedliwości ze szczególnym uwzględnieniem praw człowieka i podstawowych wolności. Należy podkreślić, że wspólnym celem sędziów i prokuratorów, w tym prokuratorów, którzy realizują zadania poza obszarem prawa karnego, jest zapewnienie uczciwego, bezstronnego i skutecznego wymiaru

sprawiedliwości. Nowością w niniejszej Opinii jest to, że została ona opracowana przez sędziów i prokuratorów reprezentujących swoich krajowych kolegów i zajmuje się sprawami, które sędziowie i prokuratorzy uzgodnili na podstawie swoich własnych zawodowych doświadczeń.

4. Stąd niniejszy tekst koncentruje się na istotnych aspektach tych dwóch zawodów (misji), a w szczególności: niezależności, poszanowaniu praw i wolności jednostki, obiektywizmu i bezstronności, etyki i deontologii, szkoleniu oraz relacjach z mediami.

5. Treść niniejszej Opinii należy rozważać w kontekście relacji sędziów i prokuratorów z innymi podmiotami zawodowo zajmujących się wymiarem sprawiedliwości zaangażowanych na różnych etapach postępowania sądowego, takich jak adwokaci, biegli sądowi, urzędnicy sądowi, komornicy sądowi, policjanci, jak proponuje Ramowy Globalny Plan Działania dla Sędziów w Europie, przyjęty 7 lutego 2001 roku przez Komitet Ministrów oraz Rekomendacja (2000)¹⁹ na temat roli prokuratury w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych, przyjęta w dniu 6 października 2000 roku przez Komitet Ministrów.

b. Różnorodność krajowych systemów

6. W Państwach Członkowskich Rady Europy istnieje obok siebie wiele różnych systemów prawnych:

- i. Systemy Common Law, gdzie występuje wyraźny podział na sędziów i prokuratorów i gdzie uprawnienie do ścigania przestępstw nie jest łączone z innymi funkcjami;
- ii. Systemy Prawa Kontynentalnego, gdzie obserwuje się różne modele, wśród których sędziowie i prokuratorzy są częścią „korpusu sądowego” bądź przeciwnie – gdzie tylko sędziowie są jego częścią.

Ponadto w różnych systemach niezależność prokuratury od władzy wykonawczej może być pełna bądź ograniczona.

7. Celem niniejszej Opinii jest wskazanie, w świetle orzecznictwa Trybunału, podstaw obowiązujących zasad i stanowisk, biorąc pod uwagę punkty wspólne jak też różnice.

8. Gwarancja rozdzielenia funkcji odzwierciedla istotny warunek sędziowskiej bezstronności wobec stron podczas postępowania. Bezstronność, jak stwierdzono w Opinii nr 1 CCJE w sprawie standardów dotyczących niezależności sądownictwa oraz nieusuwalności sędziów (2001), jest pierwszą wśród instytucjonalnych gwarancji, które określają pozycję sędziego. Ponadto zakłada, że to na oskarżeniu publicznym spoczywa ciężar dowodu oraz popieranie aktu oskarżenia, co stanowi jedną z najważniejszych procesowych gwarancji ostatecznej decyzji.

9. W każdym systemie rola sędziego jest zatem inna od tej jaką pełni oskarżenie. Niemniej jednak ich poszczególne zadania się uzupełniają. Nie występują żadne hierarchiczne zależności pomiędzy sędzią a prokuratorem.

10. Niezależność prokuratury stanowi niezbędny skutek niezależności sądownictwa. Rola prokuratora w dochodzeniu i egzekwowaniu praw człowieka, zarówno podejrzanych, oskarżonych jak i ofiar, może być najlepiej wykonywana, gdy prokurator jest niezależny od władzy wykonawczej i ustawodawczej w podejmowaniu decyzji, jak też gdy odmienne role sędziów i prokuratorów są prawidłowo przestrzegane. W demokracji opartej na rządzach prawa, to prawo stanowi podstawę polityki oskarżenia (Deklaracja, punkt 3).

c. Specyfika funkcji

11. Zarówno prokuratorzy jak i sędziowie muszą wykonywać swoje funkcje uczciwie, bezstronnie, obiektywnie i konsekwentnie, muszą szanować i dążyć do ochrony praw człowieka i zapewnienia, by wymiar sprawiedliwości działał szybko i efektywnie.

12. W realizacji swoich zadań prokuratorzy funkcjonują w oparciu o system dyskrejonalnego oskarżenia (zasada oportunizmu), bądź na systemie obowiązkowego oskarżenia (zasada legalizmu), ale w obu przypadkach prokuratorzy działają nie tylko w interesie całego społeczeństwa jako całości, lecz także wykonują obowiązki w interesie poszczególnych jednostek, mianowicie oskarżonych, którym należy się respektowanie zasady uczciwego procesu, jak również ofiar przestępstw, którym należy zapewnić, że ich prawa zostaną w całości wzięte pod uwagę. W tym sensie i bez uszczerbku dla poszanowania zasady równości broni, prokurator nie może być traktowany jako

równy innym stronom procesowym (Deklaracja, punkt 2). Prokuratorzy powinni także przykładąć właściwą uwagę do poglądów i obaw ofiar oraz podejmować bądź popierać działania zapewniające im informacje zarówno o ich prawach, jak i o przebiegu postępowania. Nie powinni także wszczynać lub kontynuować postępowania, gdy bezstronne dochodzenie oparte na podstawie dostępnych dowodów wskazuje na bezpodstawnosć oskarżenia.

d. Istniejące międzynarodowe instrumenty

13. Kilka dokumentów Rady Europy jak również orzecznictwo Trybunału zajmowało się bezpośrednio bądź pośrednio tematami związanymi z relacją pomiędzy sędziami a prokuratorami.

14. Pierwszy i wiodący jest Trybunał, który wyznacza sędziom zadania tylko w zakresie ich pozycji jako stróżów praw i wolności – patrz w szczególności artykuł 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa) oraz art. 6 (prawo do uczciwego procesu sądowego) – ale również przewiduje takie zadania dla prokuratorów (w związku z art. 5 paragraf 1a, 3 i 6).

15. Trybunał, którego jednym z zadań jest interpretacja EKPCz, wydał kilka orzeczeń poruszających kwestię relacji pomiędzy sędziami i prokuratorami.

16. W szczególności zajmował się problemem osoby, która występowała w tej samej sprawie najpierw jako prokurator, a potem sędzia (wyrok z 1 października 1982 roku w sprawie *Piersack przeciwko Belgii*, §§ 30–32), potrzeba zagwarantowania, aby żadne polityczne naciski nie były wywierane na sądy i organy prokuratury (wyrok z 12 lutego 2008 roku w sprawie *Guja przeciwko Mołdawii*, §§ 85–91), potrzeba ochrony sędziów i prokuratorów w kontekście wolności wypowiedzi (wyrok z 8 stycznia 2008 roku w sprawie *Saygili i inni przeciwko Turcji*, §§ 34–40), proceduralne obowiązki sądów i wydziałów prokuratury do prowadzenia dochodzeń, oskarżania i karania naruszeń praw człowieka (wyrok z 15 maja 2007 roku w sprawie *Ramasahai i inni przeciwko Holandii*, §§ 321–357) i wreszcie wkładu organów prokuratury w ujednolicanie orzecznictwa (wyrok z 10 czerwca 2008 roku, w sprawie *Martins de Castro i Alves Correia de Castro przeciwko Portugalii*, §§ 51–66).

17. W obszarze postępowania karnego, Trybunał zbadał status i uprawnień prokuratury oraz wymogi artykułu 5 paragraf 3 EKPCz (w odniesieniu do innych urzędników „uprawnionych przez prawo do wykonywania władzy sądowej”) w kontekście różnych okoliczności faktycznych (patrz, w szczególności, wyroki: z 4 grudnia 1979 roku w sprawie *Schiesser* przeciwko *Szwajcarii*, §§ 27–38, *De Jong, Baljet i Van den Brink* przeciwko *Holandii*, §§ 49–50, *Assenov i Inni* przeciwko *Bułgarii*, § § 146–150, *Niedbala* przeciwko *Polsce*, §§ 45–47, *Pantea* przeciwko *Rumuni*, §§ 232–243, oraz z 10 lipca 2008, *Medvedyew i Inni* przeciwko *Francji*, §§ 61, 67–69). Trybunał zbadał także status, właściwość, uprawnienia nadzorcze organów ścigania w sprawach monitorowania połączeń telefonicznych (wyrok z 26 kwietnia 2007 roku, w sprawie *Dumitru Popescu* przeciwko *Rumuni*, §§ 68–86) oraz obecność organów ścigania w deliberacjach Sądów Najwyższych (wyrok z 30 października 1991, w sprawie *Borgers* przeciwko *Belgii*, §§ 24–29, oraz z 8 lipca 2003 roku, w sprawie *Fontanie i Berlin* przeciwko *Francji*, §§ 57–67).

18. Wreszcie, poza sferą prawa karnego, Trybunał posiada dobrze ukształtowane orzecznictwo na temat „doktryna występowania”, zgodnie z którym obecność prokuratorów przy deliberacjach sądów jest sprzeczna z art. 6 paragraf 1 EKPCz (wyroki z: 20 lutego 1996 roku, w sprawie *Lobo Machado* przeciwko *Portugalii*, §§ 28–32 oraz z 12 kwietnia 2006 roku, w sprawie *Martinie* przeciwko *Francji* [GC], §§ 50–55).

19. Inne dokumenty opracowane przez Radę Europy:

- Rekomendacja Rec(94)12 Komitetu Ministrów na temat Niezależności, Skuteczności i Roli Sędziów rozpoznająca wzajemne powiązania pomiędzy sędziami i prokuratorami, przynajmniej w krajach, gdzie ci drudzy mają kompetencje sądownicze, w rozumieniu tego pojęcia przyjętym przez Trybunał;
- Rekomendacja Rec(2000)19 Komitetu Ministrów na temat Roli Prokuratury w Wymiarze Sprawiedliwości w Sprawach Karnych wyraźnie zaznacza relacje pomiędzy sędziami i prokuratorami, podkreślając ogólne zasady niezbędne do zapewnienia, aby te relacje przyczyniły się jednoznacznie do właściwego wykonywania zadań sędziów oraz prokuratorów. Szczególnie podkreśla obowiązek państw do „przedsięwzięcia odpowiednich środków w celu zapewnienia, aby status prawny, kompetencje oraz

rola w procedurze prokuratorów były ustanowione przez prawo w sposób, który nie będzie budził uzasadnionych wątpliwości co do niezależności i bezstronności sędziów”.

- Rekomendacja Rec(87)18 Komitetu Ministrów dotycząca Uproszczenia Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych, dostarcza różnych przykładów zadań, które wcześniej były zastrzeżone wyłącznie dla sędziów, a obecnie zostały powierzone prokuraturze (której podstawowa misja nadal zawiera wszczynanie i prowadzenie oskarżeń). Te nowe zadania kreują dodatkowe wymagania dotyczące organizacji prokuratury i selekcji osób powołanych do obejmowania tych funkcji.

II. STATUS SĘDZIÓW I PROKURATORÓW

a. Gwarancje dla wewnętrznej i zewnętrznej niezależności sędziów i prokuratorów; rządy prawa jako warunek ich niezależności

20. Sędziowie i prokuratorzy powinni być niezależni od siebie nawzajem oraz korzystać z rzeczywistej niezależności w wykonywaniu swoich funkcji. W wymiarze sprawiedliwości, jak i w ogóle w społeczeństwie, pełnią oni różne obowiązki. Dlatego też różne są perspektywy ich funkcjonalnej i instytucjonalnej niezależności (Deklaracja, pkt 3).

21. Sądownictwo jest oparte na zasadzie niezależności od jakiejkolwiek władzy zewnętrznej oraz od jakichkolwiek instrukcji pochodzących z jakichkolwiek źródeł, jak też na braku hierarchicznego podporządkowania. Jego rola, a w stosownych przypadkach ławy przysięgłych, polega na należytych rozpatrywaniu spraw wnoszonych przez prokuraturę oraz przez strony. Dotyczy to braku wszelkich niepożądanych wpływów ze strony oskarżyciela publicznego lub obrony. Sędziowie, prokuratorzy i obrońcy powinni każdy nawzajem respektować swoje role (Deklaracja, pkt 5).

22. Podstawowa zasada niezależności sędziowskiej jest zawarta w artykule 6 EKPCz i była akcentowana w poprzednich Opiniach CCJE.

23. Funkcja sądenia pociąga za sobą odpowiedzialność za podejmowanie wiążących decyzji wobec osób, których to dotyczy oraz za podejmowanie decyzji na podstawie prawa. Są to przywileje sędziego, władzy sądowniczej

niezależnej od innych władz państwowych². Nie jest to natomiast, w ogólności, misją prokuratorów, którzy są odpowiedzialni za wszczynanie i kontynuowanie postępowania karnego.

24. CCJE i CCPE odnoszą się do spójnego orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do art. 5 paragraf 3 oraz art. 6 EKPCz. W szczególności, do orzeczenia w sprawie Schiesser przeciwko Szwajcarii, na mocy którego Trybunał uznał wymóg niezależności od władzy wykonawczej i od stron dla każdego „urzędnika upoważnionego przez ustawę do wykonywania władzy sądowej”, co jednak nie wyklucza podporządkowania wyższej niezależnej władzy sądowej (Deklaracja pkt 7).

25. Niektóre Państwa Członkowskie scedowały na prokuratorów uprawnienia do podejmowania wiążących decyzji w niektórych obszarach, zamiast prowadzenia postępowania lub w celu ochrony określonych interesów. CCJE i CCPE uważają, że każde przypisanie funkcji sędowniczych prokuratorom powinno być ograniczone do przypadków drobnych sankcji oraz nie powinno być wykonywane w połączeniu z uprawnieniem do oskarżania w tej samej sprawie, a także nie powinno naruszać praw oskarżonego do wydania decyzji w jego sprawie przez niezależną i bezstronną władzę sprawującą funkcje sądowe. W żadnym wypadku nie można przekazywać prokuratorom podejmowania ostatecznych decyzji ograniczających wolności jednostki oraz takich, które skutkują pozbawieniem wolności bez prawa odwołania się do sędziego lub sądu (Deklaracja, pkt 7).

26. Prokuratura jest niezależną władzą, której egzystencja powinna być oparta na ustawie możliwie najwyższego szczebla. W państwach demokratycznych, ani parlament ani żaden organ rządowy nie powinien próbować wywierać nienależnego wpływu na poszczególne decyzje podejmowane przez prokuratorów w indywidualnych sprawach celem decydowania jak oskarżenie powinno być w danej sprawie prowadzone lub przymuszenia prokuratorów do zmiany swoich decyzji (Deklaracja, pkt 8 i 9).

² Patrz w szczególności Opinia Nr 1 (2001) CCJE o standardach dotyczących niezależności sądownictwa i nieusuwalności sędziów oraz Rekomendacja Rec(94) 12 o niezależności, skuteczności i roli sędziów.

27. Niezależność prokuratorów jest niezbędna dla umożliwienia im wykonywania ich misji. Wzmacnia to ich rolę w państwie prawa i w społeczeństwie, jak również stanowi gwarancję, że wymiar sprawiedliwości będzie działał uczciwie i skutecznie oraz że wszystkie korzyści płynące z niezależności sądowej zostaną zrealizowane (Deklaracja, pkt 3 i 8). Tak więc, podobnie do niezależności zapewnionej sędziom, niezależność prokuratorów nie jest prerogatywą czy też przywilejem przyznanym w interesie prokuratorów, ale jest gwarancją w interesie uczciwego, bezstronnego i skutecznego wymiaru sprawiedliwości, która chroni zarówno interes publiczny, jak i prywatne interesy osób uczestniczących w postępowaniu.

28. Funkcja prokuratora, która może być scharakteryzowana przez zasady legalizmu lub oportunistu, różni się w zależności od systemu istniejącego w danym kraju, stosownie do pozycji jaką prokurator zajmuje w krajozbrazie instytucji oraz w postępowaniu karnym.

29. Niezależnie od statusu, prokuratorzy muszą korzystać z pełnej funkcjonalnej niezależności w wykonywaniu swoich ustawowych zadań, bez względu na to, czy jest to obszar prawa karnego czy nie. Czy są hierarchicznie podporządkowani czy też nie, w celu zapewnienia ich odpowiedzialności i zapobieżenia wszczynania postępowań w sposób arbitralny i niekonsekwentny, prokuratorzy muszą postępować według czystych i transparentnych wytycznych w zakresie wykonywania swoich oskarżycielskich uprawnień (Deklaracja pkt 9).

30. W związku z tym, CCJE i CCPE pragną w szczególności przypomnieć Rekomendację (2000)¹⁹, która uznaje, że w celu promowania równości, spójności i skuteczności w działalności prokuratury, Państwa muszą starać się zdefiniować ogólne zasady i kryteria służące jako punkt odniesienia wobec decyzji podejmowanych przez prokuratorów w indywidualnych sprawach.

31. Instrukcje wydawane poszczególnym prokuratorom powinny mieć formę pisemną, być zgodne z prawem, a w stosownych przypadkach, pozostawać w zgodzie z publicznie dostępnymi wytycznymi i kryteriami oskarżenia (Deklaracja, pkt 9)³.

³ Patrz także CCPE Opinia Nr 3(2008) o roli prokuratora poza obszarem prawa karnego.

32. Każda decyzja o wniesieniu oskarżenia lub nie musi być prawnie uzasadniona. Weryfikacja zgodności z prawem decyzji prokuratora o wniesieniu oskarżenia lub umorzeniu sprawy musi być przeprowadzona w sposób bezstronny i obiektywny, niezależnie od tego czy jest ona poddana weryfikacji w prokuraturze, czy też przez niezależny organ sądowy. Interes ofiary, jak też interesy prawne każdej innej osoby, zawsze powinny być należycie wzięte pod uwagę (Deklaracja, pkt 9).

33. Komplementarna natura funkcji sędziów i prokuratorów oznacza, że zarówno jedni jak i drudzy są świadomi, że bezstronny wymiar sprawiedliwości wymaga równości broni pomiędzy oskarżeniem a obroną, oraz że prokuratorzy muszą działać przez cały czas uczciwie, obiektywnie i bezstronnie. Sędziowie i prokuratorzy muszą, w każdym czasie, szanować uczciwość podejrzanych, oskarżonych oraz ofiar, jak również prawa do obrony (Deklaracja, pkt 2 i 6).

34. Niezależność sędziego i prokuratora jest nieodłącznym elementem rządów prawa. Zarówno sędziowie jak i prokuratorzy działają we wspólnym interesie, w imieniu społeczeństwa i obywateli, którzy chcą, aby ich prawa i wolności były zagwarantowane we wszystkich aspektach. Interweniują w obszarach, gdzie najbardziej wrażliwe ludzkie prawa (wolność osobista, prywatność, ochrona własności, etc.) zasługują na największą ochronę. Prokuratorzy muszą zapewnić, żeby wszystkie dowody zostały zebrane, a postępowanie wszczęte i przeprowadzone zgodnie z prawem. W wykonywaniu tego muszą przestrzegać zasad określonych w EKPCz oraz innych instrumentach międzynarodowych, w szczególności przestrzegać domniemania niewinności, praw do obrony i rzetelnego procesu. Sędziowie muszą natomiast dbać, by zasady te były przestrzegane w postępowaniu przed nimi.

35. Choć prokuratorowi wolno odnosić się do działań sędziego i wniosków określonych przez prawo oraz przedkładać przed sądem kwestie dotyczące okoliczności faktycznych i prawnych, to prokurator nie może ingerować w jakikolwiek sposób w proces podejmowania decyzji przez sędziego i zobowiązany jest do przestrzegania decyzji sędziego. Prokurator nie może sprzeciwić się wykonaniu takich decyzji, inaczej niż przez wykonanie prawa regresu, które może być przewidziane przez prawo (Deklaracja, pkt 4 i 5).

36. Działalność i postawa prokuratora oraz sędziego nie powinna pozostawiać żadnych wątpliwości co do ich obiektywizmu i bezstronności. Sędziowie i prokuratorzy muszą korzystać zarówno z niezależności w stosunku do ich funkcji, jak również występować niezależnie od siebie. W oczach sądzonych i społeczeństwa jako całości nie może istnieć pobłażanie dla stosunków między sędziami a prokuratorami lub pomieszczenia dwóch funkcji.

37. Z poszanowania powyższych zasad wynika, że status prokuratorów powinien być zagwarantowany ustawą najwyższego możliwego szczebla, w sposób analogiczny do sędziów. Bliskość i uzupełniający się wzajemnie charakter misji sędziów i prokuratorów stwarzają podobne wymagania i gwarancje w zakresie ich statusu i warunków pracy, a mianowicie w zakresie rekrutacji, szkoleń, rozwoju zawodowego, dyscypliny, transferów (dokonywane wyłącznie zgodnie z przepisami prawa lub za ich zgodą), wynagrodzenia, zakończenia funkcji i wolności tworzenia stowarzyszeń zawodowych (Deklaracja, pkt 8).

38. Zarówno sędziowie jak i prokuratorzy, w zależności od danego systemu krajowego, powinni mieć możliwość odpowiedniego wykonywania nałożonych na nich obowiązków. W tym celu powinny być oddane do dyspozycji sędziów i prokuratorów wystarczające środki finansowe, jak również infrastruktura i odpowiednie zasoby ludzkie i materialne (Deklaracja, pkt 4).

b. Etyka i deontologia sędziów i prokuratorów

39. Sędziami i prokuratorami powinny być osoby o wysokiej uczciwości oraz posiadający odpowiednie umiejętności zawodowe i organizacyjne. Ze względu na charakter ich funkcji, które zostały przez nich świadomie zaakceptowane, sędziowie i prokuratorzy są stale narażeni na krytykę opinii publicznej i w konsekwencji muszą narzucić sobie obowiązek ograniczania uprzedzeń, w ramach prawa komunikowania się na temat swoich spraw. Jako główne podmioty wymiaru sprawiedliwości, powinni zawsze dbać o honor i godność zawodu i zachowywać się w każdej sytuacji w sposób godny ich urzędu⁴ (Deklaracja, pkt 11).

⁴ W odniesieniu do sędziów, patrz na przykład Opinię Nr 3 (2002) CCJE na temat zasad i przepisów rządzących postępowaniem zawodowym sędziów, w szczególności etyki, nie-

40. Sędziowie i prokuratorzy powinni powstrzymywać się od wszelkich działań i zachowań, które mogłyby podważyć zaufanie do ich niezależności i bezstronności. Powinni rozpatrywać przedłożone im sprawy z należytą starannością i w rozsądnym terminie, w sposób obiektywny i bezstronny.

41. Prokuratorzy powinni powstrzymywać się od publicznych komentarzy i wypowiedzi w mediach, które mogą stwarzać wrażenie wprowadzania bezpośredniego lub pośredniego nacisku na sąd w celu osiągnięcia pewnych decyzji lub które mogą wpływać na rzetelność procedury.

42. Sędziowie i prokuratorzy powinni dążyć do zapoznania się z normami etycznymi regulującymi ich wzajemne funkcje. To poprawi zrozumienie i szacunek dla wzajemnych misji, zwiększając tym samym szanse na harmonijną współpracę.

c. Szkolenia dla sędziów i prokuratorów

43. Najwyższy poziom profesjonalnych umiejętności jest warunkiem zaufania opinii publicznej do sędziów i prokuratorów, opiera się na nim także ich legitymacja i rola. Odpowiednie szkolenie zawodowe odgrywa kluczową rolę, ponieważ pozwala na poprawę ich wydajności, a tym samym poprawia jakość wymiaru sprawiedliwości jako całości (Deklaracja, pkt 10).

44. Szkolenie dla sędziów i prokuratorów dotyczy nie tylko nabycia kwalifikacji zawodowych niezbędnych do dostępu do zawodu, ale również stałych szkoleń w całej ich karierze. Odnosi się to do najróżniejszych aspektów życia zawodowego, w tym do administrowania sądami i prokuraturami, musi przy tym odpowiadać potrzebom specjalizacji. W interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości są stałe szkolenia niezbędne do utrzymania wysokiego poziomu kwalifikacji zawodowych, a także uczynienie ich bardziej

zgodnego zachowania i bezstronności (2002) i Zasady postępowania sądowego (Bangalore) (przyjęte przez UN ECOSOC w 2006 r.) i Uniwersalną Kartę Sędziego, przyjętą przez Centralną Radę Międzynarodowego Stowarzyszenia Sędziów w dniu 17.11.1999 r. w Taipei (Tajwan). W odniesieniu do prokuratorów, oprócz wytycznych ONZ na temat roli prokuratorów (1990), patrz europejskie wytyczne dotyczące etyki i postępowania prokuratorów (Budapeszt), przyjęte przez Prokuratorów Generalnych z Europy w dniu 31.5.2005 r. na konferencji w Budapeszcie.

komplementarnymi, jest to nie tylko prawem, ale i obowiązkiem tak sędziów, jak i prokuratorów (Deklaracja, pkt 10).

45. W odpowiednich przypadkach, wspólne szkolenie dla sędziów i prokuratorów, jak i adwokatów na tematy będące przedmiotem wspólnego zainteresowania, mogą przyczynić się do poprawy jakości wymiaru sprawiedliwości. Wspólne szkolenia mogą stworzyć podstawy wspólnej kultury prawnej (Deklaracja, pkt 10).

46. W różnych europejskich systemach prawnych prowadzi się szkolenia dla sędziów i prokuratorów w zależności od różnych modeli. Niektóre kraje stworzyły akademie, krajowe szkoły lub inne wyspecjalizowane instytucje; w kilku innych przypisano kompetencje określonym organom. Powinny być zorganizowane międzynarodowe kursy szkoleniowe dla sędziów i prokuratorów. Istotne jest, we wszystkich przypadkach, aby zapewnić autonomiczny charakter instytucji odpowiedzialnej za organizację takich szkoleń, ponieważ autonomia ta jest zabezpieczeniem pluralizmu kulturowego i niezależności⁵.

47. W tym kontekście dużą wagę przywiązuje się do bezpośredniego udziału sędziów i prokuratorów w szkoleniach, ponieważ pozwala im na przekazywanie opinii zrodzonych z ich doświadczenia zawodowego. Przeszkolenia nie powinny dotyczyć jedynie prawa i ochrony wolności jednostki, ale powinny również zawierać moduły praktyk na temat zarządzania oraz badania poszczególnych misji sędziów i prokuratorów. W tym samym czasie, niezbędny jest udział dodatkowych prawników i wkład akademicki, aby uniknąć przyjmowania zbyt ciasnego podejścia. Wreszcie, jakość i efektywność szkolenia powinny być oceniane w regularnych odstępach czasu i w sposób obiektywny.

⁵ Patrz: Opinia nr 4 (2003) CCJE na temat odpowiednich szkoleń wstępnych i szkoleń dla sędziów na poziomie krajowym i europejskim oraz Opinia nr 10 (2007) CCJE na temat Rady Sądownictwa w służbie społeczeństwa, pkt 65–72.

III. Role i funkcje sędziów oraz prokuratorów w procedurze karnej

a. Role sędziów i prokuratorów przed postępowaniem karnym

48. Na etapie postępowania przygotowawczego sąd samodzielnie lub czasem wraz z prokuratorem kontroluje legalność działań śledczych, zwłaszcza gdy mają one wpływ na podstawowe prawa (decyzje w sprawie aresztowania, zatrzymania, zajęcia, wprowadzenia specjalnych technik dochodzeniowych itp.).

49. Zgodnie z ogólną zasadą, prokuratorzy powinni dokładnie badać legalność dochodzeń i kontrolować przestrzeganie praw człowieka przez śledczych przy podejmowaniu decyzji czy ściganie powinno być rozpoczęte lub kontynuowane.

50. Rekomendacja Rec (2000) 19 stanowi, że gdy policja znajduje się pod nadzorem prokuratury lub gdy policyjne śledztwa są prowadzone lub nadzorowane przez prokuratora, państwo powinno podjąć skuteczne środki w celu zagwarantowania, że prokurator może wydawać polecenia i może dokonywać ocen i kontroli, a także sankcjonować naruszenia. Jeśli policja jest niezależna od oskarżyciela publicznego, rekomendacja stanowi tylko, że państwo powinno podjąć skuteczne środki w celu zapewnienia właściwej i praktycznej współpracy między prokuratorami i organami śledczymi.

51. Nawet w systemach, w których postępowanie jest nadzorowane przez prokuratora, którego status plasuje go we władzy sądowniczej, istotne jest, że wszelkie środki podjęte w tym względzie pociągające za sobą znaczące naruszenia wolności, w szczególności tymczasowe aresztowanie, są monitorowane przez sędziego lub sąd.

b. Relacje pomiędzy sędziami i prokuratorami w toku oskarżenia i rozprawy

52. W niektórych państwach, prokuratorzy mogą regulować przepływ spraw wykonując swoje uznaniowe uprawnienia do decydowania, które sprawy będą wniesione do sądu i w jakich przypadkach mogą być rozpatrywane bez postępowania sądowego (pogodzenie oskarżonego i ofiary,

przedprocesowe załatwienie sprawy za zgodą stron, uproszczone i skrócone procedury związane z instytucją plea bargaining, mediacja itp.), wszystko to przyczynia się do zmniejszenia obciążenia systemu sądownictwa oraz determinuje priorytety prokuratury.

53. Takie uprawnienia prokuratury, które odzwierciedlają modernizację, socjalizację, humanizację i racjonalizację administracji karnego wymiaru sprawiedliwości, są przydatne w ograniczaniu przeciążenia sądów. Z drugiej strony, jeżeli tylko prokuratorzy mają prawo do niewnoszenia poszczególnych spraw do sądu, konieczne jest uniknięcie arbitralnego działania, dyskryminacji lub możliwych bezprawnych nacisków ze strony władzy politycznej i w celu ochrony praw ofiar. Niezbędne jest także, aby każda zainteresowana osoba, w szczególności ofiara, mogła poszukiwać rewizji decyzji prokuratora o nieściganiu. Opcja ta może polegać na umożliwieniu ofierze wniesienia sprawy bezpośrednio do sądu.

54. Dlatego w krajach, które posiadają uznaniowy system oskarżenia, prokurator powinien starannie rozważyć, czy ścigać, czy też nie, biorąc pod uwagę ogólne wytyczne i kryteria, które zostały przyjęte w celu zapewnienia spójności w podejmowaniu decyzji prokuratury.

55. Bezstronność prokuraturów w toku postępowania należy rozumieć w tym sensie: powinni oni postępować uczciwie i obiektywnie, aby zapewnić, że sąd otrzyma wszystkie istotne fakty i argumenty prawne, a w szczególności zapewnić, że ujawniono dowody korzystne dla oskarżonego; powinni odpowiednio uwzględniać pozycję oskarżonego i ofiary, sprawdzić, czy wszystkie dowody zostały uzyskane przy pomocy środków, które są dopuszczalne przez sędziego zgodnie z zasadami uczciwego procesu i odmówić wykorzystania dowodów uzyskanych poprzez łamanie praw człowieka, takich jak tortury (Deklaracja, pkt 6).

56. Prokuratorzy nie mogą rozpocząć lub kontynuować ścigania i dokładają wszelkich starań, aby zatrzymać postępowanie, gdy bezstronne dochodzenie lub rewizja dowodów wskazują, że oskarżenie jest bezzasadne.

57. W istocie, w trakcie postępowania sędziowie i prokuratorzy wykonują swoje odpowiednie funkcje w kierunku rzetelnego procesu karnego. Sędzia nadzoruje zgodność z prawem przeprowadzanych przez prokuratorów i śledczych dowodów i może uniewinnić oskarżonego, gdy nie ma wystarczających

dowodów lub gdy zostały one bezprawnie uzyskane. Prokuratorzy mogą mieć również prawo do odwołania się od decyzji sądu.

c. Prawa do obrony na każdym szczeblu postępowania

58. Sędziowie muszą stosować zasady postępowania karnego, przy pełnym poszanowaniu praw do obrony (dając oskarżonym możliwość korzystania ze swoich praw, powiadamiając oskarżonych o oskarżeniu itp.), prawa ofiar w postępowaniu, zasada równości broni i prawo do publicznej rozprawy, tak aby we wszystkich wypadkach zagwarantowany był uczciwy proces⁶ (Deklaracja, pkt 1, 2, 6 i 9).

59. Oskarżenie odgrywa kluczową rolę w postępowaniu karnym: od momentu, gdy oskarżeni są formalnie umieszczeni w pisemnym zawiadomieniu o faktycznych i prawnych podstawach zarzutów wobec nich (Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok z dnia 19 grudnia 1989 w sprawie Kamasinski v. Austria, § 79). W procesie karnym, „rzetelna rozprawa” wymagana przez artykuł 6 ustęp 1 EKPCz oznacza, że oskarżony musi mieć prawo do kwestionowania dowodów przeciwko niemu, a także podstawy prawnej oskarżenia.

60. W krajach, gdzie prokuratorzy nadzorują dochodzenie, również prokurator zapewnia, aby prawa do obrony były przestrzegane. W krajach, gdzie śledztwo jest kierowane przez policję lub inne samodzielne organy, sędziowie są zaangażowani jako gwaranci wolności jednostki (*habeas corpus*), szczególnie w odniesieniu do aresztu stosowanego przed postępowaniem sądowym, do nich należy też zapewnienie, że prawa oskarżonego są przestrzegane.

61. W wielu krajach, sędzia i prokurator są jednak tylko odpowiedzialni za monitorowanie wykonywania praw do obrony wtedy, gdy dochodzenie zostało zakończone, a zaczyna się rozpatrywanie oskarżenia. W tym momencie, do prokuratora, który otrzymuje raporty śledczych, oraz do sędziego, który bada zarzuty i zebrane dowody, należy zapewnienie, że każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą został, w szczególności, poinformo-

⁶ Patrz: Opinia nr 8 (2006) CCJE o roli sędziów w zakresie ochrony praworządności i praw człowieka w kontekście terroryzmu.

wany niezwłocznie w języku, który on/ona rozumie, szczegółowo o rodzaju i przyczynie oskarżenia przeciwko niemu/niej.

62. W zależności od ich roli w danym kraju, prokuratorzy i sędziowie muszą zapewnić, że osoba ma odpowiedni czas i możliwości do przygotowania jego/jej obrony, że on/ona jest właściwie bronią, jeśli to konieczne, przez oficjalnie wyznaczonego adwokata opłacanego przez państwo oraz ma dostęp, jeśli to konieczne, do tłumacza, a także ma możliwość żądania podjęcia działań niezbędnych do ustalenia prawdy.

63. Gdy sprawa jest wniesiona do sądu, uprawnienia sędziego i prokuratora różnią się w zależności od roli, jaką odgrywają w trakcie procesu. W każdym razie, jeśli któregokolwiek ze składników poszanowania prawa do obrony brakuje, sędzia lub prokurator, albo oboje, w zależności od danego systemu krajowego, powinni mieć możliwość zwrócenia uwagi na sytuację i obiektywnie jej zaradzić.

IV. Relacje między sędziami i prokuratorami poza zakresem prawa karnego oraz przed Sądami Najwyższymi

65. W zależności od państwa, w którym działają, prokuratorzy mają lub nie mają określonych zadań i funkcji poza zakresem prawa karnego⁷. Tam gdzie prokuratorzy mają takie zadania i funkcje mogą one dotyczyć, między innymi, prawa cywilnego, administracyjnego, handlowego, socjalnego, wyborczego i prawa pracy, jak również prawa ochrony środowiska, praw socjalnych szczególnie narażonych grup, takich jak małoletni, osoby niepełnosprawne oraz osoby o bardzo niskich dochodach. Rola prokuratorów w tym zakresie nie powinna pozwalać na wywieranie niewłaściwego wpływu na proces podejmowania końcowej decyzji przez sędziów (Deklaracja, pkt 13).

66. Warto również wspomnieć o roli, jaką prokuratorzy w niektórych krajach mają przed Sądem Najwyższym. Rola ta jest porównywalna do roli rzecznika generalnego przed Trybunałem Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich. Przed tymi jurysdykcjami, Prokurator Generalny (lub odpowied-

⁷ Patrz np. Opinia Nr 3 CCPE na temat „Roli prokuratorów poza zakresem prawa karnego”.

nik) nie jest stroną i nie reprezentuje państwa. Jest on niezależnym organem, który formułuje wnioski, w każdym przypadku lub tylko w przypadkach o szczególnym znaczeniu, w celu wyjaśnienia przez sąd wszystkich aspektów zagadnień prawnych, które stoją przed nim, w celu zapewnienia prawidłowego stosowania prawa.

67. Według prawa w demokratycznym społeczeństwie wszystkie te kompetencje prokuratorów, jak również procedury wykonywania tych kompetencji muszą być dokładnie określone przez prawo. Kiedy prokuratorzy działają poza zakresem prawa karnego, powinni przestrzegać wyłącznej kompetencji sędziego lub sądu oraz uwzględniać następujące zasady opracowane w szczególności w orzecznictwie Trybunału:

- i. Udział prokuratury w postępowaniu sądowym nie powinien mieć wpływu na niezależność sądów;
- ii. Zasada podziału władzy powinna być przestrzegana, z jednej strony w związku z zadaniami i działaniami prokuratorów poza zakresem prawa karnego, oraz z drugiej strony, w związku z rolą sądów w ochronie praw człowieka;
- iii. Bez uszczerbku dla ich uprawnień do reprezentowania interesu publicznego, prokuratorzy powinni mieć takie same prawa i obowiązki jak każda inna strona i nie powinni korzystać z uprzywilejowanej pozycji w trakcie postępowania sądowego (zasada równości broni),
- iv. Działanie służb prokuratorskich w imieniu społeczeństwa w ochronie interesu publicznego oraz praw osób fizycznych nie narusza zasady mocy wiążącej prawomocnych orzeczeń sądowych (*res iudicata*), z pewnymi wyjątkami ustalonymi zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami, w tym orzecznictwem Trybunału.

Inne zasady określone w Deklaracji mają zastosowanie do wszystkich funkcji prokuratorów poza zakresem prawa karnego, *mutatis mutandis* (Deklaracja, pkt 13).

V. Sędziowie, prokuratorzy oraz media (Deklaracja, pkt 11)

69. Media odgrywają kluczową rolę w demokratycznym społeczeństwie w ogóle, a szczególnie w odniesieniu do wymiaru sprawiedliwości. Postrzega-

nie w społeczeństwie jakości wymiaru sprawiedliwości jest pod przemożnym wpływem relacji mediów o tym, jak działa ten system. Do osiągnięcia sprawiedliwego procesu przyczynia się również jawność, gdyż chroni sądzonych i oskarżonych przed nieprzejrzystym wymiarem sprawiedliwości.

70. Zwiększenie uwagi publicznej oraz zainteresowania mediów postępowaniem karnym i cywilnym, doprowadziło do wzrastającej potrzeby obiektywnej informacji przekazywanej do mediów zarówno przez sądy jak i prokuratorów.

71. Podstawowe znaczenie w demokratycznym społeczeństwie ma wzbudzanie przez sądy zaufania opinii publicznej⁸. Publiczny charakter postępowania jest jednym z podstawowych środków, poprzez który może być utrzymane zaufanie do sądów.

72. W ramach Rady Europy, dotyczą tej kwestii dwa główne dokumenty: a) Rekomendacja Rec (2003)13 w sprawie Przekazywania informacji przez media w związku z postępowaniem karnym, b) Opinia Nr 7 CCJE w sprawie wymiaru sprawiedliwości i społeczeństwa (2005).

73. Mając na uwadze prawo do uzyskania informacji użyteczności publicznej, dziennikarze powinni być wyposażeni w niezbędne informacje, aby móc komentować funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, z zastrzeżeniem obowiązków dyskrekcji sędziów i prokuratorów dotyczącej spraw będących w toku i ograniczeń ustanowionych w ustawodawstwach krajowych i zgodnie z orzecznictwem Trybunału.

74. Media, tak jak sędziowie i prokuratorzy, powinny przestrzegać podstawowych zasad, takich jak domniemanie niewinności⁹ i prawo do sprawiedliwego procesu, prawo do życia prywatnego osób, potrzeby uniknięcia naruszenia zasady i występowania bezstronnego sędziów i prokuratorów zaangażowanych w sprawę.

75. Relacje medialne spraw będących przedmiotem dochodzenia lub toczących się przed sądem mogą stać się inwazyjną ingerencją oraz powodować niewłaściwy wpływ i nacisk na sędziów, przysięgłych i prokuratorów

⁸ W tej kwestii zob. ETPCz w sprawie *Olujic* przeciwko *Chorwacji* (skarga nr 22330/05).

⁹ Patrz m.in.: zasada I Załącznik do Rekomendacji Rec (2003) 13 wraz z odpowiednim uzasadnieniem.

w poszczególnych przypadkach. Do sprostania temu wyzwaniu potrzebne są sędziom i prokuratorom dobre umiejętności zawodowe, wysokie standardy etyczne i silna powściągliwość przed przedwczesnymi komentarzami na temat spraw będących w toku.

76. Pracownicy współpracujący z mediami, na przykład urzędnicy zajmujący się informacją publiczną lub sędziowie i prokuratorzy przygotowani do kontaktu z mediami, mogą pomóc mediom w podawaniu dokładnej informacji na temat pracy sądów i decyzji, a także wspomagać sędziów i prokuratorów.

77. Sędziowie i prokuratorzy powinni wzajemnie szanować swoją szczególną rolę w systemie wymiaru sprawiedliwości. Zarówno sędziowie jak i prokuratorzy powinni sporządzić wytyczne lub kodeks dobrych praktyk dla każdego zawodu na temat jego relacji z mediami¹⁰. Niektóre krajowe kodeksy etyki sędziów wymagają powstrzymania się od publicznych komentarzy na temat nierozstrzygniętych spraw, aby nie składać oświadczeń, które mogłyby skłonić opinię publiczną do kwestionowania bezstronności sędziów¹¹, oraz w celu uniknięcia naruszenia zasady domniemania niewinności. W każdym razie, sędziowie powinni wypowiadać się przede wszystkim poprzez swoje decyzje; dyskrekcja i wybór słów są ważne, gdy sędziowie udzielają oświadczeń mediom o sprawach będących w toku lub rozpatrzonych zgodnie z prawem¹². Oskarżyciele publiczni powinni być ostrożni w komentowaniu procedowania sędziego lub wydanego orzeczenia, w razie potrzeby wyrażając swój sprzeciw dotyczący decyzji w drodze odwołania.

VI. Sędziowie, prokuratorzy i współpraca międzynarodowa (Deklaracja, pkt 12)

78. W celu zapewnienia skutecznej ochrony praw człowieka i podstawowych wolności ważne jest zwrócenie uwagi na potrzebę efektywnej współpra-

¹⁰ Zaproponowana sędziom i dziennikarzom w Opinii nr 7 CCJE o wymiarze sprawiedliwości i społeczeństwie, pkt 39 (2005).

¹¹ Patrz np. Opinia Nr. 3 CCJE o etyce i odpowiedzialności sędziów, pkt 40 (2003).

¹² Patrz np. Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Daktaras przeciwko Litwie* (skarga nr 42095/98) i *Olujić przeciwko Chorwacji* (skarga nr 22330/05).

cy międzynarodowej, zwłaszcza pomiędzy państwami członkowskimi Rady Europy, na podstawie wartości zawartych w odpowiednich instrumentach międzynarodowych, w szczególności EKPCz. Międzynarodowa współpraca musi opierać się na wzajemnym zaufaniu. Informacje zebrane dzięki współpracy międzynarodowej i wykorzystywane w procesach sądowych muszą być przejrzyste w swojej zawartości i pochodzeniu, jak również dostępne dla sędziów, prokuratorów i stron. Konieczne będzie niedopuszczenie do międzynarodowej współpracy sądowej odbywającej się bez żadnej kontroli sądowej i nie przykładającej odpowiedniej uwagi, w szczególności do praw do obrony i ochrony danych osobowych.

Strasbourg, 19 November 2010 CCJE (2010)3 Final

CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES (CCJE)

MAGNA CARTA OF JUDGES (Fundamental Principles)

Introduction:

On the occasion of its 10th anniversary, the CCJE adopted, during its 11th plenary meeting (Strasbourg, 17–19 November 2010), a Magna Carta of Judges (Fundamental Principles) summarising and codifying the main conclusions of the Opinions that it already adopted. Each of those 13 Opinions, brought to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe, contains additional considerations on the topics addressed in this document (see www.coe.int/ccje).

MAGNA CARTA OF JUDGES (Fundamental Principles)

Rule of law and justice

1. The judiciary is one of the three powers of any democratic state. Its mission is to guarantee the very existence of the Rule of Law and, thus, to ensure the proper application of the law in an impartial, just, fair and efficient manner.

Judicial Independence

2. Judicial independence and impartiality are essential prerequisites for the operation of justice.

3. Judicial independence shall be statutory, functional and financial. It shall be guaranteed with regard to the other powers of the State, to those seeking justice, other judges and society in general, by means of national rules at the highest level. The State and each judge are responsible for promoting and protecting judicial independence.

4. Judicial independence shall be guaranteed in respect of judicial activities and in particular in respect of recruitment, nomination until the age of retirement, promotions, irremovability, training, judicial immunity, discipline, remuneration and financing of the judiciary.

Guarantees of independence

5. Decisions on selection, nomination and career shall be based on objective criteria and taken by the body in charge of guaranteeing independence.

6. Disciplinary proceedings shall take place before an independent body with the possibility of recourse before a court.

7. Following consultation with the judiciary, the State shall ensure the human, material and financial resources necessary to the proper operation of the justice system. In order to avoid undue influence, judges shall receive appropriate remuneration and be provided with an adequate pension scheme, to be established by law.

8. Initial and in-service training is a right and a duty for judges. It shall be organised under the supervision of the judiciary. Training is an important element to safeguard the independence of judges as well as the quality and efficiency of the judicial system.

9. The judiciary shall be involved in all decisions which affect the practice of judicial functions (organisation of courts, procedures, other legislation).

10. In the exercise of their function to administer justice, judges shall not be subject to any order or instruction, or to any hierarchical pressure, and shall be bound only by law.

11. Judges shall ensure equality of arms between prosecution and defence. An independent status for prosecutors is a fundamental requirement of the Rule of Law.

12. Judges have the right to be members of national or international associations of judges, entrusted with the defence of the mission of the judiciary in the society.

Body in charge of guaranteeing independence

13. To ensure independence of judges, each State shall create a Council for the Judiciary or another specific body, itself independent from legislative and executive powers, endowed with broad competences for all questions concerning their status as well as the organisation, the functioning and the image of judicial institutions. The Council shall be composed either of judges exclusively or of a substantial majority of judges elected by their peers. The Council for the Judiciary shall be accountable for its activities and decisions.

Access to justice and transparency

14. Justice shall be transparent and information shall be provided on the operation of the judicial system.

15. Judges shall take steps to ensure access to swift, efficient and affordable dispute resolution; they shall contribute to the promotion of alternative dispute resolution methods.

16. Court documents and judicial decisions shall be drafted in an accessible, simple and clear language. Judges shall issue reasoned decisions,

pronounced in public and within a reasonable time, based on fair and public hearing. Judges shall use appropriate case management methods.

17. The enforcement of court orders is an essential component of the right to a fair trial and also a guarantee of the efficiency of justice.

Ethics and responsibility

18. Deontological principles, distinguished from disciplinary rules, shall guide the actions of judges. They shall be drafted by the judges themselves and be included in their training.

19. In each State, the statute or the fundamental charter applicable to judges shall define the misconduct which may lead to disciplinary sanctions as well as the disciplinary procedure.

20. Judges shall be criminally liable in ordinary law for offences committed outside their judicial office. Criminal liability shall not be imposed on judges for unintentional failings in the exercise of their functions.

21. The remedy for judicial errors should lie in an appropriate system of appeals. Any remedy for other failings in the administration of justice lies only against the state.

22. It is not appropriate for a judge to be exposed, in respect of the purported exercise of judicial functions, to any personal liability, even by compensation granted by the State, except in a case of wilful default.

International courts

23. These principles shall apply *mutatis mutandis* to judges of all European and international courts.

WIELKA KARTA SĘDZIÓW

(Zasady podstawowe)

Wprowadzenie:

Z okazji dziesiątej rocznicy powstania, RKSE przyjęła na jedenastym zgromadzeniu plenarnym (Strasburg, 17–19 listopada 2010) zbiór zasad podstawowych „Magna Carta Sędziów”, podsumowując i systematyzując wnioski ze swoich wcześniejszych Opinii. Każda z 13 Opinii poddanych pod rozagę Komitetu Ministrów Rady Europy stanowi rozwinięcie wątków poruszonych w niniejszym dokumencie (zob. www.coe.int/ccje).

Praworządność i wymiar sprawiedliwości

1. W każdym państwie demokratycznym sądownictwo jest jedną z trzech gałęzi władzy. Rolą sądownictwa jest stanie na straży praworządności, zapewnienie właściwego stosowania prawa w sposób bezstronny, rzetelny i sprawiedliwy.

Niezawisłość sędziowska

2. Niezawisłość oraz bezstronność sędziów wyznaczają niezbędne warunki sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

3. Filarami niezawisłości sędziowskiej są: niezależność ustawowa, funkcjonalna i finansowa. Sądy są podmiotami niezależnymi od pozostałych organów państwowych, stron, innych sędziów czy społeczeństwa w ogólności. Gwarancje niezawisłości ujęte są w przepisach rangi najwyższej. Państwo oraz sędziowie promują i strzegą niezawisłości sędziowskiej.

4. Gwarancje niezawisłości odnoszą się do sprawowania funkcji sędziowskich, w szczególności do rekrutacji, nominacji wiążącej aż do przejścia w stan spoczynku, awansów, nieusuwalności, podnoszenia kwalifikacji, immunitetu, dyscypliny oraz finansowania wymiaru sprawiedliwości.

Gwarancje niezawisłości

5. Decyzje w sprawie doboru, nominacji i kariery podejmowane są w oparciu o kryteria obiektywne przez organ stojący na straży gwarancji niezawisłości.

6. Postępowanie dyscyplinarne toczy się przed niezależnym organem, przy zachowaniu możliwości odwołania do sądu powszechnego.

7. Po przeprowadzeniu konsultacji z przedstawicielami sądownictwa, państwo zapewnia odpowiednie zasoby ludzkie, materialne i środki finansowe niezbędne dla prawidłowego funkcjonowanie systemu wymiaru sprawiedliwości. Dla uniknięcia nacisków, gwarantuje się sędziom odpowiednie wynagrodzenie oraz określone ustawą uposażenie po przejściu w stan spoczynku.

8. Wstępne i permanentne szkolenie jest prawem i obowiązkiem sędziów. Organizacja szkoleń podlega nadzorowi organów wpisanych w system sądownictwa. Szkolenie stanowi ważny element gwarantujący niezawisłość sędziów oraz jakość i wydajność systemu sprawiedliwości.

9. Przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości mają zagwarantowany udział w procesie podejmowania wszelkich decyzji wpływających na funkcje sądów (ustroj sądownictwa, procedury, inne ustawodawstwo).

10. W ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości, sędziowie nie podlegają jakimkolwiek poleceniom czy wskazówkom, ani żadnej innej hierarchicznej presji, a związani są jedynie prawem.

11. Sędziowie strzegą równości broni między oskarżeniem a obroną. Niezależność prokuratury jest podstawowym wymogiem praworządności.

12. Sędziowie mogą zrzeszać się w krajowych bądź międzynarodowych stowarzyszeniach sędziowskich, których zadaniem jest promocja roli sądownictwa w społeczeństwie.

Organ stojący na straży niezawisłości

13. Mając na względzie ochronę niezawisłości sędziów, każde z państw utworzy Radę Sądownictwa, czy inny odpowiedni organ, niezależny od władzy ustawodawczej i wykonawczej, wyposażony w szerokie kompetencje we wszelkich kwestiach odnoszących się do statusu, ustroju, sposobu funk-

cjonowania czy wizerunku instytucji sądowych. W skład Rady wchodzić będą wyłącznie bądź w przeważającej większości sędziowie, wybrani przez swoich kolegów. Rada Sądownictwa ponosi odpowiedzialność za własne działania i decyzje.

Prawo do sądu i przejrzystość postępowania

14. Wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w sposób przejrzysty, a informacje dotyczące jego funkcjonowania udostępniane są publicznie.

15. Sędziowie dokładają starań, by zapewnić stronom możliwość sprawnego, wydajnego i nieobciążającego nadmiernie pod względem kosztów rozstrzygnięcia sporu; przyczyniają się do promocji alternatywnych metod rozstrzygania sporów.

16. Dokumenty i orzeczenia sądowe winny być sformułowane w przystępnym, prostym i jasnym języku. Orzeczenia sądowe, wydawane wraz z uzasadnieniem po przeprowadzeniu rzetelnego i jawnego postępowania, ogłaszane są w sposób jawny w rozsądnym terminie. Sędziowie kierują odpowiednio postępowaniem.

17. Egzekwowanie orzeczeń sądowych stanowi element prawa do rzetelnego procesu, a także gwarancję wydajności wymiaru sprawiedliwości.

Etyka i zasady odpowiedzialności

18. Zasady deontologii, odrębne od podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, dostarczają wskazówek dla czynności sędziów. Zasady te, opracowane przez samych sędziów, włączone są w proces szkolenia zawodowego.

19. W każdym z państw, czyny podlegające rozpoznaniu i odpowiednim sankcjom w postępowaniu dyscyplinarnym, jak i procedury rządzące tym postępowaniem, uregulowane są w ustawie bądź sędziowskiej pragmatyce zawodowej.

20. Sędziowie ponoszą odpowiedzialność karną za przestępstwa popełnione poza zakresem sprawowania urzędu. Sędziowie nie ponoszą odpowiedzialności za nieumyślne uchybienia w wykonywaniu funkcji urzędowych.

21. Błędy sędziowskie usuwane są za pomocą odpowiedniego systemu odwoławczego. Obowiązek naprawienia szkód związanych z innymi

uchybieniami w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości spoczywa na państwie.

22. Sędzia nie ponosi odpowiedzialności osobistej w związku ze sprawowanym urzędem, nawet w formie odszkodowania przyznanego poszkodowanemu przez organ państwowy, z wyjątkiem uchybień umyślnych.

Sądy międzynarodowe

23. Przepisy niniejsze stosuje się odpowiednio do sędziów wszelkich sądów europejskich i międzynarodowych.

Tłumaczenie:
*Grzegorz Panek**

* Autor jest adiunktem w Katedrze Postępowania Cywilnego WPIA UŚ, filologiem i prawnikiem, doktorem nauk humanistycznych, językoznawcą, specjalistą w dziedzinie języka prawa i tłumaczenia specjalistycznego.

3 marca 2012 r.

MANIFEST Z VILAMOURA

1. Ambicją stowarzyszenia Medel jest działalność wpisująca się w model funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego: celem stowarzyszenia jest w szczególności obrona niezależności i niezawisłości władzy sądowej w relacji z innymi władzami, a także na styku władzy sądowej z interesem prywatnym, zapewnienie, niezależnie od okoliczności, przestrzegania wartości prawnych obowiązujących w demokratycznym państwie prawa, obrona praw mniejszości i prawa do odmienności, w kontekście potrzeby zapewnienia emancypacji społecznej najsłabszych.

Obrona niezawisłości wymiaru sprawiedliwości w trosce o zapewnienie równości obywateli wobec prawa

2. Skuteczność prawa zależy od ludzi i instytucji, których zadaniem jest jego stosowanie. Zadaniem władzy sądowej jest w szczególności ochrona praw podstawowych i ściganie działalności przestępczej. W sytuacjach kryzysowych działania sądów administracyjnych i gospodarczych mają zasadnicze znaczenie dla zapewnienia zgodności z prawem i prawidłowości dystrybucji środków publicznych.
3. Instrumentalizacja wymiaru sprawiedliwości w rękach pozostałych władz – politycznych, gospodarczych lub nawet mediów – powoduje obniżenie jego jakości, a niezawisłość stanowi warunek niezbędny dla zapewnienia równości obywateli wobec prawa.
4. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie niezawisłości, skuteczności i odpowiedzialności sędziów, a także roli prokuratu-

- ry w systemie sprawiedliwości w sprawach karnych, stanowi minimalny zbiór zasad gwarantujących wzajemne zaufanie pomiędzy sędziami i prokuratorami Państw Członkowskich Unii Europejskiej.
5. Uzupełnieniem powyższego zbioru zasad są opinie rad konsultacyjnych europejskich sędziów i prokuratorów, w szczególności zaś Deklaracja z Bordeaux z 2009 roku, („Sędziowie i prokuratorzy w społeczeństwie demokratycznym») a także Wielka Karta Sędziów przyjęta w 2010 r.
 6. Aby skutecznie walczyć z przestępczością i zapewniać równość wszystkich podmiotów wobec prawa, prokuratura musi mieć, we wszystkich Państwach Członkowskich Unii Europejskiej, status władzy sądowniczej, w rozumieniu wynikającym z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
 7. Aby organy wymiaru sprawiedliwości mogły realizować postawione przed nimi zadania, państwa powinny zapewnić im odpowiednie zasoby. Wysokość wynagrodzenia sędziów i prokuratorów powinna chronić ich przez wszelkimi naciskami. W tym kontekście szczególnie prace Europejskiej Komisji na rzecz Efektywności Sądownictwa Rady Europy (CEPEJ – *la Commission européenne pour l'efficacité de la justice*) podkreślają niepokojące rozbieżności w tym zakresie pomiędzy systemami wymiaru sprawiedliwości poszczególnych Państw Członkowskich.
 8. Efektywność wymiaru sprawiedliwości nie może także wynikać w prostej linii z jej podporządkowania modelowi rynkowemu. Powszechność stosowania narzędzi zarządczych ukierunkowanych na zapewnienie wydajności pracy i produktywności nie może wpływać na marginalizację zasad, które leżą u podstaw prawa do sprawiedliwego procesu. Także zasobność portfela stron nie będących organami wymiaru sprawiedliwości nie może skłaniać stron do wyboru rozstrzygnięcia sporu na drodze pozasądowej.

Ochrona praw i zdobyczy socjalnych

9. Stowarzyszenie Medel uważa za szczególnie ważną rolę sędziego w sprawach społecznych, w sprawach związanych z obroną praw najbardziej nie-

- szych obywateli, „W relacji pomiędzy bogatym a biednym, pomiędzy silnym i słabym, to wolność ogranicza, a prawo wyzwala¹”.
10. Deklaracja Filadelfijska, dotycząca celów i zadań Międzynarodowej Organizacji Pracy, wymienia między innymi następujące zasady: praca nie jest towarem, wolność słowa i stowarzyszeń mają zasadnicze znaczenie dla stałego postępu, nędza stanowi zagrożenie dla dobrobytu wszystkich obywateli. Wszyscy ludzie, bez względu na rasę, wyznanie czy płeć mają prawo dążyć zarówno do materialnego dobrobytu jak i do rozwoju duchowego w warunkach wolności i godności, gospodarczego bezpieczeństwa i równych możliwości.
 11. Europejska Karta Społeczna, której 50-lecie było obchodzone przez Radę Europy w 2011 roku, gwarantuje prawo do mieszkania, ochrony zdrowia, edukacji, zatrudnienia, ochrony sądowej i socjalnej, swobody przemieszczania się i zakazuje dyskryminacji.
 12. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej przyznaje obywatelom Unii Europejskiej szereg praw indywidualnych, obywatelskich, politycznych, ekonomicznych i społecznych.
 13. Aktualne problemy Europy nie wynikają z wykonywania wyżej wspomnianych praw, lecz są związane z niewystarczającą kontrolą państw nad sferą finansów i niezgodnym z prawem wykorzystaniem niektórych zasobów. Dlatego właśnie aktualny kryzys ekonomiczny nie może stanowić uzasadnienia dla prób podważenia dotychczasowych zdobyczy socjalnych.
 14. W żadnym przypadku swobody ekonomiczne lub zasada konkurencyjności nie mogą mieć pierwszeństwa przed podstawowymi prawami społecznymi. W przypadku sporów w tym zakresie, to właśnie podstawowe prawa społeczne powinny przeważać. Prawo powinno obowiązywać także przedsiębiorstwa o zasięgu międzynarodowym.

¹ „Entre le riche et le pauvre, entre le fort et le faible, c'est la liberté qui opprime, et la loi qui affranchit”, Henri Lacordaire

Walka z korupcją

15. Walka o środki publiczne uzasadnia potrzebę intensyfikacji zwalczania korupcji. W tym kontekście zasadnicze znaczenie ma pełne wdrożenie postanowień konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji (Konwencji z Meridy), konwencji Rady Europy przeciwko korupcji w sprawach karnych i cywilnych, a także Konwencji Brukselskiej w sprawie zwalczania korupcji urzędników Wspólnot Europejskich i urzędników państw członkowskich Unii Europejskiej.
16. Sposobem na walkę z korupcją i oszustwami jest także wzmocnienie polityki walki z rajami podatkowymi i sądowymi oraz działań na rzecz ograniczenia tajemnicy bankowej i w szczególności neutralizacji spółek pełniących rolę parawanów dla działań niezgodnych z prawem.
17. Utworzenie europejskiej prokuratury, będące przedmiotem propozycji wysuwanych już od 1997 roku, możliwe na mocy przepisów Traktatu Lizbońskiego (art. 69E), jest niezbędne. W 2010 roku Prezydencja hiszpańska zaproponowała utworzenie europejskiej prokuratury, której zadaniem byłoby w pierwszej kolejności zwalczanie przestępstw i spekulacji skierowanych przeciwko euro, a następnie ściganie na gruncie karnym przestępstw o charakterze ponadgranicznym, takich jak handel ludźmi, przemyt substancji odurzających lub działalność terrorystyczna. Propozycja ta powinna doczekać się realizacji w ramach tzw. wzmocnionej współpracy.
18. Ostatecznie należy także podkreślić potrzebę ujednolicenia podstawowych zasad w dziedzinie prawa i postępowania w sprawach karnych, a także rozwijania środków umożliwiających zajmowanie majątku pochodzącego z przestępstwa i przywracanie tego majątku społeczeństwu. Tzw. nieuzasadnione zadłużenie powinno być przedmiotem postępowań wyjaśniających.

Wniosek

19. W warunkach kryzysu, bardziej niż kiedykolwiek, wymiar sprawiedliwości musi być w stanie stać na straży zobowiązań zapisanych w ustawach i porozumieniach międzynarodowych dotyczących obrony praw podstawowych obywateli.

20. Rozwiązaniem nie jest odejście od tych praw, lecz jeszcze większa mobilizacja w celu ich obrony. Zadaniem wszystkich europejskich sędziów i prokuratorów jest zmobilizowanie wszelkich dostępnych sił i środków prawnych do obrony i rozwijania na szczeblu Europy, wspólnoty wartości opartej na zasadach takich jak wolność, jednakowa dla wszystkich godność i równość traktowania przez prawo.

Organizacje członkowskie stowarzyszenia MEDEL: Neue Richtervereinigung (NRV) (Niemcy); Bundesfachausschuss Richter und Staatsanwälte in Vereinigten Dienstleistungsgewerkschaft (VER.DI) (Niemcy); Association Syndicale des Magistrats (ASM) (Belgia); Magistratuur & Maatschappij (Belgia); Association des juges chypriotes (Cypr); Jueces para la democracia (JpD) (Hiszpania); Union progresista de Fiscales (UpF) (Hiszpania); Syndicat de la Magistrature (SM) (Francja); Eteria Elinon Dikastikon Litourgon Gia ti Demokratia ke tis Elefteries (Grecja); Magistratura democratica (Md) (Włochy); Movimento per la Giustizia (Włochy); Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” (Polska); Associação sindical dos Juizes Portugueses (ASJP) (Portugalia); Sindicato dos Magistrados do Ministério Público (SMMP) (Portugalia); Soudcovská Česká Republiky, Unie statních zastupců České republiky (Czechy); Uniunea Națională a Judecătorilor din România (Rumunia); Drustvo sudija Srbije (JAS) (Srbia); Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije (PAS) (Srbia); Yarsav (Turcja)

W dniach 9–11.12.2011 r. w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja „Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego”. Organizatorem tego wydarzenia było Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, a konkretnie członkowie Oddziału Warszawskiego oraz Zespołu ds. Współpracy Międzynarodowej Stowarzyszenia. Konferencja stanowiła okazję do wymiany doświadczeń przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, ale również świata naukowego i adwokatury z bardzo różnych krajów Europy, od tzw. starych demokracji europejskich w rodzaju Włoch czy Niemiec, poprzez nowe kraje członkowskie jak Estonia, Litwa, Czechy czy Polska, aż do państw, które dopiero od niedawna podejmują wysiłki mające na celu poprawę funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, jak Ukraina, Gruzja czy Azerbejdżan.

Konferencja podzielona została na dwa panele: Pozycja władzy sądowniczej i Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych. W tak szeroko zakreślonych ramach gościom pozostawiono swobodę co do tego, jakimi doświadczeniami i wiedzą chcieliby się podzielić. Skutkiem tego założenia jest pewna niejednorodność wystąpień, ale jest to skutek zamierzony – zależało nam na forum swobodnej dyskusji, a nie uprawianiu komparatystyki prawniczej. Wydaje się, że to założenie udało się zrealizować, uzyskaliśmy bowiem unikalne porównanie wad i zalet różnych europejskich systemów sądowniczych. Warte podkreślenia zalety poszczególnych modeli zostały wyeksponowane, ale również nie unikano prezentowania pojawiających się zagrożeń, które, jak uczy historia, zwykle nie są ograniczone do jednego państwa i prędzej czy później się rozprzestrzeniają. Uczestnicy konferencji rozwiali też wiele mitów. Okazało się, że nawet doskonale zorganizowani Niemcy mają poważne problemy, a często niedoceniane narody Kaukazu tak szybko nadrabiają zaległości historyczne, że nie można wykluczyć sytuacji, w której będziemy tamtejszym sędziom zazdrościć i miejsca w społeczeństwie, i warunków wykonywanej służby.

Opracowanie zostało podzielone na dwie części odpowiadające tytułom paneli i uzupełnione o trzy aktualne kluczowe w zakresie statusu sędziego i zadań wymiaru sprawiedliwości dokumenty. Przedstawione w niniejszej publikacji komentarze dotyczące doświadczeń polskich oraz naszych europejskich sąsiadów mogą zostać z pożytkiem wykorzystane także w dalszej dyskusji na temat docelowego kształtu wymiaru sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej.

e-mail: redakcja@beck.pl

www.sklep.beck.pl

tel.: 22 33 77 600, faks: 22 33 77 601

W dniach 9–11.12.2011 r. w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja „Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego”. Organizatorem tego wydarzenia było Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, a konkretnie członkowie Oddziału Warszawskiego oraz Zespołu ds. Współpracy Międzynarodowej Stowarzyszenia. Konferencja stanowiła okazję do wymiany doświadczeń przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, ale również świata naukowego i adwokatury z bardzo różnych krajów Europy, od tzw. starych demokracji europejskich w rodzaju Włoch czy Niemiec, poprzez nowe kraje członkowskie jak Estonia, Litwa, Czechy czy Polska, aż do państw, które dopiero od niedawna podejmują wysiłki mające na celu poprawę funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, jak Ukraina, Gruzja czy Azerbejdżan.

Konferencja podzielona została na dwa panele: Pozycja władzy sądowniczej i Sprawny sąd – zalety i wady wybranych systemów sądowniczych. W tak szeroko zakreślonych ramach gościom pozostawiono swobodę co do tego, jakimi doświadczeniami i wiedzą chcieliby się podzielić. Skutkiem tego założenia jest pewna niejednorodność wystąpień, ale jest to skutek zamierzony – zależało nam na forum swobodnej dyskusji, a nie uprawianiu komparatystyki prawniczej. Wydaje się, że to założenie udało się zrealizować, uzyskaliśmy bowiem unikalne porównanie wad i zalet różnych europejskich systemów sądowniczych. Warte podkreślenia zalety poszczególnych modeli zostały wyeksponowane, ale również nie unikano prezentowania pojawiających się zagrożeń, które, jak uczy historia, zwykle nie są ograniczone do jednego państwa i prędzej czy później się rozprzestrzeniają. Uczestnicy konferencji rozwalili też wiele mitów. Okazało się, że nawet doskonale zorganizowani Niemcy mają poważne problemy, a często niedoceniane narody Kaukazu tak szybko nadrabiają zaległości historyczne, że nie można wykluczyć sytuacji, w której będziemy tamtejszym sędziom zazdrościć i miejsca w społeczeństwie, i warunków wykonywanej służby.

Opracowanie zostało podzielone na dwie części odpowiadające tytułom paneli i uzupełnione o trzy aktualne kluczowe w zakresie statusu sędziego i zadań wymiaru sprawiedliwości dokumenty. Przedstawione w niniejszej publikacji komentarze dotyczące doświadczeń polskich oraz naszych europejskich sąsiadów mogą zostać z pożytkiem wykorzystane także w dalszej dyskusji na temat docelowego kształtu wymiaru sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej.

e-mail: redakcja@beck.pl

www.sklep.beck.pl

tel.: 22 33 77 600, faks: 22 33 77 601

ISBN 978-83-255-3878-1

